

202
2

„განათლების“ სახანაჯო

ქართული გრამატიკა

სრულა კურსი

სილოვ. ხუსდაძის შუერ

შედგენილი

ფასი 1.00

ქართული საბჭოთაო

ქართული

ქართული გრამატიკა

საქართველოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სილოვ. ხუნდაძის მიერ

შედგენილი

202.

~~2/2~~

მეხუთე გამოცემა

ქუთაისი

ქართ. უ. წ.-კითხ. გამ. საზ. ქუთ. განყოფილების სტამბა

1917

მოსამზადებელი კლასის კურსი.

— : —

შველაფერს, რასაც თვალით ვხედავთ, ან ხელით შევხებით, ან გონებით წარმოვიდგენთ, — ქვია საგანი, — მაგალითად: მთვარე, ბალახი, ანგელოზი.

*

ზოგ საგანს თავისი ნებით შეუძლია მოძრაობა, მაგალითად კაცს, თევზს, ფრინველს: — ამისთანა საგანს სულიერი საგანი ეწოდება; — ზოგიერთს კი თავისი ნებით მოძრაობა არ შეუძლია, მაგალითად ქვას, ხეს, სახლს: — ამისთანა საგანს უსულო საგანი ეწოდება.

*

სხვადასხვა საგანს სხვადასხვა სახელი ქვია: ყოველივე საგნის სახელს არსებითი სახელი ეწოდება, — მაგალ. ვარსკვლავი, კაცი, ფრინველი, ანგელოზი, ხე, ტყე, ჰაერი და მზგავესი სახელები არსებითი სახელებია.

სახელი არსებითი სამგვარია:

საკუთარი (ბიორგი, თიფლისი, ძართლი)

საზოგადო (კაცი, ქალი, მხარე) და

კრებითი (ჯარი, ხალხი, ჯოგი, ფარა, გუნდი).

*

სახელი არსებითი საუბარში სხვადასხვა განსხვავებულ დაბოლოებას მიიღებს, — მაგალითად: ტრედნი ხეზე შემოჯდა, მონადირემ ტრედნის მოკვლა მოინდომა, ტრედს ტყვია მოხვდა, ტრედმა სული დალია, და სხვ.

სხვადასხვა დაბოლოებით სახელების ცვალებას ბრუნება ქვია.

სახელი შვიდნაირი ფორმით იბრუნვის, — თითოეულ ფორმას ბრუნვა ქვია, ასე რომ სულ შვიდი ბრუნვაა:

1. სახელობითი: ბავშ-ი
2. ნათესაობითი: ბავშ-ის
3. ჰიცემითი: ბავშ-ს
4. მოთხრობითი: ბავშ-მა
5. მოქმედებითი: ბავშ-ით
6. ვბებითი: ბავშ-ათ
7. წოდებითი: ბავშ-ო!

*

ბრუნვები კითხვებით გამოიცნობა, — მაგალითად: ბავშის წიგნი მთელია, ბავშს წიგნი უყვარს, ბავშმა წიგნი კარგათ ისწავლა; —

ვისი წიგნია მთელი? — ბავშის;

ვის უყვარს წიგნი? — ბავშს;

ვინ ისწავლა წიგნი კარგათ? — ბავშმა.

კითხვა ვინ ლვთისა და ადამიანის შესახებ იხმარება, დანარჩენი საგნების შესახებ კი იხმარება

კითხვა რა:--

ვინ შექმნა ქვეყანა? — ლმერთმა.

ვინ მოდის? — ქალი.

ვისი წიგნია ეს? — ყმაწვილის.

ვის უყურებ შენ? — მხედარს.

რა მირბის? — ხარი.

რის ტყავია ეს? — დათვის.

რას აშენებ? — სახლს.

რამ გაიდგა ფესვი? — მუხამ.

*

რიცხვი ორია: მხოლოდობითი რიცხვი, როცა ერთ საგანზეა ლაპარაკი, მაგალითად სახლი, და მრავლობითი რიცხვი, როცა ბევრ საგანზეა საუბარი, მაგალითად სახლები.

— : —

არსებით სახელთა ბრუნება.

მხოლოდობითი რიცხვი.

1.

სახ.	ვინ? — ძმა	რა? — კატა
ნათ.	ვისი? — ძმის	რის? — კატის
მიც.	ვის? — ძმას	რას? — კატას
მოთხ.	ვინ? — ძმამ	რამ? — კატამ
მოქმ.	ვისით? — ძმით	რით? — კატით
ვნებ.	რათ? — ძმათ	რათ? — კატათ
წოდ.	ვინ? — ძმაო!	რა? — კატაო!

2.

სახ. ვინ?—მოწმე
ნათ. ვისი?—მოწმის
მიც. ვის? - მოწმეს
მოთ. ვინ?—მოწმემ
მქ. ვისით?—მოწმით
შნებ. რათ?—მოწმეთ
წოდ. ვინ?—მოწმეო!

რა?—კლდე
რის?—კლდის
რას?—კლდეს
რამ?—კლდემ
რით?—კლდით
რათ?—კლდეთ
რა?—კლდეო!

3.

სახ. ვინ?—ბავში
ნათ. ვისი?—ბავშის
მიც. ვის? - ბავშს
მოთ. ვინ?—ბავშმა
მქ. ვისით?—ბავშით
შნებ. რათ?—ბავშათ
წოდ. ვინ?—ბავშო!

რა?—იხვი
რის?—იხვის
რას?—იხვს
რამ?—იხვმა
რით?—იხვით
რათ?—იხვათ
რა?—იხვო!

4.

სახ. ვინ?—გოგო
ნათ. ვისი?—გოგოსი
მიც. ვის?—გოგოს
მოთ. ვინ?—გოგომ
მქ. ვისით?—გოგოთი
გ. რათ?—გოგოთ
წ. ვინ?—გოგო!

რა?—რკო
რის?—რკოსი
რას?—რკოს
რამ?—რკომ
რით?—რკოთი
რათ?—რკოთ
რა?—რკოო!

5.

ს. ვინ?—ყრუ
ნ. ვისი?—ყრუსი

რა?—ბუ
რის?—ბუსი

მც.	ვის?—ყრუს	რას?—ბუს
მთ.	ვინ?—ყრუმ	რამ?—ბუმ
მქ.	ვისით?—ყრუთი	რით?—ბუთი
მ.	რათ?—ყრუთ	რათ?—ბუთ
წ.	ვინ?—ყრუო!	რა?—ბუო!

მრავლობითი რიცხვი.

	1.	2.	3.
ს.	ძმ-ებ-ი	მოწმე-ებ-ი	ბავშ-ებ-ი
ნ.	ძმ-ებ-ის	მოწმე-ებ-ის	ბავშ-ებ-ის
მც.	ძმ-ებ-ს	მოწმე-ებ-ს	ბავშ-ებ-ს
მთ.	ძმ-ებ-მა	მოწმე-ებ-მა	ბავშ-ებ-მა
მქ.	ძმ-ებ-ით	მოწმე-ებ-ით	ბავშ-ებ-ით
მ.	ძმ-ებ-ათ	მოწმე-ებ-ათ	ბავშ-ებ-ათ
წ.	ძმ-ებ-ო!	მოწმე-ებ-ო!	ბავშ-ებ-ო!
	4.	5.	
ს.	გოგო-ებ-ი	ყრუ-ებ-ი	
ნ.	გოგო-ებ-ის	ყრუ-ებ-ის	
მც.	გოგო-ებ-ს	ყრუ-ებ-ს	
მთ.	გოგ-ებ-მა	ყრუ-ებ-მა	
მქ.	გოგო-ებ-ით	ყრუ-ებ-ით	
მ.	გოგო-ებ-ათ	ყრუ-ებ-ათ	
წ.	გოგო-ებ-ო!	ყრუ-ებ-ო!	

მრავლობით რიცხვში სახელები მეორეგვარი დაბოლოებითაც იბრუნვის: ძმანი, კატანი, მოწმენი, კლდენი, ბავშნი, იხვნი, გოგონი, რკონი, ყრუნი, ბუნნი.

როცა სახელი მეორე დაბოლოებით იბრუნვის, ორი ბრუნვა არ იხმარება, სახელდობ: მოქმედებითი და ვნებითი.

მეორე დაბოლოების მრავლობითი რიცხვი:

ს. ძმანი, კლდენი, ბავშნი, რკონი, ბუნი.

ნ.

მც. } ძმათა, კლდეთა, ბავშთა, რკოთა, ბუთა.

მთ.

მქ.

მ.

წ. ძმანო! კლდენო! ბავშნო! რკონო! ბუნო!

შენიშვნები ბრუნვების შესახებ.

1. პრსებითი სახელების დაბოლოებანი არიან: ა, ე, ი, ო და უ (მამა, ხე, კაცი, რკო, ბუ).

2. ა-ზე დაბოლოებული სახელები მხოლოდობით რიცხვში მარტო ნათესაობითსა და მოქმედებით ბრუნვაში კარგავს ა-ს, მრავლობითში კი—ყოველგან (ნახეთ წინ მაგალითები: ძმა, კატა).

3. ე-ზე დაბოლოებული სახელები მარტო მხოლოდობითი რიცხვის ორ ბრუნვაში, სახელდობ ნათესაობითსა და მოქმედებითში, კარგავს ე-ს; მრავლობით რიცხვში კი ე არ იკარგება არცერთ ბრუნვაში (ნახეთ წინ მაგალითები: მოწმე, კლდე).

4. **ო**-სა და **უ**-ზე დაბოლოებული სახელები არსად არ კარგავს **ო**-სა და **უ**-ს (ნახეთ წინ მაგალითები: **რკო**, **ბუ**).

5. **ი**-ზე დაბოლოებული სახელები ყოველგან კარგავს ამ **ი**-ს; მხოლოდობითი რიცხვის ვნებით ბრუნვაში დაბოლოების **თ**-ის წინ ამ შემთხვევაში ა ჩაერთვის (ნახეთ მაგალითები: **ბავში**, **იხვი**).

6. მნებით ბრუნვაში **თ**-ს გარდა კიდევ იხმარება ჩვენს მწერლობაში დაბოლოება **დ**, მაგალითად: **ბავშად**, **კატად**, **ბავშებად**, **კატებად**.

7. მხოლოდობითი რიცხვის წოდებითი ბრუნვა ზოგჯერ სახელობით ბრუნვასა გავს: **მამა!** **დედა!** **მამიდა!** **ელენე!** **გიორგი!** **ჭავჭავაძე!** (დაწვრილებით I კლასის კურსში ნახეთ).

8. მხოლოდობითი რიცხვის ნათესაობით ბრუნვაში ორგვარი დაბოლოებაა: **ის** და **სი**; დაბოლოება **სი** აქვს **ო**-სა და **უ**-ზე დაბოლოებულ სახელებს; ამავე სახელებს მხოლოდობ. რიცხვის მოქმედებით ბრუნვაში აქვს დაბოლოება **თი** (იხ. წინ მაგალითები: **გოგო**, **რკო**, **ყრუ**, **ბუ**).

დაბოლოება **სი** და **თი** აქვს აგრეთვე ზოგიერთ სხვა სახელებსაც: **მამიდასი**, **შალვასი**, **ელენესი**, **ჩიტუნიასი**; **მამიდათი**, **შალვათი**, **ელენეთი**, **ჩიტუნიათი** და სხვ. (დაწვრილებით იხ. I კლასის კურსში). —

სი-ს მაგიერ ზოგჯერ მარტო **ს** იხმარება: **წიგნი** **შალვასი**, ან **შალვას წიგნი**, ვისია. ეს წიგნი? — **მლენესი**, ან: **ეს ელენეს წიგნია**.

9. ბრუნვებს ხანდახან სრული დაბოლოებითაც ხმარობენ, ე. ი. ბოლოში უმატებენ ა-ს: ნათ. **ბავშისა, ბავშებისა, მიც. ბავშსა, ბავშებსა, მოქმ. ბავშითა, ბავშებითა, ვნ. ბავშათა, ბავშებათა, (ბავშადა, ბავშებადა).**—

ი-ზე დაბოლოებულ სახელებს მოთხრობით ბრუნვაში ყოველთვის **მა** ემატება (ბავში—**ბავშმა**); ა-სა, ე-სა, ო-სა და უ-ზე დაბოლოებულს კი **მ** (**კატამ, კლდემ, რკომ, ბუმ**); იშვიათად აქაც იხმარება სრული დაბოლოება **მა**: **ბრმამა** სთქვა, **ბუმა** სცნა და სხვ. (დაწვრილებით იხ. I კლასის კურსში).

10. მრავლობით რიცხვში, როცა პირველი დაბოლოებით ვაბრუნებთ, სიტყვებს ბრუნვებში იგივე დაბოლოება აქვს, როგორც მხოლოდობით რიცხვში; განსხვავება მხოლოდ ის არის, რომ მრავლობითში დაბოლოების წინ **ებ** ჩაერთვის:

ბავშ-ებ-ი, ბავშ-ებ-ის, ბავშ-ებ-ს და სხვ. (შეადარეთ მხოლოდობით რიცხვს).

მნებით ბრუნვაში აქ დაბოლოების წინ **ებ-ს** გარდა ყოველთვის ემატება კიდევ **ა**:

ბავშ-ებ-ათ, რკო-ებ-ათ, ბუ-ებ-ათ (ნახეთ მე-ნ უენიშენა).

11. როცა მრავლობით რიცხვში სიტყვას მეორე დაბოლოებით ვაბრუნებთ, სამ ბრუნვას: **ნათესაობითს, მაცემითსა და მოთხრობითს**—ერთნაირი დაბოლოება აქვს, სახელდობ **თა** (იხ. წინ მაგალითები, გვ. 8).

თუ შეგვხვდა სადმე, მაგალითად, ფორმა **ბავშ-
თა** და გვინდა გავიგოთ, თუ რომელი ბრუნვაა ეს
ფორმა, — იმ შემთხვევაში კითხვას უნდა მივმართოთ:
რომელი ბრუნვის კითხვასაც მოითხოვს ეს ფორმა,
ის ბრუნვა იქნება.

მოვიყვანოთ მაგალითები:

1. ამ **ბავშთა** მშობლები აქ არიან.
2. ივანე ამ **ბავშთა** სცემდა.
3. ეს ამბავი ამ **ბავშთა** სთქვეს.

პირველ მაგალითში სიტყვა **ბავშთა** თხოულობს
კითხვას: **ვისი?** (**ვისი** მშობლები არიან აქ?); მეორე
მაგალითში იმავე სიტყვას კითხვა უნდა: **ვის?** (ვისა
სცემდა **ივანე?**); მესამეში უნდა კითხვა: **ვინ?** (**ვინა**
სთქვა ეს ამბავი?).

მაშასადამე, პირველ მაგალითში **ბავშთა** ნათესაობითი ბრუნვაა, მეორეში — მიცემითი, მესამეში — მოთხრობითი.

12. ზოგიერთი სახელი კარგავს ბრუნვებში ძირის ხმოვანებს **ა-ს**, **ე-სა** და **ო-ს**.

პვილოთ, მაგალითად, სახელები: **ბაწარი**, **კედლი**, **გოდღარი**; ამათგან ნათესაობითი ბრუნვა იქნება: **ბაწრის**, **კედლის**, **გოდრის**; მოქმედებითი: **ბაწრით**, **კედლით**, **გოდრით**; ვნებითი: **ბაწრათ**, **კედლათ**, **გოდრათ**.

მხოლოდობით რიცხვში მარტო ამ სამ ბრუნვაში იკარგება ზემოხსენებული ხმოვანები, მრავლობითში

კი — ყველა ბრუნვაში: **ბაწრები, ბაწრების, ბაწრებს, ბაწრებმა, ბაწრებით, ბაწრებათ, ბაწრებო!** (დაწვრილებით იხ. I კლასის კურსში).

— ❁ —
ზედსართავი სახელი.

პრსებით სახელებს გარდა საუბარში სხვა სიტყვებიც იხმარება.

ჩვენს მუხაზე **ყვითელი** მიმინო შემოჯდა.

ამ მაგალითში სიტყვა „**ყვითელი**“ **დაერთვის** სახელს „**მიმინო**“ და მის **თვისებას** გვიჩვენებს; — ამისთანა სიტყვას **ზედსართავი სახელი** ეწოდება.

აი კიდევ **ზედსართავი სახელები**:

შავი, თეთრი, მალალი, დაბალი, ვიწრო, ფართო, ღრმა; — ტყიანი, ქვიანი, მთიანი, მტერიანი; — შარშანდელი, დღევანდელი, გუშინდელი, შარშანდლური, გუშინდლური; — სოფლელი, ქალაქელი, სოფლური, ქალაქური; — საყმაწვილო, სასოფლო, სახალხო და სხვ.

ზედსართავი სახელების კითხვებია: როგორი? სადაური? როდინდელი?

— ❁ —
რიცხვითი სახელი.

რიცხვის აღმნიშვნელ სახელს **რიცხვითი სახელი** ქვია:

ერთი, ხუთი, ასი; — პირველი, მეხუთე, მეასე, ოცდამეათე, ას ორმოცდამეათე და სხვ.

ნაცვალსახელი.

ვანო გახარებულია: დედამ მას ახალი ტანი-სამოსი შეუყვრა.

ამ მაგალითში მას ნახმარია სახელის (ვანოს) მაგიერ, — ამისთანა სიტყვას **ნაცვალსახელი** ქვია (რადგან **სახელის ნაცვლათ** იხმარება).

აი კიდევ ნაცვალსახელები:

მე, შენ, ის; — ჩემი, შენი, მისი; — ვინ? რა? რომელი? ვისი? — ვინმე, რამე, რომელიმე; — თვით, თვითონ, ყველა, ყოველი.

ზ მ ნ ა.

ბავშმა წიგნი წაიკითხა.

ამ მაგალითში სიტყვა **წაიკითხა** მოქმედებას გვიჩვენებს; — მოქმედების აღმნიშვნელ სიტყვას **ზმნა** ეწოდება.

მაგალითები: მე ვსწერ, ჩვენ ვკითხულობთ, თქვენ ლაპარაკობთ, ის ხატავს, ისინი ხატვენ, და სხვ.

თ ა ნ დ ე ბ უ ლ ი.

მთაზე თოვლი ძევს, თევზი წყალში ცხოვრობს, ბავში ლობესთან დგას, ყურდგელი ტყისკენ გაიქცა, ძმისგან წერილი მივიღე.

ამ მაგალითებში **ზე, ში, თან, კენ, გან** არსებით სახელებს ბოლოში ემატება, **თან უღევს**; — ამისთანა სიტყვას **თანდებული** ქვია.

ზ მ ნ ი ს ა რ თ ი.

ბავში წყნარათ ზის, ბერიკაცი ნელა მიდის, შაშვი ტკბილათ გალობს, მასწავლებელი ხმამალ-ლა ლაპარაკობს.

მოყვანილ მაგალითებში სიტყვები: წყნარათ, ნელა, ტკბილათ, ხმამალლა მოქმედების თვისებას გვიჩვენებს (როგორ ზის? როგორ გალობს? და სხვ); ამისთანა სიტყვა ყოველთვის ზმნას ახლავს, ზმნას დაერთვის—და ამიტომ ზმნისართი ეწოდება.

კ ა ვ უ ი რ ი.

ბიორგი და ლეონი კარგათ სწავლობენ.—

შველამ იცის, რომ სწავლა საჭიროა.—

ძუჩაში ტალახია, რადგან გუშინ წვიმდა.—

როცა კარგათ მოემზადები, კლასში შეგიყვან.—

თუ კარგათ ისწავლი, სასარგებლო კაცი გამოხვალ.—

სიტყვა და აკავშირებს ერთმანეთთან სახელებს (ბიორგი და ლეონი);—სიტყვები რომ, რადგან, როცა, თუ—აკავშირებს (აბამს) ერთმანეთთან სხვადასხვა აზრს;—ამისთანა სიტყვას გრამატიკაში კავშირი ეწოდება.

უ რ რ ი ს დ ე ბ უ ლ ი.

ოხ, ლმერთო ჩემო!

ჰე, ბიჭებო, დავტრიალდეთ!

ჰოპ, ჰოპ! ჰერი, ჰერი!

ჩუ. გამობტა აგერ წყერი!

ოხ, ჰე, ჰოპ, ჰერი, ჩუ—ამისთანა სიტყვები გვიხატავს სულის სხვადასხვანაირ მოძრაობას: ზოგი მწუხარებას, ზოგი აღტაცებას, სიხარულს, გაკვირვებას. — ამისთანა სიტყვებს გრამატიკაში **შორისდებული ეწოდება.**

*

ამ სახით, ადამიანის სასაუბრო ენა ან სიტყვა ცხრა სხვადასხვაგვარი ნაწილისაგან შედგება; ამათ სიტყვის ნაწილები ეწოდება.

მ ი მ ო ხ რ ა.

ზმნა მიმოიხრის, ე. ი. სკვლის დაბოლოებას პირებსა და დროებში.

პ ი რ ი.

ვინც ლაპარაკობს, ის არის პირველი პირი:

მე ვსწერ, ჩვენ ვსწერთ;

მე ვკითხულობ, ჩვენ ვკითხულობთ;

ვისაც ელაპარაკებიან, ის არის მეორე პირი:

შენ სწერ, თქვენ სწერთ;

შენ კითხულობ, თქვენ კითხულობთ;

ვიზედაც ლაპარაკობენ, ის არის მესამე პირი:

ისა სწერს, ისინი სწერენ;

ის კითხულობს, ისინი კითხულობენ.!

**

დ რ ო.

მიმოხრაში სამი დრო გაირჩევა: აწმყო, ნა-
მყო და მყოფადი.

1. აწმყო, ე. ი. ახლანდელი დრო;—აწმყო
დროის კითხვებია:

რას ვშვრები? რას უნდა ვშვრებოდე?

რას ვშვრები მე?—მე ვსწერ

რას შვრები შენ?—შენ სწერ

რას შვრება ის?—ის სწერს

რას ვშვრებით ჩვენ?—ჩვენ ვსწერთ

რას შვრებით თქვენ?—თქვენ სწერთ

რას შვრებიან ისინი?—ისინი სწერენ.

მე რას უნდა ვშვრებოდე?—მე უნდა ვსწერდე
შენ რას უნდა შვრებოდე?—შენ უნდა სწერდე
ის რას უნდა შვრებოდეს?—ის უნდა სწერდეს
ჩვენ რას უნდა ვშვრებოდეთ?—ჩვენ უნდა ვსწერდეთ
თქვენ რას უნდა შვრებოდეთ?—თქვენ უნდა სწერდეთ
ისინი რას უნდა შვრებოდენ?—ისინი უნდა სწერდენ.

2. ნამყო, ე. ი. გასული დრო:—ნამყო დრო-
ის კითხვებია:

რას ვშვრებოდლი? რა ვქენი?

რა მიქნია? რა უნდა მექნა?

რა უნდა მექნას? რას ვიზამლი?

მე რას ვშვრებოდლი?—მე ვსწერლი

შენ რას შვრებოდლი?— შენ სწერლი

ის რას შვრებოდა? —ის სწერდა

ჩვენ რას ვშვრებოდით?—ჩვენ **ვსწერდით**
თქვენ რას შვრებოდით?—თქვენ **სწერდით**
ისინი რას შვრებოდენ?—ისინი **სწერდენ**.

მე რა ვქენი?—**მე ვსწერე** (დავსწერე)
შენ რა ქენი?—**შენ სწერე** (დასწერე)
მან რა ქნა?—**მან სწერა** (დასწერა)
ჩვენ რა ვქენით?—**ჩვენ ვსწერეთ** (დავსწერეთ)
თქვენ რა ქენით?—**თქვენ სწერეთ?** (დასწერეთ)
მათ რა ქნეს?—**მათ სწერეს** (დასწერეს).

მე რა მიქნია?—**მე მიწერია** (დამიწერია)
შენ რა გიქნია?—**შენ გიწერია** (დაგიწერია)
მას რა უქნია?—**მას უწერია** (დაუწერია)
ჩვენ რა გვიქნია?—**ჩვენ გვიწერია** (დაგვიწერია)
თქვენ რა გიქნიათ?—**თქვენ გიწერიათ** (დაგიწერიათ)

მე რა უნდა მექნა?—**მე უნდა მეწერა** (დამეწერა)
შენ რა უნდა გექნა?—**შენ უნდა გეწერა** (დაგეწერა)
მას რა უნდა ექნა?—**მას უნდა ეწერა** (დაეწერა)
ჩვენ რა უნდა გვექნა?
—**ჩვენ უნდა გვეწერა** (დაგვეწერა)
თქვენ რა უნდა გექნათ?
—**თქვენ უნდა გეწერათ** (დაგეწერათ)
მათ რა უნდა ექნათ?
—**მათ უნდა ეწერათ** (დაეწერათ).

მე რა უნდა მექნას? — მე უნდა **მეწეოროს** (დამეწეოროს)
შენ რა უნდა გექნას?

— შენ უნდა **გეწეოროს** (დაგეწეოროს)
მას რა უნდა ექნას? — მას უნდა **ეწეოროს** (დაეწეოროს)
ჩვენ რა უნდა გვექნას?

— ჩვენ უნდა **გვეწეოროს** (დაგვეწეოროს)
თქვენ რა უნდა გექნასთ?

— თქვენ უნდა **გეწეოროსთ** (დაგეწეოროსთ)
მათ რა უნდა ექნასთ?

— მათ უნდა **ეწეოროსთ** (დაეწეოროსთ).

მე რას ვიზამდი? — მე **ვსწერდი** (დავსწერდი)

შენ რას იზამდი? — შენ **სწერდი** (დასწერდი)

ის რას იზამდა? — ის **სწერდა** (დასწერდა)

ჩვენ რას ვიზამდით? — ჩვენ **ვსწერდით** (დავსწერდით)

თქვენ რას იზამდით? — თქვენ **სწერდით** (დასწერდით)

ისინი რას იზამდენ? — ისინი **სწერდენ** (დასწერდენ).

3. **მყოფადი, ე. ი. მომავალი დრო; — მყოფადი
დროის კითხვებია:**

რას ვიზამ? რას ვიზამდე? რა უნდა ვქნა?

მე რას ვიზამ? — მე **ვსწერ** (დავსწერ)

შენ რას იზამ? — შენ **სწერ** (დასწერ)

ის რას იზამს? — ის **სწერს** (დასწერს)

ჩვენ რას ვიზამთ? — ჩვენ **ვსწერთ** (დავსწერთ)

თქვენ რას იზამთ? — თქვენ **სწერთ** (დასწერთ)

ისინი რას იზამენ? — ისინი **სწერენ** (დასწერენ).

მე რას ვიზამდე?— მე **ვსწერდე** (დავსწერდე)
შენ რას იზამდე?— შენ **სწერდე** (დასწერდე)
ის რას იზამდეს?— ის **სწერდეს** (დასწერდეს)
ჩვენ რას ვიზამდეთ?— ჩვენ **ვსწერდეთ** (დავსწერდეთ)
თქვენ რას იზამდეთ?— თქვენ **სწერდეთ** (დასწერდეთ)
ისინი რას იზამდენ?— ისინი **სწერდენ** (დასწერდენ).

მე რა უნდა ვქნა?— მე უნდა **ვსწერო** (დავსწერო)
შენ რა უნდა ქნა?— შენ უნდა **სწერო** (დავსწერო)
მან რა უნდა ქნას?— მან უნდა **სწეროს** (დასწეროს)
ჩვენ რა უნდა ვქნათ?
— ჩვენ უნდა **ვსწეროთ** (დავსწეროთ)
მათ რა უნდა ქნან?— მათ უნდა **სწერონ** (დასწერონ).

*

ბძანება ქართულათ ორნაირათ გამოიხატება:

1. **დამტკიცებითად:** სწერე, იკითხე! სწეროს,
იკითხოს! ვსწეროთ, ვიკითხოთ! სწერეთ, იკითხეთ!
სწერონ, იკითხონ!

და 2. **უარყოფითად:** ნუ სწერ, ნუ კითხუ-
ლობ! ნუ სწერს, ნუ კითხულობს! ნუ ვსწერთ, ნუ
ვიკითხულობთ! ნუ სწერთ, ნუ კითხულობთ! არ
სწერო, არ იკითხო! არ სწეროს, არ იკითხოს! არ
ვსწეროთ, არ ვიკითხოთ! არ სწეროთ, არ იკითხოთ!
არ სწერონ, არ იკითხონ!

ქართულ ენაში **ორგვარი მიმოხრაა.**

პირველ მიმოხრას ის ზმნები ეკუთნის, რომელიც აწმყო დროში პირველ პირში **მ**-ით იწყება: მე ვაშენებ, ვსწერ, ვკითხულობ, ვხატავ; მე ვუწერ, ვუშენებ, ვუკითხავ.

მეორე მიმოხრას ის ზმნები ეკუთნის, რომელიც აწმყო დროში **მ**-ით იწყება: მიყვარს, მიხარია, მწამს, მესმის, მეხარბება.

მეორე მიმოხრის ზმნა განსხვავებულიათ მიმოიხრის.—**ბვილოთ მაგალითად ზმნა მიყვარს:**

ა წ მ ყ ო დ რ ო.

რას ვშვრები?—მე **მიყვარს** (შენ გიყვარს, მას უყვარს; ჩვენ გვიყვარს, თქვენ გიყვართ, მათ უყვართ).

რას უნდა ვშვრებოდე?—მე უნდა **მიყვარდეს** (შენ გიყვარდეს, მას უყვარდეს; ჩვენ გვიყვარდეს, თქვენ გიყვარდესთ, მათ უყვარდესთ).

ნ ბ მ ყ ო დ რ ო.

რას ვშვრებოდლი?—მე **მიყვარდა** (შენ გიყვარდა, მას უყვარდა; ჩვენ გვიყვარდა, თქვენ გიყვარდათ, მათ უყვარდათ).

რა ვქენი?—მე **შემიყვარდა** (შენ შეგიყვარდა, მას შეუყვარდა; ჩვენ შეგვიყვარდა, თქვენ შეგიყვარდათ, მათ შეუყვარდათ).

რა მიქნია?—მე **მყვარებია** (შენ გყვარებია, მას ყვარებია; ჩვენ გვყვარებია, თქვენ გყვარებიათ, მათ ყვარებიათ).

რა უნდა მქნა?—მე უნდა **მყვარებოდა** (შენ გყვარებოდა, მას ყვარებოდა; ჩვენ გვყვარებოდა, თქვენ გყვარებოდათ, მათ ყვარებოდათ).

რა უნდა შექნას?—მე უნდა **მყვარებოდეს** (შენ გყვარებოდეს, მას ყვარებოდეს; ჩვენ გვყვარებოდეს, თქვენ გყვარებოდესთ, მათ ყვარებოდესთ).

რას ვიზამდი?—მე **მეყვარებოდა** (შენ გეყვარებოდა, მას ეყვარებოდა; ჩვენ გვეყვარებოდა, თქვენ გეყვარებოდათ, მათ ეყვარებოდათ).

მ ყ ვ ა რ ე ბ ა

რას ვიზამ? —მე **მეყვარება** (შენ გეყვარება, მას ეყვარება; ჩვენ გვეყვარება, თქვენ გეყვარებათ, მათ ეყვარებათ).

რას ვიზამდე?—მე **მეყვარებოდეს** (შენ გეყვარებოდეს, მას ეყვარებოდეს; ჩვენ გვეყვარებოდეს, თქვენ გეყვარებოდესთ, მათ ეყვარებოდესთ).

რა უნდა ვქნა?—მე უნდა **მეყვაროს** (შენ გეყვაროს, მას ეყვაროს; ჩვენ გვეყვაროს,

თქვენ გეყვაროსთ, მათ ეყვაროსთ; ან:
შემიყვარდეს, შეგიყვარდეს, შეუყვარდეს
და სხვ.).

თ ა ვ ს ა რ თ ე ბ ი.

ზმნებს თავში სხვადასხვა ნაწილაკი დაერთვის:

სახლი ავაშენე, საქმე ბავაკეთეთ, წერილი და-
ვსწერე, წიგნი წავიკითხეთ, ბავშვები კლასში შევიდენ,
კაცს ტვირთი მიაქვს, მამა-ჩემმა ფული მომცა.

ა, გა, და, წა, შე, მი, მო არის თავსართები;

ახალ ენაში უფრო ხშირათ მოკლე თავსარ-
თები იხმარება (ა, გა, წა, ჩა), ძველ ენაში კი სრულ-
ლი თავსართები იხმარებოდა: აღ, გან, წარ, შთა, —
მაგალითად: აღვასრულე, განვათავისუფლე, წარვი-
და, შთავიდა (ახლა ვიტყვით: ავასრულე, გავათავის-
უფლე, წავიდა, ჩავიდა).

ზოგჯერ ახალ ენაშიც იხმარება სრული თავ-
სართები: აღმითქვა, აღიჭურვა, განცვიფრდა, გან-
ხორციელდა, წარსდგა, წარმოადგინეს.

მ ი მ ლ ე ო ბ ა.

ზმნისაგან კეთდება ერთგვარი ფორმა, რომე-
ლიც ზედსართავ სახელსა გავს:

მწერელი (დამწერელი, დამწერი), დაწერილი,
დანაწერი, საწერი (დასაწერი); მკითხველი (წამკითხ-
ველი), საკითხავი (წასაკითხავი); — მკეთებელი (გა-

მკეთებელი), **გაკეთებული, განაკეთები, საკეთებელი** (გასაკეთებელი).

ამისთანა ფორმას მიმღებობა ქვია.

არსებითისა და ზედსართავი სახელის ერთად ბრუნება.

თუ ზედსართავი სახელი ა-სა, ე-სა, ო-სა და უ-ზე ბოლოვდება, როცა არსებით სახელთან არის შეერთებული, ყოველგან უცვლელათ რჩება, ე. ი. არც ბრუნვებში იცვლება და არც რიცხვში:

ს. ბრმა კაცი	ბრმა კაცები
ნ. ბრმა კაცის	ბრმა კაცების
მც. ბრმა კაცს	ბრმა კაცებს
მთ. ბრმა კაცმა	ბრმა კაცებმა
მქ. ბრმა კაცით	ბრმა კაცებით
ვ. ბრმა კაცათ	ბრმა კაცებათ
წ. ბრმა კაცო!	ბრმა კაცებო!

აბრუნეთ: მოკლე ჯოხი, ფართო მიდორი, ტლუ ბიჭი.

**

როცა ზედსართავი სახელი ი-ზეა დაბოლოებული, მხოლოდ სამ ბრუნვაში რჩება უცვლელათ: **სახელობითსა, ნათესაობითსა და მოქმედებითში**; დანარჩენ ბრუნვებში კი სცვლის დაბოლოებას. მხო-

ლოობითსა და მრავლობით რიცხვში ზედსართავი სახელი ერთნაირათ იბრუნვის:

ს. მალალი მთა	მალალი მთები
ნ. მალალი მთის	მალალი მთების
მც. მალალ მთას	მალალ მთებს
მთ. მალალმა მთამ	მალალმა მთებმა
მქ. მალალი მთით	მალალი მთებით
ვ. მალალ მთად	მალალ მთებათ
წ. მალალო მთაო!	მალალო მთებო!

შეორე დაბოლოებით ასე იბრუნვის:

ს. მალალი მთანი	მც. მალალ მთათა
ნ. მალალ მთათა	მთ. მალალ მთათა
	წ. მალალო მთანო!

**

მიმღეობა და რიცხვითი სახელი არსებით სახელთან ისე იბრუნვის, როგორც ზედსართავი სახელი.

აბრუნეთ: მკითხველი ბავში, წაკითხული ბართი, საკითხავი წიგნი; ერთი კაცი, მეხუთე წელიწადი.

**

ზედსართავი სახელი, მიმღეობა და რიცხვითი სახელი ცალკე ისე იბრუნვის, როგორც არსებითი სახელი:

ს.	თეთრი	მკითხველი	ერთი	თეთრები
ნ.	თეთრის	მკითხველის	ერთის	თეთრების
მც.	თეთრს	მკითხველს	ერთს	თეთრებს
მთ.	თეთრმა	მკითხველმა	ერთმა	თეთრებმა
მქ.	თეთრით	მკითხველით	ერთით	თეთრებით
მ.	თეთრათ	მკითხველათ	ერთად	თეთრებათ
წ.	თეთრო!	მკითხველო	ერთო!	თეთრებო!

წ ი ნ ა ლ ა ლ ე ბ ა .

რაიმე აზრს ჩვენ გამოვსთქვამთ სიტყვის სა-
შვალებით:

ზანო კარგათ სწავლობს.

ამ ყმაწვილს კარგი ყოფაქცევა აქვს.

ღედას შვილი უყვარს.

ცალკე გამოთქმულს თითოეულ აზრს გრამატი-
კაში წინადადება ქვია.

*

წინადადების შესაღვენათ უმთავრესათ ორი ნა-
წილია საჭირო: ერთი—საგანი, რომელსაც ჩვენი
საუბარი შეეხება; ამისთანა ნაწილს **ქვემდებარე** ქვია;
მეორე—მოქმედება, რომელიც ქვემდებარეს შეეხება;
ამისთანა ნაწილს **შემასმენელი** ეწოდება.

ბავში წიგნს კითხულობს.

ამ წინადადებაში ქვემდებარე არის **ბავში**, შე-
მასმენელი—**კითხულობს**.

*

ქვემდებარე ქართულ ენაში სამ ბრუნვაში და-
ისმის: სახელობითსა, მიცემითსა და მოთხრო-
ბითში:

მამა ოჯახს უვლის.

ღედას შვილი უყვარს.

ბავშმა წერილი დასწერა.

*

ქვემდებარესა და შემასმენელს წინადადების
უმთავრესი ნაწილები ქვია.

წინადადებას სხვა ნაწილებიც აქვს, რომელსაც
მეორე ხარისხის ნაწილები ეწოდება.

მეორე ხარისხის ნაწილები სამგვარია: დამატე-
ბა, განსაზღვრება და გარემოება.

*

1. დამატება არის სიტყვა, რომელიც ზმნას
(შემასმენელს) დაერთვის, დაემატება აზრის შესა-
ვსებათ.

დამატების კითხვებია: რა? რას? რის? რით?
რათ? ვინ? ვისი? ვის? ვისით?

მაგალითები:

ბავშვებმა წიგნები წაიკითხეს.

ბულად მეომარს სიკვდილის არ ეშინია.

ქართველები მამულსა და სარწმუნოებას იცავ
დენ.

ხე წალდით გასხებეს.

ფიცარი შეშათ ვიხმარეთ.
მოსწავლეს უყვარს მასწავლებელი.
შვილს დედა-მამის ერიდება.
პატივი ეც მამასა და დედას!

*

2. **განსაზღვრება** არის სიტყვა, რომელიც საზღვრავს, განმარტავს უმეტესათ ქვემდებარესა და დამატებას

განსაზღვრების კითხვებია: **როგორი? რომელი? რამდენი? მერამდენე? სადაური? როდინდელი? ვისი? რის?**

მაგალითები:

პვი შვილი დედ-მამის მაგინებელია.

მს ბავში კარგათ სწავლობს.

ასი (ჯოხი) დამკარ, **ერთი** (სიტყვა) მათქმევეინეო.

პოტე პირველი მოსწავლეა, **ანდრო** კი **მეორე.**

საქართველოში **კახური** ღვინოა ნაქები.

შარშანდელ წელიწადს ვერ დავემდურებით.

მოსწავლის სიმდიდრე სწავლაა.

მყინვარის წვერზე მუდამ თოვლი ძევს.

*

3. **ბარემოება** არის სიტყვა, რომელიც გვიჩვენებს, რა გარემოებაში (რა მდგომარეობაში) არის რომელიმე საგანი.

ბარემოება ხუთგვარია: **ადგილის, დროის, მიზეზის, მიზნის** და **ვითარების.**

ადგილის გარემოების კითხვებია: სად? საით?
საითკენ? საიდან? სადამდი?

მაგალითები.

თევზი წყალში არ დაფასდებაო.

მს ვაჭარი თფილისს მიდის, იქიდან სპარსე-
თისკენ გაემგზავრება.

ბემი ინგლისიდან ბათომს მოდის.

ასე იარე მცხეთამდი, მცხეთაში გაგივაკდება.

*

დროის გარემოების კითხვებია: როდის? რა
დროს? რა დროიდან? როდემდი? რა დრომდი?

მაგალითები.

ბუშინ ღილიდან სალამომდი იწვიმა, ბინდი-
სას გამოიღარა.

ძართველი ხალხი მეოთხე საუკუნეში გაქრის-
ტიანდა.

საქართველოს უძველესი დროიდანვე მტრები
ესეოდენ.

*

მიზეზის გარემოების კითხვებია: რატომ?
რატა? რის გამო? რა მიზეზით? რით?

მაგალითები:

მდინარე ხშირი წვიმების გამო ძლიერ გადიდდა.

სანდრო სწავლაში სიზარმაცით დაბრკოლდა,

მიშო კი—ავათმყოფობით.

ჰაცო, რათ (რატომ) არ იტყვი მართალს?

*

**ზმნის გარემოების კითხვებია: რისთვის?
რა მიზნით?**

მაგალითები:

ჯარები საომრათ იკრიბებიან.

**ბეჯითი მოსწავლე სწავლისთვის დადის სკო-
ლაში, ზარმაცი კი—სათამაშოთ.**

*

**ვითარების გარემოების კითხვებია: როგორ?
რაგვართ? რანაირათ? რა სახით?**

მაგალითები:

ცისკარმა აღმოსავლეთი ვარდისა-ფერათ შეღება.

ცა წითლათ-ყვითლათ ელავდა.

ბავშები ხმამალლა ლაპარაკობენ.

ჩვენ ქვეითად მივდივართ.

აღმართ-აღმართ მივდიოდი მე ნელა.

წოდებითი სიტყვა (მიმართვა).

**წოდებით ბრუნვაში დასმულ სიტყვას წინადა-
დებაში წოდებითი სიტყვა ქვია, ან მიმართვა.**

მაგალითები:

**გადი-გამოდი, გუთანო! ღირღიტავ, ბანი უთ-
ხარო!**

მულო, შენ გეუბნები,--რძალო, შენ გაიგონეო!

ბიჭო, ვისი ხარ, მალხაზო?

ჩიტო, ჩიტო ჩიორაო!—რაო, ბატონო მელაო?

ხ მ ე ბ ი; ა ნ ბ ა ნ ი.

სიტყვები სხვადასხვა ხმის საშვალეობით გამოითქმის: მ-ა-მ-ა, დ-ე-დ-ა, ხ-ა-ხ-ლ-ი, კ-უ-რ-ი.

ხმები ადამიანის სამეტყველო ორგანოებით გამოითქმის: ბაგით, კბილით, ხორხით, სასით, ენით.

ბაგით გამოითქმის ბ, მ, პ, ფ—და ამათ ეწოდებათ ბაგისმიერი ხმები;—

დ, თ, ტ კბილისმიერი ხმებია;—
და სხვ.

ხმების გამომხატველ საწერ ნიშნებს ასოები ეწოდება.

ძართულ ანბანში ოცდაცამეტი ასოა; ხუთი მათგანი ხმოვანია: ა, მ, ი, ო და უ; დანარჩენი კი თანხმოვანი ასოებია: ბ, გ, დ, ვ, ზ, თ, კ, ლ და სხვ. *)

*) ჩვენს ანბანში ძველათ კიდევ შემდეგ ასოებს ხმარობდნენ: ც, ძ, ჳ, ჴ, ჵ.—ანბანი ძველათ ანგარიშისთვისაც იხმარებოდა:

ა— 1	იგ—13	ა—60	შ—900
ბ— 2	იღ—14	ბ—70	ჩ—1000
გ— 3	იყ—15	პ—80	ც—2000
დ— 4	ივ—16	ყ—90	ძ—3000
ე— 5	იზ—17	რ—100	წ—4000
ვ— 6	იძ—18	ს—200	ჭ—5000
ზ— 7	ით—19	ტ—300	ხ—6000
ც— 8	კ—20	უ—400	კ—7000
თ— 9	კა—21 დასხ.	ფ—500	ჯ—8000
ი—10	ლ—30	ქ—600	ჰ—9000
ია—11	მ—40	ღ—700	გ—10, 000
იბ—12	ნ—50	ყ—800	და სხვ.

მ ა რ ც ვ ა ლ ი .

შოველ სიტყვაში არის ერთი ან რამდენიმე ხმოვანი, აგრეთვე ერთი ან რამდენიმე თანხმოვანი ხმა:

ხე, კაცი, ბუხარ, მონადირე.

ითოთოეულ სიტყვაში იმდენი მარცვალია, რამდენი ხმოვანიც შიგ ურევია; მაგალითად: სიტყვა ხე ერთმარცვლოვანია, კაცი --ორმარცვლოვანი, ბუხარი—სამმარცვლოვანი, მონადირე—ოთხმარცვლოვანი.

ს ა ს ვ ე ნ ი ნ ი შ ნ ე ბ ი .

საუბრის ან კითხვის დროს აქა-იქ, სხვადასხვა აზრის გასარჩევათ, საჭიროა ხმის აწევა ან დაშვება, შეჩერება, შესვენება; შესასვენებელ ადგილებზე დაისმის სხვადასხვა ნიშანი, რომელსაც სასვენო ნიშნები ქვია.

სასვენო ნიშნები ათნაირია:

1) , (მძიმე)	6) :	(ორწერტილი)
2) . (წერტილი)	7) ()	(ფრჩხილები)
3) ; (წერტილ-მძიმე)	8) „ან«	(ბრჭყალები)
4) ? (კითხვის ნიშანი)	9) —	(ხაზი ან ტირე)
5) ! (გაკვირვებ. ნიშ.)	10) -ან-	(გადასატ. ნიშ.).

1. როცა რამდენიმე სხვადასხვა საგანი ან მოქმედებაა ერთად ჩამოთვლილი, მათ შორის მძიმეები დაისმის:

ჭათამი, ბატი, ინდოური, იხვი და ფარშავანგი შინაური ფრინველნი არიან;—ბავშვები ხან სწერენ, ხან კითხულობენ, ხან თამაშობენ.

მძიმე აგრეთვე დაისმის, როცა აზრი იწყება კავშირებით: **რომ, როდესაც, რადგანაც, მაგრამ**,— აგრეთვე ნაცვალსახელით **რომელიც**; მძიმე ამ შემთხვევაში ამ სიტყვების წინ დაისმის:

მს ყველამ ვიცით, **რომ** მგლები გაუმაძღარი არიან.

ქაცი მაშინ გაიგებს ყველაფერს, **როდესაც** (როცა) სწავლაში გაიწრთენება.

მს ბავში ვერაფერს სწავლობს, **რადგან** მასწავლებელს ყურს არ უგდებს.

უვათა ვარ, **მაგრამ** მაინც ვშრომობ.

შველას ახსოვს **თამარი, რომელიც** მეთორმეტე საუკუნეში მეფობდა.

2. **კითხვის ნიშანი** მაშინ დაისმის, როცა წინადადებით რამე კითხვა გამოიხატება:

სად მიდიხარ?		ვინა სთქვა?
როდის მოხვედრი?		რა გქვია სახელათ?

3. **ორწერტილი** მაშინ დაისმის, როცა უნდათ ჩამოსთვალონ **სხვადასხვა საგანი**; ამ შემთხვევაში ორწერტილის წინ დაისმის ან იგულისხმება სიტყვა **შემდეგი**:

მე ვნახე (შემდეგი) ქალაქები: **თფილისი, ჭუთაისი, ფოთი, მზურგეთი**.

სასვენი ნიშნები წოდებით სიტყვაში.

წოდებითი სიტყვა (მიმართვა) წინადადების ან თავში დაისმის, ან შუაში, ან ბოლოში.

თუ მიმართვა თავში ზის, მიმართვას შემდეგ მძიმე დაისმის:

ჩემო ანდრო, უსწავლელი ადამიანი გონებადახშულია.

როცა მიმართვა შუა წინადადებაშია, წინაც მძიმე დაესმის და ბოლოშიც:

უსწავლელი ადამიანი, **ჩემო ანდრო,** გონებადახშულია.

როცა წოდებითი სიტყვა წინადადების ბოლოში ზის, წინ მძიმე დაესმის და ბოლოში გაკვირვების ნიშანი:

უსწავლელი ადამიანი გონებადახშულია, **ჩემო ანდრო!**

სიტყვების დამარცვლა.

(იხ. „მოსამზ. კურს.“ გვ. 31).

თუ სიტყვაში ხმოვანის წინ ერთი თანხმოვანია, ეს თანხმოვანი ამ ხმოვანს ეკუთნის. ავიღოთ სიტყვა **ბალი**: თანხმოვანი **ლ** ხმოვანს **ი**-ს ეკუთნის და მასთან ცალკე მარცვალს **ლი**-ს შეადგენს (**ბა-ლი**).

თუ სიტყვაში ხმოვანის წინ ორი თანხმოვანია, ერთი წინა ხმოვანს ეკუთნის, და მეორე იმ ხმოვანს, რომლის წინაც ზის: **ბავ-ში**, **ზარ-მე-ლი**.

თუ სიტყვაში ხმოვანის წინ სამი ან მეტი თანხმოვანია, უკანასკნელი თანხმოვანი იმ ხმოვანს ეკუთნის, რომლის წინაც ზის, დანარჩენი თანხმოვანი კი თანამომდევარ ხმოვანს ეკუთნის და მასთან ცალკე მარცვალს შეადგენს:

მარც-ვა-ლი, **ბარტ-ყი**, **სა-ვარც-ხა-ლი**.

თუ სიტყვა თავსართიანია ან რთულია, მაშინ თავსართები და რთული სახელის შემადგენელი ნაწილები ცალკე უნდა ვიანგარიშოთ:

ვა-სწო-რე-ბა, **აღ-დგო-მა**, **სა-ბძა-ნე-ბე-ლი**,
და-ძმა, **შავ-თვალ-წარ-ბა**, **ხელ-მწი-ფე**.

ღამარცვლეთ შემდეგი სიტყვები: კაღნიერი, ბეღნიერი, გულწრფელი, საოცარი, სახელმწიფო, საკუთრება, განსაკუთრებული, განთქმული, თოვლიანი, წინააღმდეგობა, სიფრთხილე.

ს ი ტ ყ ვ ი ს ნ ა წ ი ლ ე ბ ი,

(იხ. „მოსამზ. კურს.“ გვ. 12—15).

სიტყვის ნაწილები სულ არის ცხრა; მათ შორის ხუთი საცვალეებელია, ე. ი. იმისთანა სიტყვა, რომელიც თავის დაბოლოებას, თავის ფორმებს სცვლის, — სახელდობ: არსებითი სახელი, ზედსართავი სახელი, რიცხვითი სახელი, ნაცვალსახელი და ზმნა; — ოთხი უცვალეებელია, ე. ი. არ იცვლება, — სახელდობ: თანდებული, ზმნისართი, კავშირი და შორისდებული.

*

საგანი არის სულიერი, უსულო და განყენებითი (იხ. „მოსამზ. კ.“ გვ. 1)

განყენებითი იმისთანა საგანს ეწოდება, რომელსაც ვერც თვალით დავინახავთ და ვერც ხელით შევხვებით, — შეგვიძლია მხოლოდ აზრით, გონებით წარმოვიდგინოთ:

ღმერთი, ანგელოზი, სული, აზრი, ფიქრი, ჭკუა, ბეღნიერება, სიკეთე, გრძნობა.

იმისთანა სახელს, რომელიც საგნის სიპატარავს გვიჩვენებს, კნინობითი სახელი ქვია:

ჩიტუნია, გოგონა, ვირიკა, კატუნია, მანო, სანდრო.

კნინობითი სახელი ორგვარია: მოფერებითი (ვანო, სანდრო, მიხაკო, მიხო) და დამცირებითი (ვანოია, სანდროია, ივანიკა, მიხელია).

ნათესაობით ბრუნვაში „სი“ და მოკმედებით- ში „თი“.

მხოლოდობითი რიცხვის ნათესაობით ბრუნვას ორნაირი დაბოლოება აქვს: ის და სი.

სი-ზე შემდეგი სახელები ბოლოვდება:

1. სახელობითში **მ**-სა და **შ**-ზე დაბოლოებულ სახელები (რკო, ბუ—**რკოსი ბუსი**), გარდა სიტყვებისა **დრო** და **ღვინო** (ნათეს. **დროის, ღვივის, მოქმ, დროით, ღვინით**);

2. **ა**-სა და **ე**-ზე დაბოლოებული ადამიანთა სახელები (**მამია, მლენე—მამიასი, ელენესი**);

3. **ა**-ზე დაბოლოებული გვარები (**ბუგუნავა, მლიავა—ბუგუნავასი, მლიავასი**);

4. **ა**-ზე დაბოლოებული იმისთანა რთული სახელები, როცა დაბოლოების **ა**-ნის ალავას მარტივ სიტყვაში **ი** ზის: **შავთვალწარბა, ძირტკბილა** (წარბი, ტკბილი)—**შავთვალწარბასი, ძირტკბილასი**;

5. **ა**-ზე დაბოლოებული კნინობითი სახელები (**მოფერებითი**: ჩიტუნია, გოგონა, —**ჩიტუნიასი, გოგონასი**; **დაცინვითი**: ტირია, წუნია, ცხვირა, ხუმა-რა, კბენია და სხვა.—**ტირიასი, წუნიასი და სხვ.**);

6. ნათესაგთა რთული სახელები **ა**-ზე: ბაბუა, ბებია, ბიძია, ძია (**ბიძაკი—ბიძის**), დეიდა, მამიდა, ბაბუდა, ბებიდა (**ბაბუასი, ბებიასი და სხვ.**);

7. შემდეგი სახელები: ძერა, ტოროლა, ჩიორა, სკვინჩა, ბელურა, კოდლა, თელა, წვერა, კერია (კერა), წითელა, გადია და სხვ.

*

ნათესაობითში სი-ზე დაბოლოებულ სახელებს მოქმედებითში დაბოლოება თი აქვს: ბიძიათი, ბიცოლათი, გოგონათი, კერიათი.

ხმოვანთა გამოკლება ბრუნვებში.

მხოლოდობითი რიცხვის ნათესაობითსა, მოქმედებითსა და ვნებით ბრუნვებში იკარგება ხმოვანები ა და მ, როცა არსებითი სახელი ორმარცვლოვანზე მეტია და როცა აქვს ერთერთი ამ დაბოლოებათაგანი:

ალი, ამი, ანი, არი,

მლი, ემი, ენი, ერი.

მაგალითად: მამალი — მამლის, მამლით, მამლათ; გიდელი — გიდლის, გიდლით, გიდლათ.

მრავლობით რიცხვში კი ამგვარსავე სახელებში ყველა ბრუნვაში იკარგება იგივე ხმოვანები ა და მ, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა სახელი პირველი დაბოლოებით იბრუნვის:

კედელი — კედლები, კედლების, კედლებს, კედლებმა, კედლებით, კედლებათ, კედლებო!

ზ ე ნ ი ზ ვ ნ ე ბ ი.

1. ზოგიერთი ორმარცვლოვანი სახელიც კარგავს ხმოვანებს იმავე ბრუნვებში: თვალი (როცა

უსულო საგნის თვალს ნიშნავს, მაგალ. ბეჭდის: თვალი, ურმის თვალი), ძვალი, რძალი კვალი (მიწის ზომა), ბალი, სხალი, წყალი, ხმალი, ხანი, ჯვარი, ცვარი, მტკვარი, ზვარი, ჩვარი, ძარი, ქმარი, მგელი, ღვდელი, შველი, წელი (წელიწადი), ძღვენი, წვენი, მტერი, მტვერი.

2. სამმარცვლოვან სახელებს შორის არ კარგავს ხმოვანებს: ზარალი, მოთალი, მტარვალი, მწვერვალი, ტრფიალი, სალამი, წამწამი, თარგმანი, თაყვანი, იასამანი, ზიანი, მერანი, ნეკტარი, თაველი, კანკელი, მრეწველი, მართველი, სახელი, ქართველი, აქლემი; საზოგადოთ საკუთარი სახელები: ბურიელი, ძარელი, მამარი, ბაქარი, მყინვარი და სხვ.; აგრეთვე კითხვაზე: სადაური? (ელი-ზე დაბოლოებული სახელები): ქართლელი, კახელი, სოფლელი, ქალაქელი და სხვ., გარდა სიტყვისა იმერელი (იმერლის, იმერლები);— ნარი-ზე დაბოლოებული კრებითი სახელები: მუხნარი, ფიჭვნარი, ბაღნარი.

3. შემდეგი სახელები იმავე ბრუნვებში კარგავს ხმოვანებს: ობოლი, ფოთოლი, ღიღომი, საპონი, გოდორი, კოტორი, პოჯორი;— ბეგარა, პეპელა, ფანჯარა, ქვეყანა, სომეხი, ყასაბი, კაკაბი, ნიჩაბი, ხვადაგი, ბეჭედი, ნაბადი, კარავი, მოყვარე.

3. შემდეგი სახელები ო-ს ვ-ათ სცვლის: მიდორი, მაწონი, დიაკონი, მონაზონი, ნიგოზი (მიღვრის, მიღვრით, მიღვრათ, მიღვრები, მონაზვნის, მონაზვნები, ნიგვზის, ნიგვზები).

5. ზოგიერთ სახელში იმავე ბრუნვებში მთე-

ლი მარცვალი იკარგება: ამბავი, ხუცესი (ამბის, ამბით, ამბათ, ამბები, ხუცის, ხუცით, ხუცები).

6. სიტყვა დედოფალა ასე იბრუნვას: დედოფალასი, დედოფალათი, დედოფალათ, დედოფალეები და სხვ. (დედოფალი კი—დედოფლის, დედოფლით, დედოფლები).

7. სიტყვა ღმერთი ნათესაობითსა და მოქმედებით ბრუნვაში განსხვავებულათ იბრუნვის: ღვთის, ღვთით.

**

არ არის კეთილხმოვანი ფორმები: წამწმის, წამწმით, წამწმათ, წამწმები, ვეშპის, ვეშპები; უმჯობესია: წამწამის, წამწამით, წამწამები, ვეშაპის, ვეშაპები და სხვ.

არ არის კეთილხმოვანი აგრეთვე ფორმები: მშვენივრის, მშვენივრათ, მაგივრათ, მშივრის, მშივრები, ღონივრათ, გონივრათ; — უმჯობესია: მშვენიერის, მშვენიერათ, მაგიერათ, მშიერის, მშიერები და სხვ. — უკეთილხმოვანოა აგრეთვე ნივრის, ნივრათ (ნივრიანი), ივრის ხეობა, რივნის ხეობა; უნდა: ნიორის, ნიორით (ნიორიანი), იორის ხეობა, რიონის ხეობა.

წ ო დ ე ბ ი თ ი ბ რ უ ნ ვ ა .

(იხ. „მოსამზ. კ.“ გვ: 9, შენ. 7).

წოდებითი ბრუნვა უმეტეს ნაწილათ ო-ზე ბოლოვდება:

ძმაო! მზეო! ხბოო! ბუო!

ზოგიერთ სახელს წოდებითი ისე აქვს, როგორც სახელობითი:

1. ნათესავთა და მოყვარეთა სახელებს ა-ზე; დედა, მამა, ძამია, დანია, (ძმა და და კი—ძმამო, დამო), ძია, ბიძია, ბებია, ბაბუა, მამიდა, დეიდა, ბებიდა, ბაბუდა, ბიცოლა, გადია, ნათლია და სხვ.;

2. მ-ზე დაბოლოებულ სახელებს, ერთმარცვლოვანს გარდა, —მაგალითად: ჩემო სატრფო! ჩემო სამშობლო! გოგო! წებო! პალო! —მრთმარცვლოვანს კი მ ემატება: რკოო! ხბოო!

3. საკუთარ სახელებს საზოგადოთ ყველა ხმოვანზე, გარდა ი-სა: ბურია! წყალწითელა! ქვირიკე (სოფელია)! საგურამო! ღვაბზუ (სოფელია)! ანდრია! მლენე! სანდრო! ხუტუ! ბუგუნავა! ჭავჭავაძე!

4. მოხელეთა სახელებს მ-ზე: მეველე! მეწუღე! მებაღე!

5. კნინობით სახელებს ა-ზე: ჩიტუნია! გოგონა! ტირია! წუნია! ვირიკა!

6. რთულ სახელებს ა-ზე (როცა ეს ა გადაკეთებულია ი-ნისაგან): შავთვალწარბა! ყელწითელა (წარბ-ი, წითელ-ი).

7. ზოგიერთ საზოგადო სახელს ა-ზე: მელია! კერია! ძერა! წვერა! ტაროლა! ჩიორა! სკვინჩა! ბელურა! თელა! და სხვ.

8. ი-ზე დაბოლოებულის ადამიანთა სახელების შესახებ შემდეგი კანონი არსებობს: თუ დაბოლოების ი უცვალეზელია, წოდებითი ისე აქვს, როგორც სახელობითი: ბიორგი! აკაკი! ღიმიტრი! ალექსი!

დომენტი! სევასტი!—და თუ ეს **ი** საცვალეებელია, მაშინ წოდებითში იხმარება **ი**-ნის გამოკლებით: **ღავით! ანტონ! თამარ! ვახტანგ!***)

9. წოდებით ბრუნვაში დაბოლოების **ლ**-ნის მაგიერ **ვ**-ნი მხოლოდ იმ შემთხვევაში იხმარება, როცა **განყენებითი საგნის** არსებით სახელს ვაბრუნებთ და როცა იგი სახელობით ბრუნვაში **ა**-სა და **ე**-ზე ბოლოვდება,--მაგალ.: ჩემო **ბედნიერებავ**, ჩემო **სიკეთევ!**

ზ ე დ ს ა რ თ ა ვ ი ს ა ხ ე ლ ე ბ ი.

(იხ. „მოსამზ. კ.“ გვ. 12).

ზედსართავი სახელი ორნაირია: **ვითარებითი** და **დამოკიდებითი**.

ვითარებითი ზედსართავი სახელი გვიჩვენებს საგნის თვისებას, ღირსებას ან ხარისხს,—მაგალ. **მაღალი, დაბალი, მოკლე, გძელი, თეთრი, შავი, ვიწრო, ფართო, ჭკვიანი**.

დამოკიდებითი ზედსართავი სახელი გვიჩვენებს: **ა. დროს, ბ. ადგილს, გ. მასალას და დ. დანიშნულებას:**

ა. შარშანდელი, დღევანდელი, გუშინდელი, შარშანდლური, გუშინდლური;

*) ცალკე ეს სახელები **ი**-ნით იხმარება: **ღავითი** მოდის, **თამარი** მობძანდა და სხვ.; სხვა სახელებთან კი **ი**-ს კარგავს: **ღავით აღმაშენებელი, თამარ მეფე**:—მაშასადამე, **ი** აქ საცვალეებელია.

ბ. აქაური, ქალაქელი, სოფლელი, ქალაქური, სოფლური;

ბ. ძვიანი, ტყიანი, ვენახიანი, ფულიანი;

დ. საყმაწვილო, საბავშო, საკლასო, სასოფლო, საქალაქო.

ხ ა რ ი ს ხ ე ბ ი.

პითარებით ზედსართავ სახელს სამი ხარისხი აქვს: დაწყებითი, შედარებითი და აღმატებითი.

1. დაწყებითი ხარისხი: მაღალი, დაბალი, თეთრი, წითელი, ღრმა;

2. შედარებითი ხარისხი: უმაღლესი, უდაბლესი, უთეთრესი, უწითლესი, უღრმესი;

3. აღმატებითი ხარისხი: უუმაღლესი, უუდაბლესი, უუთეთრესი, და სხვ.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი.

1. შედარებითი ხარისხი ასე კეთდება: სიტყვის საფუძველს*) ემატება თავში შ და ბოლოში მს.

2. აღმატებითი ხარისხი შედარებითისგან კეთდება თავში მეორე შ-ნის მიმატებით.

3. შედარებითი ხარისხი კიდევ ასე კეთდება: დაწყებით ხარისხს პირდაპირ ზმნისართი უფრო ემატება, მაგ. უფრო მაღალი, უფრო ღრმა და სხვ.

*) საფუძველი სიტყვის იმ ნაწილს ქვია, რომელიც რჩება, როცა ნათესაობით ბრუნვაში დაბოლოებას მოვაშორებთ; მაგალითად: ნათესაობითი ბრუნვა მაღლის, წითლის, თეთრის, ღრმის; ის რა მოვაშორეთ, დარჩება საფუძველები: მაღალ, წითელ, თეთრ, ღრმ.

4. აღმატებით ხარისხსაც აქვს მეორე ფორმა,— დაწყებით ხარისხს ემატება ზმნისართები: **ფრიად, ძლიერ, ძალიან, მეტათ, ერთობ**,—მაგალითად: **ფრიად მაღალი, ერთობ თეთრი**.

უ კ ა ნ ო ნ ო ხ ა რ ი ს ხ ე ბ ი.

ზოგიერთი ზედსართავი სახელი ხარისხებში მარცვლებს **ელ-სა** და **ილ-ს** კარგავს: **გძელი, სქელი, პტყელი, თხელი, სხვილი, ტკბილი, თფილი**. ამათგან შედარებითი და აღმატებითი ხარისხები იქნება: **უგძესი, უსქესი, უსხვესი, უტკბესი, უთხესი, უუპტყესი, უუსხვესი, და სხვ.**

ნ ა ც ვ ა ლ ს ა ხ ე ლ ე ბ ი.

ნაცვალსახელები შვიდნაირია:

1. **პიროვნებითი**: მე, შენ, ის; ჩვენ, თქვენ, ისინი.

2. **კუთნილებითი**: ჩემი, შენი, მისი; ჩვენი, თქვენი, მათი.

3- **ჩვენებითი**: ეს, ეგ, ის, იგი, მაგი (მაგ.), ესენი, ისინი, ეგენი, იგინი, მაგინი.

4. **კითხვითი**: ვინ? რა? რომელი? ვისი?

5. **ბანსაზღვრებითი**: ყოველი, ყველა, თვით, თვითონ.

6. **ბანუსაზღვრელობითი** (წარმოობს კითხვითისაგან,—როგორ წარმოობს?): ვინმე, რამე, რომელიმე, ვისიმე; ვილაც, რაღაც, რომელიღაც, ვისიღაც.

7. **ზანმარტებითი** (წარმოობს კითხვითისაგან, როგორ წარმოობს?): ვინც, რაც რომელიც, ვისიც.

ნაცვალსახელთა ბრუნება.

ზოგიერთი ნაცვალსახელი სრულიად არ იბრუნვის;—მაგალითად: **თვით, თვითონ, მე, შენ, ჩვენ, თქვენ.***)

პიროვნებით ნაცვალსახელებში მარტო მესამე პირის ნაცვალსახელი იბრუნვის:

მხოლ. რიცხ.	მრავლ. რიცხ.
ს. ის, იგი .	. ისინი, ივინი
ნ. მის . . .	. მათ
მც. მას . . .	. მათ
მთ. მან . . .	. მათ
მქ. მით . . .	. —
ვ. მათ . . .	. —
წ. — . . .	. —

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი.

1. ნაცვალსახელებს წოდებითი ბრუნვა არ აქვს; მხოლოდ მეორე პირის პიროვნებითი ნაცვალსახე-

*) ძართული გრამატიკის შემდგენელნი ასე აბრუნებენ პირველისა და მეორე პირის პიროვნებით ნაცვალსახელებს: ნათესაობითი—**ჩემი, შენი, ჩვენი, თქვენი**; მოქმედებითი—**ჩემით, შენით, ჩვენით, თქვენით**; ვნებითი—**ჩემათ, შენათ, ჩვენათ, თქვენათ**.—ჰველა აქ მოყვანილი ფორმა **კუთნილებითი** ნაცვალსახელის ფორმებია, და არა **პიროვნებითის**.

ლი იხმარება წოდებითი ბრუნვის მნიშვნელობით:
შენ, აქ მოდი! **თქვენ**, წიგნი იკითხეთ!

2. მრავლობით რიცხვში ნაცვალსახელები **ნი**-ზე ბოლოვდება—და, მაშასადამე, მოქმედებითი და ვნებითი ბრუნვა არ აქვთ.

(შეადარეთ „მოსამზ. კ.“ გვ. 8).

3. **კუთნილებითი** ნაცვალსახელები ისე იბრუნვის, როგორც **ი**-ზე დაბოლოებული ზედსართავი სახელები (ნახეთ „მოსამზ. კ.“ გვ. 23—25), მაგრამ მიცემით ბრუნვაში ამ შემთხვევაში ნაცვალსახელებისგან **ჩემი**, **შენი**, **ჩვენი**, **თქვენი** უმჯობესია სრული დაბოლოება:

ჩემს ძმას, **შენს** თავს, **ჩვენს** ქვეყანას, **თქვენს** დედ-მამას.

**

მხოლ. რიცხ.

ს. ეს, ეგ .

ნ. ამის .

მც. ამას .

მთ. ამან .

მქ. ამით .

მ. ამათ .

წ. — .

მხოლ. რიცხ.

ს. ის, იგი .

ნ. იმას .

მც. იმას .

მრავლ. რიცხ.

. ესენი, ეგენი

. ამათ

. ამათ

. ამათ

. —

. —

. —

მრავლ. რიცხვი

. . ისინი, იგინი

. . იმათ

. . იმათ

მთ. იმან	.	იმათ
მქ. იმით	.	—
მ. იმათ	.	—
წ. —	.	—

მხოლ. რიცხ.		მრავლ. რიცხვი
ს. მაგ, მაგი	.	მაგინი
ნ. მაგის	.	მაგათ
მც. მაგას	.	მაგათ
მთ. მაგან	.	მაგათ
მქ. მაგით	.	—
მ. მაგათ	.	—
წ. —	.	—

**

ნაცვალსახელი **ყველა** (**ყველანი**) მხოლოდ ერთ რიცხვში იხმარება (მხოლოდობითი რიცხვის დაბოლოებით და მრავლობითი რიცხვის მნიშვნელობით):

ს.	ყველა (ყველანი)
ნ.	ყველას(ი)
მც.	ყველას
მთ.	ყველამ
მქ.	ყველათი
მ.	— } *)
წ.	— }

*) მნებითი ბრუნვა არ აქვს; წოდებითში ალ. შაზბეგი ხმარობს ფორმას **ყველავე**: „ჩემო ყველავე!“

ნაცვალსახელი **ყოველი** ისე იბრუნვის, როგორც **ი-ზე** დაბოლოებული ზედსართავი სახელი (ნახე „მოსამს. კურს.“ გვ. 23—25).

**

განუსაზღვრელობით ნაცვალსახელებში მხოლოდ პირველი ნაწილი იბრუნვის: **ვინ, რა, რომელი, ვისი**, და ბოლოში თითქმის ყველა ბრუნვაში უცვლელათ ემატება **მე** და **ლაც**:

ს. ვინმე	რამე	ვილაც	რალაც
ნ. ვისიმე	რისამე	ვისილაც	რისლაც
მც. ვისმე	რასმე	ვილაცას	რალაცას
მთ. ვინმე	რამემ	ვილაცამ	რალაცამ
მქ. ვისითმე	რითმე	ვისითლაც	რითლაც
ვ. რათმე	რათმე	რალაცათ	რალაცათ
წ. —	—	—	—

მრავლობით რიცხვში ან სულ არ ხმარობენ, ან იშვიათად იხმარება ფორმები: **ვინმეები, რამეები, ვინმეების, რამეების, ვინმეებს** და სხვ.; **ვილაცები, რალაცები, ვილაცების, რალაცების, ვილაცებს, რალაცებს, ვილაცებმა** და სხვ.

**

განმარტებითი ნაცვალსახელები ისე იბრუნვის, როგორც კითხვითი ნაცვალსახელები (ვინ, რა, რომელი), მხოლოდ ბოლოში **ც** მიემატება:

ს. ვინც, ვინაც	რაც	რომელიც
ნ. ვისიც	რისაც	რომლისაც
მც. ვისაც	რასაც	რომელსაც
მთ. ვინც, ვინაც.	რამაც	რომელმაც
მქ. ვისითაც	რითაც	რომლითაც
მ. რათაც	რათაც	რომლათაც
წ. —	—	—

მრავლობით რიცხვში მხოლოდ **რომელიც** იბრუნვის:

სახ. რომელნიც.	ნათ.	} რომელთაც.
	მიც.	
	და მოთ.	

ამ ნაცვალსახელში მრავლობითი რიცხვის პირველი ფორმა (რომლები, რომლების, რომლებს, რომლებმა, რომლებიც, რომლებსაც, რომლებმაც და სხვ.) არ არის კეთილხმოვანი.

*

ზოგიერთი ნაცვალსახელი, — მაგალ. **რამე, ვინმე, რაღაც, ვიღაც, ყველა**, — როცა არსებით სახელებს ახლავს, ბრუნვებში არ იცვლება:

რაღაც საქმე, **რაღაც** საქმის, **რაღაც** საქმეს, **რაღაც** საქმეებს, **ყველა** საქმემ, **ვიღაც** კაცი, **ვიღაც** კაცმა, **რამე** აზრი, **რამე** აზრს, **რამე** აზრით და სხვ.

ნაცვალსახელებისაგან **მს, მზ** და **ის, იზი** არსებით სახელებთან ყველა ბრუნვაში (სახელობითს გარდა) იხმარება ფორმები **ამ** და **იმ**:

მს (ეგ) კაცი, **ამ** კაცის, **ამ** კაცს, **ამ** კაცმა;
ეს კაცები, **ამ** კაცებს, **ამ** კაცებმა და სხვ.; ის
(იგი) ქალი, **იმ** ქალის, **იმ** ქალს; ის ქალები, **იმ**
ქალებს, **იმ** ქალებმა..

სიტყვები **ერთი** და **იგივე** არსებით სახელოან
ასე იბრუნვის: **ერთი** და **იგივე** საქმე, **ერთისა** და
იმავე საქმის, **ერთსა** და **იმავე** საქმეს, **ერთი** და
იგივე საქმეები, **ერთსა** და **იმავე** საქმეებს და სხვ.
(უკანონოთ ხმარობენ: ერთისა და **იგივე** საქმის,
ერთსა და **იგივე** საქმეს და სხვ.)

თ ა ნ დ ე ბ უ ლ ე ბ ი .

(იხ. „მოსამზ. კ.“ გვ. 13).

თანდებულები სამ ბრუნვას თხოულობს: **ნათე-**
საობითსა, **მიცემითსა** და **მოქმედებითს**.

1. **ნათესაობით ბრუნვას** თხოულობს: **თვის**,
კენ, **დმი**, **მიერ**, **მიმართ**.

მაგალითები:

სოფლისაკენ მივდივარ ჩემი ძმის **საქმისათვის**. —
უფლისადმი მიმართული ლოცვა წრფელი უნდა
იყოს. — **მს წიგნი მეცნიერის მიერ** დაიწერა. **ბიორ-**
გიმ გაგზავნა წერილი ქართული ჟურნალის **რედაქ-**
ციის მიმართ.

ძველ ენაში იხმარებოდა თანდებული **თვინიერ**:
„სარწმუნოება **თვინიერ საქმეთა** მკვდარ არს“.

**

2. მიცემით **ბრუნვას** თხოულობს: **ზედა,**
შინა, შუა, თან.

მაგალითები:

„**მთასა ზედა** თაბორისასა ფერი იცვალე **შენ,**
შთალო! „**მამაო ჩვენო,** რომელი ხარ **ცათა შინა!**“
— იყავნ ნება **შენი,** ვითარცა **ცათა შინა,** ეგჯ
რეცა **ქვეყანასა ზედა!**“ -- ძავკასია **ორ ზღვას შუა**
მდებარეობს. — **ირემი კლდესთან წაიქცა.**

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი.

ა. **შინა** და **ზედა** ძველ ენაში იხმარებოდა;
ახლანდელ ენაში შემოკლებით იხმარება **ში** და **ში**—
და ამ ფორმებთან სახელებს მიცემითი ბრუნვის
დაბოლოება აღარ ახლავს: **მთაზე, ხეზე, წყალში,**
ორმოში.

ში და **ში** რო მიცემით ბრუნვას თხოულობს,
ეს ჩანს ძველი ენის ფორმებიდან: **მთასა ზედა,**
წყალსა შინა, და კიდევ მაშინ, როცა ეს თანდებუ-
ლები რამდენმე სახელთან ზის ერთსა და იმავე დროს:
მთასა და ველზე ჯერ კიდევ ბევრი თოვლი ძევს;
ინგლისსა, ამერიკასა, ბერმანიასა და საფრან-
გეთში ხალხი ძლიერ განათლებულია.

ბ. ბრუნვის დაბოლოება არ იხმარება აგრეთვე ი-ზე დაბოლოებულ სახელებში, როცა მათთან თანდებული თან დაისმის:

კედელი—კედელთან,

ბალახი—ბალახთან.

დაბოლოება ამ შემთხვევაში მაშინ მოჩანს, როცა სახელი ა, ე, ი და უ-ზეა დაბოლოებული:

მამა—მამასთან

ხე—ხესთან

რკი —რკოსთან

ბუ—ბუსთან.

ბ. მიცემით ბწუნვას თხოულობს აგრეთვე მნისართი-თანდებულები: აქით, იქით, გაღმა, გაოღმა, ზევით, ქვეშ, უკან და სხვ.,—მაგალითად: თას იქით, ცას ქვეშ, ჰერს ქვეშ, წყალს გაღმა, ზას ზევით.

**

ვ. მოქმედებით ბრუნვას ძველ ენაში თხოულობდა თანდებული ურთ: წავიდა ცოლითურთ, აბრუნდა შვილითურთ.

ახალ ენაში ეს თანდებული იშვიათად იხმარე-
; მის მაგიერ ახლა ან მარტო მოქმედებითი ბრუნ-
იხმარება, ან დაბოლოება იანათ; მაგალითად:

მეფე ორი კაცით გაიქცა ბრძოლის ველიდან, ქარმა ხე წირიანათ*) მოსთხარა.

**

4. თანდებული ვით ორ ბრუნვას თხოულობს: სახელობითსა და მიცემითს.

როცა სახელი ა, მ, მ და უ-ზეა დაბოლოებული, თანდადებული ვით ამისთანა სახელს ყოველთვის მიცემით ბრუნვაში თხოულობს: ძმასავით, კლდესავით, ხბოსავით, ბუსავით.

თუ თანდებული ვით ი-ზე დაბოლოებულ სახელთან არის ნახმარი, მაშინ ხან სახელობითს თხოულობს და ხან მიცემითს; მაგალითად: ეს ბავში უურდგელივით ზის, ბავშს უურდგელსავით ძინავს. —

ამ შემთხვევაში ვით იმ ბრუნვას თხოულობს, რომელშიც ქვემდებარეა დასმული, ე. ი. აქ ბრუნვა შემასმენელზეა დამოკიდებული**).

*) ვნებითი ბრუნვაა ზედსართავი სახელისგან ძირიანი.

**) ბრუნვას ამ შემთხვევაში ადვილათ გამოიცნობთ, თუ ვით-ის მაგიერ მის თანაბარ სიტყვას როგორც-ს იხმართ: „ბავში უურდგელივით ზის“ (=ზის, როგორც უურდგელი, —სახელობითი ბრუნვა); „ბავშს უურდგელსავით ძინავს“ (=ძინავს, როგორც უურდგელს, —მიცემითი ბრუნვა).

თანდებულები გარდა და შემდეგ, თუ წინ ზის, ნათესაობით ბრუნვას თხოულობს, და თუ უკან ზის, — მიცემითს:

ბარდა ამისა, შემდეგ ამისა, გარდა ამ საქმისა, შემდეგ ამ საქმის გათავებისა, — ან:

ამას გარდა, ამას შემდეგ, ამ საქმეს გარდა, ამ საქმის გათავებას შემდეგ.

**

თანდებული გან კითხვაზე ვისგან ან რისგან ნათესაობით ბრუნვას თხოულობს, კითხვაზე საიდან კი — მოქმედებით ბრუნვას:

მე ძმისაგან მივიღე წერილი (ვისგან მივიღე?); ეს სახლი სილამაზით ძალიან გაირჩევა სხვა სახლებისაგან (რისგან გაირჩევა?) — მე თბილისითგან (ახლა უნდა ფორმა თფილისიდან) მოვდივარ (კითხვა: საიდან მოვდივარ?); მამა-შენი სოფლითგან (=სოფლიდან) დაბრუნდა (კითხვა: საიდან დაბრუნდა?).

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა.

ზოგიერთი თანდებული სახელებს ბოლოში სულ უერთდება (თვის, კენ, გან, დმი, ში, ზე), ზოგი კი ცალკე დაისმის: მიმართ, მიერ, გარდა, შემდეგ, შუა, შორის, წინ, ქვეშ, გაღმა და სხვ.)

მაგალითები:

საქმისათვის, სახლისკენ, ძმისგან, ლეთისადმი, წყალში, მთაზე; უფლისა მიმართ, ლეთისა მიერ, ამას გარდა, ამას შემდეგ, მთებს შუა, ქალაქებს შორის, სახლის წინ, ცას ქვეშ, წყალს გაღმა.

ზ მ ნ ს ა რ თ ე ბ ი.

(იხ. „მოსამზ. კურს., გვ. 14).

ზმნისართები ხუთგვარია:

1. ღროის მაჩვენებელი: **დღეს, ხვალ, შარშან, წრეულს, დილას, სალამოს** და სხვ.;

2. ადგილის მაჩვენებელი: **აქ, იქ, გაღმა, გამოღმა, ზევით, ქვეით, მაღლა, ძირს, შიგნით, გარეთ** და სხვ.;

3. შითარების მაჩვენებელი: **ჩქარა, ნელა, ხმა, მაღლა**;—უფრო ხშირათ—**მოქმედებითისა და ვნებითი ბრუნვების ფორმები: სიცილით, ტირილით, წყრომით, — ქვეითად, ცქვიტათ, უზმათ, წუნარათ, ჩუმათ, მტრულათ, ფარულათ** და სხვ.;

4. მიზეზის მაჩვენებელი: **რატომ? რათა? იმიტომ, ამიტომ**;

5. მიზნის მაჩვენებელი: **რისთვის? ამისთვის, იმისთვის.**

რიცხვითი სახელები.

(იხ. „მოსამზ. კურს.“ გვ. 12).

იმისთანა რიცხვით სახელს, რომელიც საგნების რაოდენობას გვიჩვენებს, **რაოდენობითი რიცხვითი სახელი** ეწოდება,—მაგალითად: **ერთი, ორი, სამი, ასი, ხუთასი, ათასი.**

იმისთანა რიცხვით სახელს, რომელიც გვიჩვენებს, თუ რა რიგზეა დაწყობილი საგნები, **რიგითი რიცხვითი სახელი** ქვია,—მაგალითად: **პირველი, მეორე, მესამე, მეხუთე, მეათასე.**

ზ ე ნ ი უ ვ ნ ე ბ ი.

1. **რთული** რიცხვითი სახელები ერთად იწერება: **ოცდაერთი, ოცდათუთხმეტი, ას ორმოცდაათი, ათას ოთხმოცდათვრამეტ წელს** (ათასეული, ასეული და ათეულები ერთმანეთისაგან ცალცალკე იწერება).

2. **მარტივ** რიცხვებს რიგითი ფორმის მაწარმოებელი **მე** თავში მიემატება, ხოლო რთულს რიცხვით სახელებს—**შუაში: მმხუთე, მეათე, მეასე,—**ოცდამათე, ოთხმოცდამათე, სამოცდამთვრამეტე.

3. **ბევრნაწევროვან** რიცხვში რიგითი ფორმის საწარმოებლათ **მე** მხოლოდ უკანასკნელ რიცხვს მიემატება,—მაგალითად: ათას ოთხას **მესამოცე** წელი.

სრული დაბოლოება ბრუნვებში.

ბრუნვებში უმეტეს ნაწილათ მოკლე დაბოლოება იხმარება:

სრული დაბოლოება კი იხმარება:

1. **როცა** სიტყვებს შორის კავშირი **და** **ზის:** **დიდსა და პატარას, მთასა და ბარში;**

2. როცა რამდენიმე ზედსართავი სახელი ერთ ბრუნვაშია, უკანასკნელი შემოკლებით იბრუნვის, და სხვა ყველა—სრული დაბოლოებით,—მაგალითად:
ამ ბონიერის ნიჭიერის მდიდარი კაცის,
ამ გონიერს ნიჭიერს მდიდარ კაცს.

ზ მ ნ ა.

(იხ. „მოსამზ. კ. გვ. 13 და 15—22).

ზ ვ ა რ ი.

ზმნა სამგვარია: **მოქმედებითი გვარის, საშვალო გვარისა და ვნებითი გვარის.**

ბავში წიგნს კითხულობს;—ამ მაგალითში **ბავში** არის სასაუბრო საგანი, **წიგნს** არის საგანი, რომელზედაც **ბავშვის** მოქმედება პირდაპირ გადადის—**კითხულობს** არის **მოქმედებითი გვარის** ზმნა.

მოქმედებითი გვარის ზმნა გვიჩვენებს, რომ სასაუბრო საგანი თვით მოქმედობს და ეს მოქმედება სხვა საგანზე პირდაპირ გადადის.

*

წიგნი იკითხვის ბავშვისაგან;—ამ მაგალითში **იკითხვის** არის **ვნებითი გვარის** ზმნა.

ვნებიდი გვარის ზმნა გვიჩვენებს, რომ სასაუბრო საგანი (**წიგნი**) თვით კი არ მოქმედობს, არამედ გარეშე საგანი (**ბავში**) მოქმედობს მასზე.

*

ბავში დადის;—ამ მაგალითში **დადის** არის **საშვალო გვარის ზმნა**.

საშვალო გვარის ზმნა გვიჩვენებს, რომ სასაუბრო საგანი (**ბავში**) თვითონ მოქმედობს და ეს მოქმედება იმავე საგანში რჩება, სხვაზე არ გადადის.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი .

1. მოქმედებითი გვარის ზმნა სამნაირია:

ა. **წმინდა მოქმედებითი** (ვსწერ, ვაშენებ),

ბ. **სხმით გადასვლითი** (ვაწერიებ, ვაშენებებ),

გ. **კვლავსხმით გადასვლითი** (ვაწერინებებ, ვაშენებინებებ).

მოქმედებითი გვარის ზმნას ეკუთნის აგრეთვე **მიჩემებითი ზმნაც**; მიჩემებითი ზმნა გვიჩვენებს, რომ მოქმედება რომელიმე პირის სასარგებლოთ არის დანიშნული: მე **გიწერ**, **გიშენებ**, ის **მიწერს**, **მიშენებს**, შენ **ვიწერ**, **მიშენებ**, მე მას **ვუწერ**, შენ მას **უწერ**, შენ მათ **უწერ**, ჩვენ **გიწერთ**, **გიშენებთ** და სხვ.

2. მნებითი გვარის ზმნა კეთდება მოქმედებითისაგან ამ სახით: თავში **ი** ჩაერთვის და ბოლოში **მბ** ან **მვ**: **ვიწერები**, **ვიშენები**, **ვიკითხვი**, **ვიხატვი**, **ვიწერინები**, **ვიწერინებები**, **ვიშენებინებები**.

მნებითი ფორმის ზმნებს ზოგჯერ მოქმედებითი გვარის მნიშვნელობა აქვს: ჩემი ძმა **კარგ ამბებს იწერება** (=გვწერს, სწერს), ეს **კაცი საშინლათ იკბინება** (=გვკბენს, კბენს).

ს ა ხ ე.

ზმნას ორი სახე აქვს: **უსრული** და **სრული**.
უსრული სახე ნიშნავს, რომ მოქმედება არ შესრულებულა, — მაგალ. მე **ვსწერდი**, **შენ იკითხე**, მას **უშენებია**.

სრული სახე ნიშნავს, რომ მოქმედება შესრულებულია: მე **დავსწერე**, **შენ წაიკითხე**, მას **აუშენებია**.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი.

1. **უსრული სახის** ზმნები უმეტეს ნაწილათ **უთავსართოა** (ვსწერ, ვკითხულობ, ვაშენებ), **სრული სახის** კი — **თავსართიანი** (დავსწერე, წავიკითხე, ავაშენე).

2. ზოგჯერ უთავსართო ზმნას სრული სახის მნიშვნელობა აქვს: მე **ვისადილე**, მე **ვინადირე**, ჩვენ **ვიშოვნეთ**, ჩვენ **ვაჩუქეთ**, და სხვ.; — აგრეთვე თავსართიან ზმნას ხშირათ უსრული სახის მნიშვნელობა ეძლევა: **მიმაქვს**, **მიმყავს**, **დავსეირნობ**, **გავკივი**, **შევეყურებ** და სხვ.

3. სრული სახის თავსართიან ზმნებს აწმყო დრო არ აქვს.

**

კ ი ლ ო.

ზმნას მიმოხრაში სხვადასხვა ფორმით სხვადასხვა ხასიათი ეძლევა ან სხვადასხვა **კილო**: ზოგ

ფორმას **ბძანების კილო** აქვს,—მაგალითად: **სწერე!**
ნუ სწერ! **არ სწერო!**—ზოგ ფორმას **მოთხრობის**
ხასიათი აქვს და ნამდვილათ მომხთარ გარემოებას
გვიჩვენებს,—მაგალითად: მე **წავიკითხე** წიგნი და
მერე ამხანაგს **გადავეცი**;—ზოგი ფორმა **ნატვრას**
აღნიშნავს,—მაგალითად: ნეტა კარგათ **დამეწერა**
თხზულება! ნეტავი შენ კარგათ **სწავლობდე!**—ზოგი
პირობას აღნიშნავს,—მაგალითად: ფული რო მქო-
ნოდა, სიამოვნებით **მოგცემდი**.

*

მოთხრობით კილოში ხუთი ღროა:

აწმყო (რას ვშვრები?): ვსწერ, ვკითხულობ*):

სამი ნამყო: ა) **ნამყო I** (რას ვშვრებოდი?):

ვსწერდი, ვკითხულობდი.

ბ) **ნამყო II** (რა ვქენი?): ვსწერე,
ვიკითხე.

გ) **ნამყო III** (რა მიქნია?: მიწე-
რია, მიკითხავს.

მყოფადი (რას ვიზამ?): ვსწერ, ვიკითხავ.

*

ნატვრით კილოშიც ხუთი ღროა:

აწმყო (რას უნდა ვშვრებოდე?): ვსწერდე,
ვიკითხულობდე.

---

*) შველა პირში და ორივე რიცხვში მიმობარეთ.

ღრი ნამყო: ა) **ნამყო I** (რა უნდა მექნა?):
მეწერა, მეკითხა.

ბ) **ნამყო II** (რა უნდა მექნას?):
მეწეროს, მეკითხოს.

ღრი მყოფადი: ა) **მყოფადი I** (რას ვიზამდე?):
ვსწერდე ვკითხულობდე.

მყოფადი II (რა უნდა ვქნა?):
ვსწერო, ვიკითხო.

*

პირობითი კილო მარტო ერთი დრო აქვს:
ნამყო დრო (რას ვიზამდი?): ვსწერდი, ვიკითხავდი (დავსწერდი, წავიკითხავდი).

*

ბძანებითი კილო ორგვარია: **დამტკიცებითი**
და **უარყოფითი**.

დამტკიცებითი: სწერე! სწეროს! ვსწეროთ!
სწერეთ! სწერონ!

უარყოფითი I: ნუ სწერ! ნუ სწერს! ნუ
ვსწერთ! ნუ სწერთ! ნუ სწერენ!

უარყოფითი II: არ სწერო! არ სწეროს! არ
ვსწეროთ! არ სწეროთ! არ სწერონ!

*

ზმნის დასაწყის ფორმას **სახელზმნა** ეწოდება:
წერა, კითხვა, შენება.

სახელზმნას იმიტომ უწოდებენ, რომ ამ ფორმას არსებითი სახელის მნიშვნელობაც აქვს და ზმნისაც, **სახელიც** არის და **ზმნაც**. როგორც სახელი, ეს ფორმა იბრუნვის, — მაგალითად:

სახ.	წერა		მოთ.	წერამ
ნათ.	წერის		მოქმ.	წერით
მიც.	წერას		ვნებ.	წერათ.

როგორც ზმნა, ის მიმოიხრის, — მაგალითად: მე ვსწერ, შენ სწერ, ისა სწერს, მე ვსწერდი, შენ სწერდი და სხვ.

**

მოქმედებითი გვარის ზმნების მიმოხრა

(სახე უსრული)

მოთხრობითი კილო

აწმყო დრო.

(რას ვშვრები?)

მიმოხრა I.

მიმოხრა II.

მე ვსწერ		ჩვენ ვსწერთ		მე მიყვარს		ჩვენ გვიყვარს
შენ სწერ		თქვენ სწერთ		შენ გიყვარს		თქვენ გიყვართ.
ისა სწერს		ისინი სწერენ		მას უყვარს		მათ უყვართ.

ნამყო პირველი
(რას ვშვრებოდი?)

მე ვსწერდი
შენ სწერდი
ისა სწერდა
ჩვენ ვსწერდით
თქვენ სწერდით
ისინი სწერდენ.

მე მიყვარდა
შენ გიყვარდა
მას უყვარდა
ჩვენ გვიყვარდა
თქვენ გიყვარდათ
მათ უყვარდათ.

ნამყო მეორე
(რა ვქენი?)

მე ვსწერე
შენ სწერე
მან სწერა
ჩვენ ვსწერეთ
თქვენ სწერეთ
მათ სწერეს.

მეორე მიმოხრის ზმნებს ნამყო II-ში უსრული სახის ფორმები არ აქვს; სრული სახის კი ასე მიმოიხრის: მე **შემიყვარდა**, შენ **შეგიყვარდა**, მას **შეუყვარდა**, ჩვენ **შეგვიყვარდა**, თქვენ **შეგიყვარდათ**, მათ **შეუყვარდათ**.

ნამყო მესამე
(რა მიქნია?)

მე მიწერია
შენ გიწერია
მას უწერია
ჩვენ გვიწერია
თქვენ გიწერიათ
მათ უწერიათ.

მე მყვარებია
შენ გყვარებია
მას ყვარებია
ჩვენ გვყვარებია
თქვენ გყვარებიათ
მათ ყვარებიათ.

მყოფალი

(რას ვიზამ?)

მე ვსწერ
შენ სწერ
ისა სწერს
ჩვენ ვსწერთ
თქვენ სწერთ
ისინი სწერენ.

მე მეყვარება
შენ გეყვარება
მას ეყვარება
ჩვენ გვეყვარება
თქვენ გეყვარებათ
მათ ეყვარებათ.

ნატვრითი კილო.

აწმყო დრო

(რას უნდა ვშვრებოდე?)

მომოხრა I.

მომოხრა II.

მე ვსწერდე
შენ სწერდე
ისა სწერდეს
ჩვენ ვსწერდეთ
თქვენ სწერდეთ
ისინი სწერდენ.

მე მიყვარდეს
შენ გიყვარდეს
მას უყვარდეს
ჩვენ გვიყვარდეს
თქვენ გიყვარდესთ
მათ უყვარდესთ.

ნამყო პირველი

(რა უნდა მექნა?)

მე მეწერა
შენ გეწერა

მე მყვარებოდა
შენ გყვარებოდა

მას ეწერა
ჩვენ გვეწერა
თქვენ გეწერათ
მათ ეწერათ.

მას ყვარებოდა
ჩვენ გვეყვარებოდა
თქვენ გყვარებოდათ
მათ ყვარებოდათ.

ნამყო მეორე
(რა უნდა მექნას?)

მე მეწეროს
შენ გეწეროს
მას ეწეროს
ჩვენ გვეწეროს
თქვენ გეწეროსთ
მათ ეწეროსთ.

მე მყვარებოდეს
შენ გყვარებოდეს
მას ყვარებოდეს
ჩვენ გვეყვარებოდეს
თქვენ გყვარებოდესთ
მათ ყვარებოდესთ.

მყოფადი პირველი
(რას ვიზამდე?)

მე ვსწერდე
შენ სწერდე
ისა სწერდეს
ჩვენ ვსწერდეთ
თქვენ სწერდეთ
ისინი სწერდენ.

მე მეყვარებოდეს
შენ გეყვარებოდეს
მას ეყვარებოდეს
ჩვენ გვეყვარებოდეს
თქვენ გეყვარებოდესთ
მათ ეყვარებოდესთ.

მყოფადი მეორე
(რა უნდა ვქნა?)

მე ვსწერო
შენ სწერო

მე მეყვაროს
შენ გეყვაროს

მან სწეროს
ჩვენ ვსწეროთ
თქვენ სწეროთ
მათ სწერონ.

მას ეყვაროს
ჩვენ გვეყვაროს
თქვენ გეყვაროსთ
მათ ეყვაროსთ.

პირობითი კილო.

ნ ა მ ყ ო .

(რას ვიზამდი?)

მე ვსწერდი
შენ სწერდი
ის სწერდა
ჩვენ ვსწერდით
თქვენ სწერდით
ისინი სწერდენ.

მე მეყვარებოდა
შენ გეყვარებოდა
მას ეყვარებოდა
ჩვენ გვეყვარებოდა
თქვენ გეყვარებოდათ
მათ ეყვარებოდათ.

ბძანებითი კილო.

1. ღამტკიცებითი.

მიმოხრა I.

მიმოხრა II.

(ვსწერო!)	ვსწეროთ!		(მიყვარდეს!)	გვიყვარდეს!
სწერე!	სწერეთ!		გიყვარდეს!	გიყვარდესთ!
სწეროს!	სწერონ!		უყვარდეს!	უყვარდესთ!

2. შარყოფითი პირველი.

(ნუ ვსწერ!) (ნუ მიყვარს!)	
ნუ სწერ!	ნუ გიყვარს!
ნუ სწერს!	ნუ უყვარს!
ნუ ვსწერთ!	ნუ გვეყვარს!
ნუ სწერთ!	ნუ გიყვართ!
ნუ სწერენ!	ნუ უყვართ!

3. შარყოფითი მეორე.

(არ ვსწერო!) (არ მეყვაროს!)	
არ სწერო!	არ გეყვაროს!
არ სწეროს!	არ ეყვაროს!
არ ვსწერთ!	არ გვეყვაროს!
არ სწერთ!	არ გეყვაროსთ!
არ სწერონ!	არ ეყვაროსთ!

სრული სახის ზმნა ისე მიმოიხრის, როგორც უსრული სახის, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ აწმყო დრო არ ექნება და არც ის დროები, რომელიც აწმყოსაგან წარმოიშობს*). ჰველა დროში და-

*) ნახეთ „დროთა წარმოებაში“, თუ რა დროები წარმოიშობს აწმყოსაგან.

ბოლოება იგივე აქვს, რაც სრული სახის ზმნას, მხოლოდ თავსართით გაირჩევა: თავში დაერთვის რომელიმე თავსართი (ა, გა, წა, ჩა, მი, მო, შე); — აგალითად

მოთხრობით კილოში.

ნამყო II: მე დავსწერე, შენ დასწერე, მან დასწერა; ჩვენ დავსწერეთ, თქვენ დასწერეთ, მათ დასწერეს.

ნამყო III: მე დამიწერია, შენ დაგიწერია, მას დაუწერია; ჩვენ დაგვიწერია, თქვენ დაგიწერიათ, მათ დაუწერიათ.

მყოფადი: მე დავსწერ, შენ დასწერ, ის დასწერს; ჩვენ დავსწერთ, თქვენ დასწერთ, ისინი დასწერენ.

ნატვრით კილოში.

ნამყო I: მე დამეწერა, შენ დაგეწერა, მას დაეწერა და სხვ.

ნამყო II: მე დამეწეროს, შენ დაგეწეროს, მას დაეწეროს და სხვ.

მყოფადი I: მე დავსწერდე, შენ დასწერდე, ის დასწერდეს და სხვ.

მყოფადი II: მე დავსწერო, შენ დასწერო, მან დასწეროს; ჩვენ დავსწეროთ, თქვენ დასწეროთ, მათ დასწერონ.

ბძანებით კილოში.

დასწერე! ნუ დასწერ! არ დასწერო! დავსწეროთ! ნუ დასწერთ! არ დასწერონ! და სხვ.

სრული სახე მეორე მიმოხრის ზმნებში.

მოთხრობითი კილო.

ნამყო მეორეში მეორე მიმოხრის სრული სახის ზმნები ასე მიმოიხრის: აწყო დროის ფორმას უნდა მოვაკლოთ დაბოლოებანი **ა, ია, ება, ის, ს,**—შემდეგ თავში მიემატება რამე თავსართი და დაბოლოებათ—ზოგს **ა** და ზოგს **და**:

მცივა — შემცივდა, მტკივა — ამტკივდა, მიყვარს — შემიყვარდა, მიხარია — გამიხარდა, მშია — მომშივდა, მწყურია — მომწყურდა; მესმის — მომესმა, მეხარბიბა — შემეხარბა, მეცოდები — შემეცოდა, მეცინები — გამეცინა და სხვ.

ნამყო მესამე

(უსრულ სახეს პირდაპირ თავსართი ემატება).

მე შემეყვარებია, შენ შეგყვარებია, მას შეუყვარებია და სხვ.

მყოფადი

(ნამყო II-ისგან კეთდება: ბოლოში **ა**-ნის მაგიერ **ება** ემატება).

მე შემეყვარდება, გამიხარდება, მომწყურდება, შემეხარბება, შემეცოდება და სხვ.

ნატვრით კილოში.

ნამყო I: მე შემყვარებოდა, შენ შეგყვარებოდა, მას შეყვარებოდა; ჩვენ შეგყვარებოდა, და სხვ.

ნამყო II: მე შემყვარებოდეს, შენ შეგყვარებოდეს, მას შეყვარებოდეს; ჩვენ შეგყვარებოდეს, თქვენ შეგყვარებოდესთ, მათ შეყვარებოდესთ.

მყოფადი I: მე შემყვარდებოდეს, შენ შეგყვარდებოდეს, მას შეუყვარდებოდეს და სხვ.

მყოფადი II: მე შემყვარდეს, შენ შეგყვარდეს, მას შეუყვარდეს; ჩვენ შეგყვარდეს, თქვენ შეგყვარდესთ, მათ შეუყვარდესთ.

შენიშვნები ზმნების მიმოხრის შესახებ.

1. პირველი მიმოხრის ზმნებს აწყო დროში მრავლობითი რიცხვის მესამე პირში ორგვარი დაბოლოება აქვს: **ენ** და **იან**.

მხოლოდობითი რიცხვის მესამე პირში თუ დაბოლოება **ა** ან **ის** აქვს, მრავლობითში **იან**-ზე ბოლოვდება:

ის იზდება—ისინი იზდება**იან**,

ის მირბის—ისინი მირბ**იან**.

ღანარჩენ შემთხვევებში დაბოლოება **ენ** იხმარება:

ის გალობს—ისინი გალობენ,

ის სწერს—ისინი სწერენ,

ბუღალტერი სტვენს—ბუღალტულები სტვენენ.

2. ზოგიერთი ზმნა (განსაკუთრებით—როცა სახელზმნა ოვნა-ზე ბოლოვდება) აწმყო დროში ულობ-ს ჩაირთავს, ზოგი კი ილობ-ს: პოვნა—ვპო-
ულობ, შოვნა—ვშოულობ, თხოვნა—ვთხოუ-
ლობ; ვკადრულობ, ვნახულობ, ვლოცულობ,
ვსესხულობ, ვფიცულობ, ვკითხულობ, ვყიდუ-
ლობ, ვმარხულობ, ვკლებულობ, ვმატულობ;
ვცთილობ, ვხმობილობ, ვტყობილობ, ვცნობი-
ლობ.

3. მოქმედებითი გვარის ზმნა მყოფად დროში ისე მიმოიხრის, როგორც აწმყოში:

მე დღეს ვსწერ, ვაშენებ, ვხატავ,—

მე ხვალ ვსწერ, ვაშენებ, ვხატავ.

ამგვარათვე მიმოიხრის ვნებითი გვარის ზმნები და აგრეთვე საშვალო გვარის ის ზმნები, რომელიც აწმყოში მბი-ზე ბოლოვდება:

მე დღეს ვიწერები, ვემუსაიფები,—

მე ხვალ ვიწერები, ვემუსაიფები.

4. როცა ზმნა აწმყოში იბ-ზე ბოლოვდება, მყოფად დროში თავში ი-ს ჩაირთავს:

ვკითხულობ—ვიკითხავ

ვთხოულობ—ვითხოვ

ვსწავლობ—ვისწავლი

ვცხოვრობ—ვიცხოვრებ

ვსეირნობ—ვისეირნებ და სხვ.

5. მეორე მიმოხრის ზმნების ნიშნებია:

მხოლოდობითი რიცხვის პირველ პირში **მ**,
მრავლობითი რიცხვის იმავე პირში **მვ**,
ორივე რიცხვის მეორე პირში **ვ**;

მესამე პირში ორივე რიცხვში ან **უ** ემატება
და ან სულ არაფერი ახლავს, დაბოლოება მხოლოდ
რავლობით რიცხვში ემატება მეორესა და მესამე
პირში (**თ**), — მაგალითად:

მე მიყვარს	მე მქვია
შენ ბიყვარს	შენ ბქვია
მას უყვარს	მას ქვია
ჩვენ გვიყვარს	ჩვენ გვქვია
თქვენ ბიყვარ(ს)თ	თქვენ ბქვიათ
მათ უყვარ(ს)თ	მათ ქვიათ

მ ი მ ლ ე ო ბ ა .

(იხ. „მოსამზ. კურს.“ გვ. 22—23).

მოქმედებითი გვარის მიმღეობის ნიშნები არის
თავში **მ** ან **მა** და ბოლოში **ელ** ან **ავ**: **მწერელი**,
საშენებელი (მშენებელი), **მკალავი** (მკალველი),
სხატავი (სხატველი).

საშვალო გვარის მიმღეობას თავში აგრეთვე
დაერთვის და ბოლოში ჩასართი **არ** (ან **ალ**)
და ზოგჯერ, როგორც მოქმედებითსაც, ჩასართი **ავ**:
სცინარი, **მღელვარი**, **მტირალი**, **მყვირალი**, **მცუ-**
ჩავი, **მხტუნავი**.

საშვალო გვარის მიმღეობა კიდევ ასე კეთდება: თავში **მმ** ემატებენ და დაბოლოებათ **მ-ს** მიიღებს, — მაგალითად: ვსეირნობ, ვქეიფობ — **მოსეირნე, მოქეიფე**.

*

უსრული სახის ზმნები მოქმედებითისა და საშვალო გვარის მიმღეობას ყველა დროში ერთნაირათ აწარმოებს, — მაგალითად ზმნისაგან **ვკითხულობ** —

აწმყოში: **მკითხველი**, ე. ი. რომელიც კითხულობს;

ნამყოში: **მკითხველი**, ე. ი. რომელიც კითხულობდა, რომელმაც იკითხა, რომელსაც უკითხავს;

მყოფადში: **მკითხველი**, ე. ი. რომელიც იკითხავს.

აგრეთვე — საშვალო გვარის **მცინარი** ნიშნავს: რომელიც **იცინის**, რომელიც **იცინოდა** (რომელმაც იცინა, რომელსაც უცინია) და რომელიც **იცინებს**.

*

სრული სახის მიმღეობას იგივე ნიშნები აქვს, რაც უსრული სახისას (თავში **მ, მა, მმ**, და ბოლოში **მლ, ამ, არ, აღ**).

სრული სახის ზმნებს აწმყო დრო არ აქვს (იხ. გვ. 58) — და, მაშასადამე, არც მიმღეობა ექნება აწმყო დროში; მაგალითად: სახელზმნისგან **წაკითხვა** მიმღეობა იქნება **წამკითხველი**; ეს არის მხო-

ლოდ ორი დროის ფორმა: **ნამყოსი** (რომელმაც წაიკითხა, რომელსაც წაუკითხავს) და **ყოფადის** (რომელიც წაიკითხავს).

**

მნებითი გვარის მიმღეობა აწყო დროში არ არის.

მნებითი გვარის მიმღეობა ნამყო დროში ორგვარათ კეთდება:

1. **ან** თავში დაერთვის **ნა** (**ნაკითხი**, **წანაკითხი**, **ნაშენები**, **ანაშენები**),

2. **ან** ბოლოში **ილ** ან **ულ** (**დაწერილი**, **შეკერილი**, **აშენებული**, **გაკეთებული**).

ყოფად-დრიში ვნებითი გვარის მიმღეობის ნიშნებია: თავში **სა** და ბოლოში ჩასართები **ელ**, **ავ**, ან სულ უჩასართებოთ იხმარება,—მაგალითად:

საშენებელი, **საკითხავი**, **საწერი** (ასაშენებელი, წასაკითხავი, ასაშენები, წასაკითხი, დასაწერი).

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი.

1. **ილ**-ითა და **ულ**-ით მიმღეობა საზოგადოთ თავსართიანი ზმნებისაგან კეთდება; არ ითქმის **კმთებული**, **შენებული**, **კითხული**, არამედ **გაკეთებული**, **აშენებული**, **წაკითხული**.—იშვიათად კი მიმღეობას **ილ**-ითა და **ულ**-ით უთავსართო ზმნებიც აწარმოებს: **შობილი**, **გმობილი**, **ქებული**, **ხსენებული** და რამდ. სხვ. **ნა**-ს შემწეობით კი მიმღეობა უთავსართო ზმნებისგანაც კეთდება და თავსართიანისგა-

ნაც: ნაკეთები—განაკეთები, ნაწერი—დანაწერი, ნაკითხი — წანაკითხი.

2. საშეალო გვარის ზმნების მიმღეობას ნამყო დროში თავში მ ახლავს და ბოლოში ჩასართი არ (ან პლ), თუ რომ სახელზმნა მამა-ზეა დაბოლოებული: დაჯდომა—**დამჯდარი**, გახტომა—**გამხტარი**, გახტომა—**გამხტარი**; გაწყრომა—**გამწყრალი**, დაშვრომა—**დამაშვრალი**.—ამგვარათვე აქვს მიმღეობა რამდენსამე სხვა ზმნასაც: **დამთვრალი**, **გამქრალი**, **გამხმარი**, **გამშრალი**, **დამხჩვალი**, **გამომცხვარი**, **დამდნარი**, **დამტკბარი**, **გამთფარი**, **დამქკნარი**; **დამპალი**, **დამბალი**.

3. მნებითი გვარის მიმღეობის უარყოფითი ფორმა ასე კეთდება: თავში უ დაერთვის და დაბოლოების ჩასართები ულ და ილ ელ-ათ იქცევა: წაკითხული—**წაუკითხველი**, დაწერილი—**დაუწერიელი**.—

4. ბევრი მიმღეობა არსებით სახელათ გადაქცეულა: **გამდელი**, **მართველი**, **მკედელი**, **მასწავლებელი**; **მღევიარი**, **მხატვარი**, **მწერალი**, **მკერვალი**, **მკურნალი**, **წინამძღოლი**; **მწყესი**, **მოსწავლე**, **მოყვარე**; **წერილი**; **სათიბი**, **სახურავი**, **საქმელი**, **სასმელი**, **საწერელი**, **საკურთხეველი**, **საწნახელი**, **საფანტი**, **საბელი**, **სანთელი**, **სატრფო...**

5. მიმღეობა ნამყო დროში კეთდება აგრეთვე სუფიქსებით (ჩასართებით) **ნა** (თავში) და **მა** (ბოლოში)—უმეტეს ნაწილათ არსებით სახელთაგან,—მაგალ. **ნაშვილმა**, **ნაცოლმა**, **ნასადილმა**, **ნა-**

ნადირმში, ნაყუავილმში და სხვ.;—აგრეთვე ზოგჯერ ზედსართავისა და თვით მიმღეობისგანაც: მხიარული—**ნამხიარულევი**, მწუხარე—**ნამწუხარევი**, მტირალი—**ნამტირალევი**, მძინარი—**ნამძინარევი**.

**

შემწეობითი ზმნის მიმოხრა.

ზმნა „მე ვარ“ ბევრ სხვა ზმნას ეხმარება, ეწევა მიმოხრაში (მაგალითად: **ვზივარ, ვწევარ, ვდგამარ, ვზივართ, ვწევართ, დამჯდარვარ, დაწოლილვარ, გაქცეულვარ, გაგცეულხარ, გაქცეულვართ**, და სხვ.)—და ამიტომ **შემწეობითი ზმნა** ეწოდება.

მოთხრობითი კილო.

აწმყო (რას ვშვრები?) **ნამყო I** (რას ვშვრებოდი?)

მე ვარ

შენ ხარ

ის არის*)

ჩვენ ვართ

თქვენ ხართ

ისინი არიან**).

მე ვიყავ(ი)

შენ იყავ(ი)

ის იყო

ჩვენ ვიყავით

თქვენ იყავით.

ისინი იყვენ.

ნამყო II (რა ვქენი?)

მე ვიქენ(ი)

შენ იქენ(ი)

ის იქნა

ნამყო III (რა მიქნია?)

მე ყოფილვარ

შენ ყოფილხარ

ის ყოფილა

*) მოკლეთ არს, ა („არა რა არს უსაშველო“); „სიტყვა სიტყვაა (=სიტყვა არის), საქმე კი სხვაა“ (=სხვა არის).

***) მოკლეთ ან, მაგალ. ისინი მოსულან(=მოსულ-არნიან).

ჩვენ ვიქენით
თქვენ იქენით
ისინი იქენენ.

ჩვენ ყოფილვართ
თქვენ ყოფილხართ
ისინი ყოფილან.

მყოფადი (რას ვიზამ?)

მე ვიქნები
შენ იქნები
ის იქნება

ჩვენ ვიქნებით
თქვენ იქნებით
ისინი იქნებიან.

ნატვრითი კილო.

აწმყო (რას უნდა ვშვრებოდე?)

მე ვიყო
შენ იყო
ის იყოს

ჩვენ ვიყოთ
თქვენ იყოთ
ისინი იყონ.

ნამყო I (რა უნდა მექნა?) ნამყო II (რა უნდა მექნას?)

მე ყოფილვიყავ
შენ ყოფილიყავ
ის ყოფილიყო
ჩვენ ყოფილვიყავით
თქვენ ყოფილიყავით
ისინი ყოფილიყვენ.

მე ყოფილვიყო
შენ ყოფილიყო
ის ყოფილიყოს
ჩვენ ყოფილვიყოთ
თქვენ ყოფილიყოთ
ისინი ყოფილიყონ.

მყოფადი I (რას ვიზამდე?) მყოფადი II (რა უნდა ვქნა?)

მე ვიქნებოდე
შენ იქნებოდე
ის იქნებოდეს
ჩვენ ვიქნებოდეთ
თქვენ იქნებოდეთ
ისინი იქნებოდენ.

მე ვიქნე
შენ იქნე
ის იქნეს
ჩვენ ვიქნეთ
თქვენ იქნეთ
ისინი იქნენ.

პირობითი კილო.

ნამყო (რას ვიზამდი?)

მე ვიქნებოდი
შენ იქნებოდი
ის იქნებოდა

ჩვენ ვიქნებოდით
თქვენ იქნებოდით
ისინი იქნებოდნენ.

ბძანებითი კილო.

ღამტკიცებითი ფორმა.

ა წ მ ყ ო .

მ ყ ო ფ ა დ ი .

იყო!)
ქავ(ი)!
ქოს!

ვიყოთ!
იყავით!
იყონ!

(ვიქნე!)
იქენ(ი)!
იქნეს!

ვიქნეთ!
იქენით!
იქნენ!

შარყოფითი პირველი.

ა წ მ ყ ო

მ ყ ო ფ ა დ ი .

უ ვარ!)
უ ხარ!
უ არის!

ნუ ვართ!
ნუ ხართ!
ნუ არიან!

(ნუ ვიქნები!)
ნუ იქნები!
ნუ იქნება!

ნუ ვიქნებით!
ნუ იქნებით!
ნუ იქნებიან!

შარყოფითი მეორე.

ა წ მ ყ ო

მ ყ ო ფ ა დ ი .

არ ვიყო!)
არ იყო!
არ იყოს!

არ ვიქნე!
არ იყოთ!
არ იყონ!

არ ვიქნე!
არ იქნე!
არ იქნეს!

არ ვიქნეთ!
არ იქნეთ!
არ იქნენ!

მ ი მ ლ ე ო ბ ა .

აწმყო.	ნ ა მ ყ ო .	მ ყ ო ფ ა დ ი
მყოფი	ნამყოფი, ყოფილი	სამყოფი, მყოფადი.

შედგენილი შემასმენელი.

შემასმენელათ, ზმნებს გარდა, სხვა სიტყვის ნაწილებიც იხმარება (არსებითი სახელი, ზედსართავი სახელი, ნაცვალსახელი, რიცხვითი სახელი), **შემწეობითი ზმნის** მიმატებით.

ამისთანა შემასმენელს **შედგენილი შემასმენელი** ეწოდება.

მაგალითები:

- რიონი მდინარეა (მდინარე არის)
- მყინვარი მაღალია (მაღალი არის)
- მს მხარე წინათ ჩვენი იყო.
- ჭკვიანი ჩვენში ბევრი იქნება,
- პატიოსანი კი—ათასში ერთი (იქნება).

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა .

ანდაზებში ხშირათ შემასმენელი არ არის მოხსენებული, არამედ იგულისხმება:

„თევზი მარხვაში, ცხენი აღმართში“ (შემასმენელათ უნდა ვიგულისხმოთ: **გამოსადეგია, მოსახმარია** და სხვ.)

დამატება და განსაზღვრება ნათესაობით ბრუნვაში.

ნათესაობით ბრუნვაში დასმული არსებითი სახელი **დამატება** მაშინ არის, როცა ზმნაზეა დამოკიდებული, და **განსაზღვრება**—როდესაც არსებით სახელზე.

დ ა მ ა ტ ე ბ ა :

ამ ბავშს **დედ-მამის ეშინია.**

მოსწავლეს **მასწავლებლის ერიდება.**

გ ა ნ ს ა ზ ლ ვ რ ე ბ ა :

მოსწავლის **სიმდიდრე სწავლაა.**

მყინვარის **წვერზე** მუდამ თოვლი ძევს.

მ ი მ ა ტ ე ბ ა .

როცა არსებითი სახელი არსებითი სახელითვე განისაზღვრება, ამისთანა განსაზღვრებას **მიმატება** ეწოდება.

მაგალითები:

ჩამოართვეს **ქართლი**, მისცეს **პრეკლეს ძეს** ქოსტანტინეს;—საქართველოში პირველი ქართული სტამბა **ვახტანგ მეექვსემ**, **ქართლის მეფემ**, გამართა;—**ნინოს** ხელთ ეპყრა **ჯვარი** ვაზისა, **ნიშანი** დიდი ქრისტიანობის.

შენიშვნები 1. ავილოთ მიმატების მაგალითი: **მეფე ღიმიტრი.** ამ მაგალითში **მეფე** მსაზღვრელი სახელია, ან **მიმატება**, და **ღიმიტრი კი**—სასაზღვრი სახელი.---**როცა** მიმატება სასაზღვრი სახელის წინ ზის, მიმატებაც იბრუნვის და სასაზღვრი სახელიც, და თუ უკან ზის, მაშინ მარტო მიმატება იბრუნვის,—მაგალითად: **მეფე ღიმიტრი, მეფის ღიმიტრის, მეფეს ღიმიტრის** და სხვ., ან: **ღიმიტრი მეფე, ღიმიტრი მეფის, ღიმიტრი მეფეს, ღიმიტრი მეფემ** და სხვ.

2. თუ მიმატება ერთი სიტყვისაგან შედგება, სასვენი ნიშანი არსად უნდა, და თუ ორის ან რამდენიმე სიტყვისაგან შედგება, ნიშანი (მძიმე) მხოლოდ იმ შემთხვევაში უნდა, როცა მიმატება სასაზღვრ სიტყვას შემდეგ არის დასმული; თუ წინადადების ბოლოშია, მძიმე მარტო წინ დაისმის, და თუ შუაშია, წინაც მძიმე უნდა და უკანაც,—მაგალითად: **ქართული სტამბა დააარსა ვახტანგმა, ქართლის მეფემ; ვახტანგმა, ქართლის მეფემ,** დააარსა ქართული სტამბა.

შემასმენელის შემთხვევა ჯვემდებარესთან.

ქართულ ენაში მრავლობითი რიცხვის ქვემდებარესთან შემასმენელი ყოველთვის მრავლობითად არ იხმარება.

შემასმენელი ამ შემთხვევაში მხოლოდობით რიცხვში დაისმის:

ა) თუ ქვემდებარე უსულო საგანია და პირველი დაბოლოებით (ები) არის ნაბრუნები:

**მთები თოვლით დაიფარა,
მს ხეები ძალიან გაიზარდა;**

ბ) სულიერი საგნის რთულ ქვემდებარესთან:
ჩემი დედ-მამა აქ ცხოვრობს;

გ) რიცხვით სახელთან:

**ასი კაცი ერთად მიდის,
ათასმა კაცმა მრავალრიცხოვანი მტერი
დაამარცხა.**

*

შემასმენელი მრავლობით რიცხვში დაისმის:

ა) როცა მრავლობითი რიცხვის ქვემდებარე სულიერი საგანია:

**ბავშვები კარგათ სხედან,
ძაღვები ნადირს უყეფენ;**

ბ) როცა წინადადებაში სულიერი საგნის მხოლოლობითი რიცხვის რამდენიმე ქვემდებარეა:

დედა, მამა და შვილი ოფილისს წავიდენ;

გ) როცა უსულო საგნის ქვემდებარე მეორე დაბოლოებით (ნი) არის ნაბრუნები:

**მთანი თოვლით დაიფარენ,
მს ხენი ძალიან გაიზარდენ;**

დ) როცა სულიერი საგნის რთულ ქვემდებარესთან რამდენიმე შემასმენელია, პირველი მხოლო-

ობით რიცხვში დაისმის, დანარჩენი კი ყველა მრავლობითში: **და-ძმა** ერთად **ცხოვრობს**, დილ-დილობით შკოლაში **დადიან**, ნასადილევს კი ყმაწვილებს **ასწავლიან** და ამით თავს **ირჩენენ**.

მთავარი და დამოკიდებული წინადადება.

ბავშები გრძნობენ, რომ მასწავლებელს მათი ხასიათი მოსწონს.

აქ ორი წინადადებაა: 1) „ბავშები გრძნობენ“ და 2) „რომ მასწავლებელს მათი ხასიათი მოსწონს.“

მეორე წინადადება ცალკე რომ ავიღოთ, აზრი გასაგები არ იქნება; იმის აზრს მაშინ გავიგებთ, როცა მასთან პირველ წინადადებას ვიტყვი.

ამ სახით, მეორე წინადადების აზრი პირველ წინადადებაზეა **დამოკიდებული**.

პირველი წინადადების აზრი (**ბავშები გრძნობენ**) ცალკე თავისთავათ არის გასაგები: ამისთანა წინადადებას **მთავარი წინადადება** ქვია;—მეორე წინადადების აზრი ცალკე გასაგები არ არის, მთავარ წინადადებაზეა **დამოკიდებული**: ამისთანა წინადადებას **დამოკიდებული წინადადება** ეწოდება.

მაგალითები:

შველამ იცის, რომ სწავლა სასარგებლოა.—
მშობლებს უხარიათ, რომ მათი შვილები კარგი ზნის არიან.—
შმაწვილებმა მხოლოდ ის წიგნი უნდა წაიკითხონ, რომელიც სასარგებლოა.—
ორი ყური

და ე'თი ენა იმისთვისა გვაქვს, რომ ბევრი მოვისმინოთ და ცოტა ვილაპარაკოთ.—როდესაც უარნაოში გამეფდა, საქართველოში წერა-კითხვა პირველათ შემოიღეს.

რამდენია დამოკიდებული წინადადება?

დამოკიდებული წინადადება იმდენივეა, რამდენიც არის წინადადების მეორე ხარისხის ნაწილი.

წინადადების მეორე ხარისხის ნაწილებია:

1. დამატება
2. განსაზღვრება
3. ადგილის გარემოება
4. დროის —
5. მიზეზის —
6. მიზნის —
7. ვითარების —

პგრეთვე დამოკიდებული წინადადებაც არის:

1. დამატებითი
2. განსაზღვრებითი
3. ადგ. გარემოებითი
4. დროის —
5. მიზეზის —
6. მიზნის —
7. ვითარების —

დამატებითი დამოკიდებული წინადადება.

ბონიერი ბავშვები კარგათ ხედვენ, რომ მასწავლებელს მათთვის კეთილი სურს.

ამ მაგალითში მეორე წინადადება დამოკიდებულია პირველზე: პირველი მთავარია, მეორე—დამოკიდებული.

დამატებითია დამოკიდებული წინადადება, განსაზღვრებითი თუ გარემოებითი—ამას კითხვით გამოვიცნობთ. კითხვაში მთელათ შედის ის წინადა-

დება, რომელზედაც გასარჩევი წინადადებაა დამოკიდებული, — მხოლოდ რამე შესაფერი საკითხავი სიტყვა უნდა მივუმატოთ.

დამოკიდებულ წინადადებებს იმისთანა ხასიათის კითხვები უნდა ხოლომე, როგორც წინადადების მეორე ხარისხის ნაწილებს (იხ. „მოსამზ. კურს.“ გვ. 26—29).

ზევით მოყვანილის დამოკიდებული წინადადების კითხვაში შევა მისი მთავარი წინადადება: „გონიერი ბავშვები კარგათ ხედვენ,“ რომელსაც აქ, აზრის მიხედვით, უნდა დავუმატოთ საკითხავი სიტყვა **რას**:

რას ხედვენ გონიერი ბავშვები?

კითხვა **რას** დამატების კითხვაა (იხ. „მოსამზ. კურს.“ გვ. 26); -- მაშასადამე, ზემორემოყვანილი წინადადება (**რომ მასწავლებელს მათთვის კეთილი სურს**) — დამატებითი დამოკიდებული წინადადება ყოფილა.

დამატებითი დამოკიდებული წინადადება იმისთანა ზმნებს უემდეგ დაისმის, რომელიც ნიშნავს ან **გრძნობას** (მაგალ. ვგრძნობ, ვწუხვარ, მიხარია და სხვ.), ან **ცოდნას** (მაგალ. ვიცი, შევიტყვე, გავიგე და სხვ.), ან **მბობას** (მაგალ. ამბობენ, გადმოგვცეს, ხმა დაყარეს და სხვ.).

მაგალითები:

ბავშმაც კი იცის, ვინ არის ძაკო. — მნახე, რომ ქვეყნათ ჩამოსულიყვენ **ნინო**, **ქეთევან** და **თვით თამარი**. — ძალენდარში სწერია, რომ **წრეულს** დი-

დი ზამთარი იქნებაო. — უსწავლელთ ახლაც არა სჯერათ, რომ დედამიწა ჰაერში ტრიალობს და დადის. — ზარმაცო მოსწავლე ფიქრობს, თითქო მასწავლებელი მისი მტერი იყოს.

რა კითხვა უნდა აქ მოყვინილს თითოეულს დამოკიდებულ წინადადებას?

განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება.

„ვეფხისტყაოსანი“ დაუწერია შოთას, რომელიც თამარის დროს ცხოვრობდა.

ამ მაგალითში მეორე წინადადება დამოკიდებულია პირველზე: პირველი მთავარი წინადადებაა, მეორე კი დამოკიდებული.

ამ დამოკიდებული წინადადების სრული კითხვა იქნება: რომელ შოთას დაუწერია „ვეფხისტყაოსანი“? — კითხვა რომელი განსაზღვრების კითხვაა (იხ. „მოსამზ. კურს.“ გვ. 27), — მაშასადამე, ზემორემოყვანილი წინადადება (რომელიც თამარ მეფის დროს ცხოვრობდა) არის განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება.

განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება ხშირათ მთავარი წინადადების შუაშია მოქცეული, — მაგალითად:

შოთა რუსთველი, რომელსაც „ვეფხისტყაოსანი“ დაუწერია, თამარ მეფის დროს ცხოვრობდა.

ამ მაგალითში მთავარი წინადადებაა: „შოთა რუსთველი თამარ მეფის დროს ცხოვრობდა“, — შუაში ჩართულია განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება.

ბანსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება იწყება ნაცვალსახელით **რომელიც**; ზოგჯერ კი **რომელიც**-ის მაგიერ **რომ** იხმარება,—მაგალითად: „**აი** რას ამბობს ის გმირი, **შენ რომ ბოჩოლა გგონია**“.

ამ მაგალითში „**შენ რომ ბოჩოლა გგონია**“ განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადებაა (კითხვა: **რომელი გმირი ამბობს?**).—**რომ**-ის მაგიერ შეიძლება **რომელიც** ვიხმაროთ—და მაშინ იქნება:

აი რას ამბობს ის გმირი, **რომელიც** **შენ** ბოჩოლა გგონია.

მაგალითები:

პრულიყოს მისი სახელი, **ვინც** (რომელმაც) მთა გასცვალოს ბარზედა!—**მამაო** ჩვენო, რომელიცა ხარ ცათა შინა, მუხლმოდრეკილი, ლმობიერი ვდგავარ **შენს** წინა!—**შენ** რომ ბოჩოლა გგონია, ის არის ძეგლი გმირისა.—**სადაც** სიყრმითვე ჩვეულვარ, ჩემი სამშობლო ის არის!—**ნისლი**, რომელიც მთის წვერზე წყნარათ მოსცურავდა, ჯიხვს მიუახლოვდა.—**მეფეს** ერთი ვეზირი ყავდა, **სახელათ სედრაქი** (იგულისხმება: **რომელსაც ერქვა**).

რა კითხვა უნდა აქ თითოეულს დამოკიდებულ წინადადებას?

სასვინი ნიშნები დამატებითსა და განსაზღვრებითს დამოკიდებულ წინადადებაში.

1. დამოკიდებული წინადადება თავისი მთავარი წინადადებისაგან მძიმეთი (,) გაიყოფება.—**თუ** და-

მოკიდებული წინადადება **რომ**-ით ან **რომელიც**-ით იწყებენ, მძიმე **რომ**-ისა და **რომელიც**-ის წინ დაისმის:

შველამ გაიგო, **რომ** დედამიწა რგვლია; — ქოლუმბმა ამოაჩინა ქვეყანა, **რომელიც** ველურებით იყო მოსახლებული.

2. **როცა** დამოკიდებული წინადადება მთავარის შუაშია მოქცეული, წინაც მძიმე უზის და უკანაც:

მახტანგ ზორგასლანმა იმ ადგილას, **სადაც** თფილი წყლები ნახა, ქალაქი თფილისი მოაშენა.

3. თუ განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება **რომ**-ით არის გამოთქმული, მძიმე **რომ**-ის წინ კი არ დაისმის, არამედ იქ, სადაც დამოკიდებული წინადადება იწყება, ან სადაც თავდება:

აი რას ამბობს ის გმირი, **შენ რომ ბოჩოლა გგონია**; — **შენ რომ ბოჩოლა გგონია**, ის არის ძეგლი გმირისა

წინადადებათა შედგენილობისამებრ.

1. იმისთანა წინადადებას, რომელიც მხოლოდ ქვემდებარისა და შემასმენელისაგან შედგება, გაუვრცელებელი წინადადება ქვია:

მზე ჩაესვენა. — თერგი ღრიალობს.

2. თუ წინადადებაში უმთავრეს ნაწილებს გარდა მეორე ხარისხის ნაწილებიც არის, ამგვარ წინადადებას გავრცელებული ეწოდება:

მზე დიდებულათ ჩაესვენა! — შფოთიანი **თერგი** მხეცივით ღრიალობს ქაჯკასიის თვალუწვდენელ მთებს შორის.

3. სრული წინადადება იმისთანა წინადადებას ქვია, რომელშიც ქვემდებარე და შემასმენელი გამოცხადებულია, მოხსენებულია:

ჩუ! ტრედმა დაილულუნა!

ნაკლული წინადადება იმისთანას ქვია, რომელშიც ან ქვემდებარე და ან შემასმენელი არ არის მოხსენებული, არამედ საგულისხმოა, მოსაფიქრებელია, — მაგალითად:

მკა ხომ ჩვენ არ დაგვიწუნა (ე. ი. ტრედმა)? —

ვანო თფილისში სწავლობს, ხანდრო კი — ძუთაისში (უკანასკნელ წინადადებაში იგულისხმება შემასმენელი **სწავლობს**).

4. მხოლოდ ერთი წინადადებას, ერთი ქვემდებარისა და ერთი შემასმენელისაგან შემდგარს, **მარტივი წინადადება** ეწოდება:

ძრისტე აღდგა! — მაშინ ბუღბულმა თავისე-ბურათ შესძახა.

თუ წინადადებაში რამდენიმე ერთგვარი ნაწილია (რამდენიმე ქვემდებარე, ან რამდენიმე შემასმენელი, ან რამდენიმე დამატება, განსაზღვრება და სხვ.), ამგვარ წინადადებას **შეერთებული ეწოდება:**

ლომი და მგელი, ძალლი და მელა — მეზობლათ იდგენ ესენი ყველა. — ხან დაუსტვინა (ბუღბულმა), **დამდერა**, ხან ზედ **დაკვნესა.**

წინადადებანი გვარისამებრ.

1. იმისთანა წინადადება, რომელშიც კვემდებარე ან მოხსენებულია, ან შეიძლება ვიგულისხმოთ, არის პიროვანი წინადადება:

ძალა აღმართისა ხნავს.—ქვეყანა ფართოა.

2. იმისთანა წინადადებას, რომელშიც კვემდებარე არათუ არ არის, არამედ არც შეიძლება ვიგულისხმოთ,—უპირო წინადადება კვია:

ბუშინ წვიმდა.—ღღეს თოვს.—ნელნელა თენდება.

3. ჩართული წინადადება იმ წინადადებას ეწოდება, რომელიც სასაუბრო საგანს პირდაპირ არ ეხება, არამედ ჩაემატება, ჩაერთვის წინადადებას შუაში ან ბოლოში და, სხვათა შორის, აზრს რამდენათმე განმარტავს:

თვალს არ აშორებს ამ ყვავს მელია (აბა შიმშილი ასე ძნელია!).—ბლენის თქმის არ იყოს, ძრისტე ღმერთს თვისი კალთა ჩვენში დაუბერტყაა.—თურმე—ნუ იტყვიო—ლუარსაბს ბუზები დაეთვალა.

ჩართულ წინადადებებს ეკუთნიან შემდეგი მოკლე გამოთქმანი: ასე გაშინჯეთ, რა საკვირველია, თქმა არ უნდა, ღმერთს გეფიცები, მართალი მოგახსენო და სხვ.

უ ე ნ ი უ ვ ნ ა. ჩართული წინადადება ან ფრჩხილებში ჩაისმის, ან მძიმეებში, ან ხაზებს შორის (იხ. მაგალითები ზევით).

4. **შემოტანილი წინადადება** იმისთანას ქვია, რომელიც სხვისაგან წარმოთქმულ აზრს წარმოადგენს:

ღედამ შვილს უთხრა: „შვილო, გულმოდგინეთ ისწავლე და სამშობლო ენას ნუ დაივიწყებ, თუ გინდა-შენს ქვეყანას გამოადგეო“. — უბანა: „ნუ სტირ, ასულო!“ — შეზირთა კადრეს: „მეფეო, რათ ბძანეთ თქვენი ბერობა?“.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა. შემოტანილ წინადადებას თავსა და ბოლოში ბრჭყალები უნდა.

ვეფხისტყაოსნის ზმნის მიმოხრა.

მოთხრობითი კილო.

აწმყო (რას ვწვრები?).

მე ვიწვრები, შენ იწვრები, ის იწვრება; ჩვენ ვიწვრებით, თქვენ იწვრებით, ისინი იწვრებიან.

ნამყო I (რას ვწვრებოდი?).

მე ვიწვრებოდი, შენ იწვრებოდი, ის იწვრებოდა; ჩვენ ვიწვრებოდით, თქვენ იწვრებოდით, ისინი იწვრებოდნენ.

ნამყო II (რა ვქენი?).

მე ვიწვრე, შენ იწვრე, ის იწვრა; ჩვენ ვიწვრეთ, თქვენ იწვრეთ, ისინი იწვრენ.

ნამყო III (რა მიქნია?).

მე წვრილვარ, შენ წვრილხარ, ის წვრილა; ჩვენ წვრილვართ, თქვენ წვრილხართ, ისინი წვრილან.

მყოფადი (რას ვიზამ?).

მე ვიწერები, შენ იწერები და სხვ.
(როგორც აწმყო).

ნ ა ტ ვ რ ი თ ი კ ი ლ ო .

აწმყო დრო (რას უნდა ვშვრებოდე?).

მე ვიწერებოდე, შენ იწერებოდე, ის იწერებოდეს; ჩვენ ვიწერებოდეთ, თქვენ იწერებოდეთ, ისინი იწერებოდენ.

ნამყო I (რა უნდა მექნა?).

მე წერილვიყავ, შენ წერილიყავ, ის წერილიყო; ჩვენ წერილვიყავით, თქვენ წერილიყავით, ისინი წერილიყვენ.

ნამყო II (რა უნდა მექნას?).

მე წერილვიყო, შენ წერილიყო, ის წერილიყოს; ჩვენ წერილვიყოთ, თქვენ წერილიყოთ, ისინი წერილიყონ.

მყოფადი I (რას ვიზამდე?)

მე ვიწერებოდე, შენ იწერებოდე და სხვ.
(როგორც აწმყო).

მყოფადი II (რა უნდა ვქნა?).

მე ვიწერო, შენ იწერო, ის იწეროს; ჩვენ ვიწეროთ, თქვენ იწეროთ, ისინი იწერონ.

პირობითი კილო (რას ვიზამდი?).

მე ვიწერებოდი, შენ იწერებოდი და სხვ.
(როგორც მოთხ. კილ. ნამყო I).

ბ ძ ა ნ ე ბ ი თ ი კ ი ლ ო .

I.

(ვიწერო!) იწერე! იწეროს (ის)! ვიწეროთ! იწე-
რეთ! იწერონ (ისინი)!

II.

(ნუ ვიწერები!) ნუ იწერები! ნუ იწერება! ნუ
ვიწერებით! ნუ იწერებით! ნუ იწერებიან!

III.

(არ ვიწერო!) არ იწერო! არ იწეროს! არ
ვიწეროთ! არ იწეროთ! არ იწერონ!

მ ი მ ღ ე ო ბ ა .

აწმყო	ნ ა მ ყ ო	მყოფადი
—	ნაწერი, წერილი	საწერი.

საშვალო გვარის ზმნების მიმოხრა.

საშვალო გვარის ზმნები სამ ჯგუფათ გაიყოფება:

1. ზოგი ისე მიმოიხრის, როგორც მოქმედებითი გვარის ზმნა, — სახელდობ ის ზმნები, რომელსაც აწმყოში დაბოლოება ები და ევი არ აქვს: ვცხოვრობ, ვრბი, ვცურავ და სხვ.

2. ზოგი ისე მიმოიხრის, როგორც ვნებითი გვარის ზმნა, — სახელდობ ის ზმნები, რომელიც აწმყოში ები-სა და ევი-ზე ბოლოვდება: ვიზღები, ვტკბები, ვკვდები, ვეწევი, ვეჩვევი, ვეხვევი და სხვ.

3. თუ საშვალო გვარის ზმნას თავში მ აქვს და ბოლოში ები ან ევი, მაგალითად: ვეხვეწები, ვევედრები, ვეფერები, ვეწევი, ვეჩვევი და სხვ., — სამ დროში განსხვავებულათ მიმოიხრის, სახელდობ მოთხ. კილოს ნამყო III-ში და ნატვრ. კილოს ორივე ნამყოში; დანარჩენ დროებში ისე მიმოიხრის, როგორც ვნებითი გვარის ზმნა.

მ თ ხ რ ბ ი თ ი კ ი ლ ო .

აწმყო (რას ვშვრები?).

მე ვცხოვრობ, შენ ცხოვრობ, ის ცხოვრობს; ჩვენ ვცხოვრობთ, თქვენ ცხოვრობთ, ისინი ცხოვრობენ. — მე ვტკბები, შენ ტკბები, ის ტკბება; ჩვენ ვტკბებით, თქვენ ტკბებით, ისინი ტკბებიან.; მე ვეფერები, შენ ეფერები, ის ეფერება;

ჩვენ ვეფერებით, თქვენ ეფერებით, ისინი ეფერებ-
ბიან.—**მე** ვეწევი, **შენ** ეწევი, ის ეწევა; ჩვენ ვეწე-
ვით, თქვენ ეწევით, ისინი ეწევიან.

ნამყო I (რას ვშვრებოდი?).

მე ვცხოვრობდი, **შენ** ცხოვრობდი, ის ცხოვ-
რობდა; ჩვენ ვცხოვრობდით, თქვენ ცხოვრობდით,
ისინი ცხოვრობდენ.—**მე** ვტკბებოდი, **შენ** ტკბე-
ბოდი, ის ტკბებოდა; ჩვენ ვტკბებოდით, თქვენ
ტკბებოდით. ისინი ტკბებოდენ.—**მე** ვეფერებოდი,
შენ ეფერებოდი, ის ეფერებოდა; ჩვენ ვეფერებოდით,
თქვენ ეფერებოდით, ისინი ეფერებოდენ.—**მე** ვეწე-
ოდი, **შენ** ეწეოდი, ის ეწეოდა; ჩვენ ვეწეოდით, თქვენ
ეწეოდით, ისინი ეწეოდენ.

ნამყო II (რა ვქენი?).

(**ზოგიერთი ზმნა ამ დროში უთავსართოდ არ იხ-
მარება***).

მე ვიცხოვრე, **შენ** იცხოვრე, მან იცხოვრა;
ჩვენ ვიცხოვრეთ, თქვენ იცხოვრეთ, მათ იცხოვ-
რეს.—**მე** დავტკბი, **შენ** დატკბი, ის დატკბა;
ჩვენ დავტკბით, თქვენ დატკბით, ისინი დატკბენ
—**მე** ვეფერე, **შენ** ეფერე, ის ეფერა; ჩვენ ვე-
ფერეთ, თქვენ ეფერეთ, ისინი ეფერენ.—**მე** ვეწიე,
შენ ეწიე, ის ეწია; ჩვენ ვეწიეთ, თქვენ ეწიეთ,
ისინი ეწიენ.

---

*) სახელდობ ის ზმნები, რომელიც აწმყოში ები-ზე
ბოლოვდება და თავში არაფერი ხმოვანი ახლავს.

ნამყო III (რა მიქნია?).

მე მიცხოვრია, შენ გიცხოვრია, მას უცხოვრია; ჩვენ გვიცხოვრია, თქვენ გიცხოვრიათ, მათ უცხოვრიათ.

მე დამტკბარვარ*), შენ დამტკბარხარ, ის დამტკბარა; ჩვენ დამტკბარვართ, თქვენ დამტკბარხართ, ისინი დამტკბარან.

მე მოვფერებივარ*), შენ მოფერებიხარ, ის მოფერებია; ჩვენ მოვფერებივართ, თქვენ მოფერებიხართ, ისინი მოფერებიან.

მე შევწევივარ*) შენ შეწევიხარ, ის შეწევია; ჩვენ შევწევივართ, თქვენ შეწევიხართ, ისინი შეწევიან.

მყოფალი (რას ვიზამ?).

მე ვიცხოვრებ, შენ იცხოვრებ, ის იცხოვრებს; ჩვენ ვიცხოვრებთ, თქვენ იცხოვრებთ, ისინი იცხოვრებენ.

მე ვტკბები, ვეფერები, ვეწევი;
შენ ტკბები, ეფერები, ეწევი და სხვ. (როგორც აწმყო).

---

*) უთავსართოდ ამ დროში არ იხმარება.

ნ ა ტ ვ რ ი თ ი კ ი ლ ო .

აწმყო (რას უნდა ვშვრებოდღე?).

მე ვცხოვრობდღე, შენ ცხოვრობდღე, ის ცხოვრობდღეს; ჩვენ ვცხოვრობდღეთ, თქვენ ცხოვრობდღეთ, ინი ცხოვრობდღენ.

მე ვტკბებოდღე, შენ ტკბებოდღე, ის ტკბებოდღეს; ჩვენ ვტკბებოდღეთ, თქვენ ტკბებოდღეთ, ინი ტკბებოდღენ.

მე ვეფერებოდღე, შენ ეფერებოდღე, ის ეფერებოდღეს; ჩვენ ვეფერებოდღეთ, თქვენ ეფერებოდღეთ, ინი ეფერებოდღენ.

მე ვეწეოდღე, შენ ეწეოდღე, ის ეწეოდღეს; ჩვენ ეწეოდღეთ, თქვენ ეწეოდღეთ, ისინი ეწეოდღენ.

ნამყო I (რა უნდა მექნა?)

მე მეცხოვრა, შენ გეცხოვრა, მას ეცხოვრა; ენ გვეცხოვრა, თქვენ გეცხოვრათ, მათ ეცხოვრათ.

მე დამტკბარვიყავ(ი)*), შენ დამტკბარვიყავ(ი), დამტკბარვიყო; ჩვენ დამტკბარვიყავით, თქვენ დამტკბარვიყავით, ისინი დამტკბარვიყვენ.

---

*) შთავსართოდ არ იხმარება (იხ. წინა შენიშვნები).

მე მოვფერებოდი*), შენ მოფერებოდი, ის მოფერებოდა; ჩვენ მოვფერებოდით, თქვენ მოფერებოდით, ისინი მოფერებოდნენ.

მე შევწეოდი*), შენ შეწეოდი, ის — შეწეოდა; ჩვენ შევწეოდით, თქვენ შეწეოდით, ისინი შეწეოდნენ.

ნამყო II (რა უნდა მექნას?).

მე მეცხოვროს, შენ გეცხოვროს, მას ეცხოვროს; ჩვენ გვეცხოვროს, თქვენ გეცხოვროსთ, მათ ეცხოვროსთ.

მე დამტკბარვიყო*), შენ დამტკბარიყო, ის დამტკბარიყოს; ჩვენ დამტკბარვიყოთ, თქვენ დამტკბარვიყოთ, ისინი დამტკბარვიყონ.

მე მოვფერებოდე*), შენ მოფერებოდე, ის მოფერებოდეს; ჩვენ მოვფერებოდეთ, თქვენ მოფერებოდეთ, ისინი მოფერებოდნენ.

მე შევწეოდე*), შენ შეწეოდე, ის შეწეოდეს; ჩვენ შევწეოდეთ, თქვენ შეწეოდეთ, ისინი შეწეოდნენ.

მყოფადი I (რას ვიზამდე?).

მე ვიცხოვრებდე, შენ იცხოვრებდე, ის იცხოვრებდეს; ჩვენ ვიცხოვრებდეთ, თქვენ იცხოვრებდეთ, ისინი იცხოვრებდნენ.

---

*) უთავსართოდ არ იხმარება (იხ. წინა შენიშვნები).

მე ვტკბებოდე, ვეფერებოდე, ვეწეოდე; შენ ტკბებოდე, ეფერებოდე, ეწეოდე და სხვ. (როგორც ნატვრ. აწმყო).

მყოფადი II (რა უნდა ვქნა?).

მე ვიცხოვრო, შენ იცხოვრო, მან იცხოვროს; ჩვენ ვიცხოვროთ, თქვენ იცხოვროთ, მათ იცხოვრონ.

მე დავტკბე*), შენ დატკბე, ის დატკბეს; ჩვენ დავტკბეთ, თქვენ დატკბეთ, ისინი დატკბენ.

მე ვეფერო, შენ ეფერო, ის ეფეროს; ჩვენ ვეფეროთ, თქვენ ეფეროთ, ისინი ეფერონ.

მე ვეწიო, შენ ეწიო, ის ეწიოს; ჩვენ ვეწიოთ. თქვენ ეწიოთ, ისინი ეწიონ.

პ ი რ ო ბ ი თ ი კ ი ლ ო .

ნამყო (რას ვიზამდი?).

მე ვიცხოვრებდი, შენ იცხოვრებდი, ის იცხოვრებდა; ჩვენ ვიცხოვრებდით, თქვენ იცხოვრებდით, ისინი იცხოვრებდენ.

---

*) უთავსართოდ არ იხმარება (იხ. წინა შენიშვნები).

მე დავტკებოდი, მოვეფერებოდი, შევეწეოდი;
შენ დატკებოდი, მოეფერებოდი, შეეწეოდი
(როგორც მოთრ. კილ. ნამყო I, თავსართის მიმატებით).

ბ ძ ა ნ ე ბ ი თ ი კ ი ლ ე .

ღამტკიცებითი.

(მცხოვრო!) იცხოვრე! იცხოვროს! ვიცხოვროთ!
იცხოვრეთ! იცხოვრონ! (ღავტკებე!) დატკები! და-
ტკებს! დავტკებთ! დატკებით! დატკებენ! (მეფერო!)
ეფერე! ეფეროს! ვეფეროთ! ეფერეთ! ეფერონ!

შარყოფითი I.

აწმყო: ნუ ცხოვრობ! ნუ ტკებები! ნუ ეფე-
რები! და სხვ. (როგორც მოთხრ. კილ.
აწმყო, ნუ-ს მიმატებით).

მყოფადი: ნუ იცხოვრებ! ნუ ტკებები! ნუ
ეფერები! და სხვ. (როგორც მოთხრ.
კილ. მყოფადი, ნუ-ს მიმატებით).

შარყოფითი II.

არ იცხოვრო! არ დატკებე! არ ეფერო! და
სხვ. (როგორც ნატვრ. კილ. მყოფადი II, არ-ის
მიმატებით).

მ ი მ ლ ე ო ბ ა.

მრნაირი ფორმა აქვს:

1. როგორც მოქმედებითი გვარის ზმნებს: მცხოვრებ(ელ)ი, მტკობ(ელ)ი, მფერებ(ელ)ი,

2. როგორც ვნებითი გვარის ზმნებს: ნაცხოვრები, დამტკბარი, მოფერებული; საცხოვრებ(ელ)ი, სატკობი, საფერებ(ელი)ი.

შ კ ა ნ ო ნ ო ზ მ ნ ე ბ ი.

ზოგიერთი ზმნა სხვადასხვა კილოსა და დროში ძირს იცვლის და საზოგადოთ მიმოხრისათვის დადგენილ კანონებს არ ემორჩილება. ამისთანა ზმნებს უკანონო ზმნები ქვია.

უკანონო ზმნებში განსაკუთრებით შესანიშნავია: ვზივარ, ვწევარ, ვღავარ, მივდივარ (მოვდივარ, შევდივარ, დავდივარ და სხვ.), მყავს, მაქვს, აღვიარებ, ვამბობ, ვშვრები

უკანონო ზმნების მიმოხრა.

მოთხრობითი კილო.

აწმყო (რას ვშვრები?).

მე ვზივარ, შენ ზიხარ, ის ზის; ჩვენ ვზივართ, თქვენ ზიხართ, ისინი სხედან.

მე ვწევარ, შენ წევხარ, ის წევს; ჩვენ ვწევართ, თქვენ წევხართ, ისინი წევან.—

მე ვღგავარ, შენ ღგახარ, ის ღგას; ჩვენ ვღგავართ, თქვენ ღგახართ, ისინი ღგანან.—მე მივღვივარ, შენ მიღვიხარ, ის მიღვის; ჩვენ მივღვივართ, თქვენ მიღვიხართ, ისინი მიღვიან.

ნამყო I (რას ვშვრებოდი?).

მე ვიჯექ(ი), შენ იჯექ(ი), ის იჯდა; ჩვენ ვისხედით, თქვენ ისხედით, ისინი ისხდენ.—მე ვიწექ(ი), შენ იწექ(ი), ის იწვა; ჩვენ ვიწექით, თქვენ იწექით, ისინი იწვენ.—მე ვიღექ(ი), შენ იღექ(ი), ის იღგა; ჩვენ ვიღექით, თქვენ იღექით, ისინი იღგენ.—მე მივღიოდი, შენ მიღიოდი, ის მიღიოდა; ჩვენ მივღიოდით, თქვენ მიღიოდით, ისინი მიღიოდენ.

ნამყო II (რა ვქენი?).

(შთავსართო ფორმები: ვჯექ, ვწექ, ვღექ და სხვ. იშვიათად იხმარება).

მე ღავჯექ(ი), შენ ღავჯექ(ი), ის ღავჯდა; ჩვენ ღავსხედით, თქვენ ღავსხედით, ისინი ღავსხდენ.—მე ღავწექ(ი), შენ ღავწექ(ი), ის ღავწვა; ჩვენ ღავწექით, თქვენ ღავწექით, ისინი ღავწვენ.—მე ღავღექ(ი), შენ ღავღექ(ი), ის ღავღგა; ჩვენ ღავღექით, თქვენ ღავღექით, ისინი ღავღგენ.—მე მივედი, შენ მიხვედი, ის მივიდა; ჩვენ მივედით, თქვენ მიხვედით, ისინი მივიდენ.

ნამყო III (რა მიქნია?).

მე მჯდარვარ, შენ მჯდარხარ, ის მჯდარა; ვენ მსხდარვართ, თქვენ მსხდარხართ, ისინი მსხდარიან.—მე წოლილვარ, შენ წოლილხარ, ის წოლილია; ჩვენ წოლილვართ, თქვენ წოლილხართ, ისინი წოლილიან.—მე მდგარვარ, შენ მდგარხარ, ის მდგარა; ჩვენ მდგარვართ, თქვენ მდგარხართ, ისინი მდგარიან.—მე მისულვარ, შენ მისულხარ, ის მისულა; ვენ მისულვართ, თქვენ მისულხართ, ისინი მისულიან.

მყოფალი (რას ვიზამ?).

მე ვიჯდომები, შენ იჯდომები, ის იჯდომება; ვენ ვისხდომებით, თქვენ ისხდომებით, ისინი ისხდომებიან.—მე ვიწოლები, შენ იწოლები, ის იწოლება; ვენ ვიწოლებით, თქვენ იწოლებით, ისინი იწოლებიან.—მე ვიდგომები, შენ იდგომები, ის იდგომება; ვენ ვიდგომებით, თქვენ იდგომებით, ისინი იდგომებიან.—მე მივალ, შენ მიხვალ, ის მივა; ჩვენ მივალთ, თქვენ მიხვალთ, ისინი მივლენ.

ნ ა ტ ვ რ ი თ ი კ ი ლ ი.

აწმყო (რას უნდა ვზერებოდე?).

მე ვიჯდე, შენ იჯდე, ის იჯდეს; ჩვენ ვიხდეთ, თქვენ ისხდეთ, ისინი ისხდენ.—მე ვიწვე, შენ

იწვე, ის იწვეს; ჩვენ ვიწვეთ, თქვენ იწვეთ, ისინი იწვენ.— მე ვიღგე, შენ იღგე, ის იღგეს; ჩვენ ვიღგეთ, თქვენ იღგეთ, ისინი იღგენ.— მე მივდიოდე, შენ მიდიოდე, ის მიდიოდეს; ჩვენ მივდიოდეთ, თქვენ მიდიოდეთ, ისინი მიდიოდენ.

ნამყო I (რა უნდა მექნა?).

მე მჯდარვიყავ(ი), შენ მჯდარიყავ(ი), ის მჯდარიყო; ჩვენ მსხდარვიყავით, თქვენ მსხდარიყავით, ისინი მსხდარიყვენ.— მე წოლილივიყავ(ი), შენ წოლილიყავ(ი), ის წოლილიყო; ჩვენ წოლილივიყავით, თქვენ წოლილიყავით, ისინი წოლილიყვენ.— მე მღგარვიყავ(ი), შენ მღგარიყავ(ი), ის მღგარიყო; ჩვენ მღგარვიყავით, თქვენ მღგარიყავით, ისინი მღგარიყვენ.— მე მისულვიყავ(ი), შენ მისულიყავ(ი), ის მისულიყო; ჩვენ მისულვიყავით, თქვენ მისულიყავით, ისინი მისულიყვენ.

ნამყო II (რა უნდა მექნას?).

მე მჯდარვიყო, შენ მჯდარიყო, ის მჯდარიყოს; ჩვენ მსხდარვიყოთ, თქვენ მსხდარიყოთ, ისინი მსხდარიყონ.— მე წოლილივიყო, შენ წოლილიყო, ის წოლილიყოს; ჩვენ წოლილივიყოთ, თქვენ წოლილიყოთ, ისინი წოლილიყონ.— მე მღგარვიყო, შენ მღგარიყო, ის მღგარიყოს; ჩვენ მღგარვიყოთ, თქვენ მღგარიყოთ, ისინი მღგარიყონ.— მე მისულვიყო, შენ მისულიყო, ის მისულიყოს; ჩვენ მისულვიყოთ, თქვენ მისულიყოთ, ისინი მისულიყონ.

მყოფადი I (რას ვიზამდე?).

მე ვიჯდომებოდე, შენ იჯდომებოდე, ის იჯდომებოდეს; ჩვენ ვისხდომებოდეთ, თქვენ ისხდომებოდეთ, ისინი ისხდომებოდენ.—მე ვიწოლებოდე, შენ იწოლებოდე, ის იწოლებოდეს; ჩვენ ვიწოლებოდეთ, თქვენ იწოლებოდეთ, ისინი იწოლებოდენ.—მე ვიდგომებოდე, შენ იდგომებოდე, ის იდგომებოდეს; ჩვენ ვიდგომებოდეთ, თქვენ იდგომებოდეთ, ისინი იდგომებოდენ.—მე მივიდოდე, შენ მიხვიდოდე, ის მივიდოდეს; ჩვენ მივიდოდეთ, თქვენ მიხვიდოდეთ, ისინი მივიდოდენ.

მყოფმდი II (რა უნდა ვქნა?).

(უთავსართოდ იშვიათად იხმარება).

მე დავჯდე, შენ დაჯდე, ის დაჯდეს; ჩვენ დავსხდეთ, თქვენ დასხდეთ, ისინი დასხდენ.—მე დავწვე, შენ დაწვე, ის დაწვეს; ჩვენ დავწვეთ, თქვენ დაწვეთ, ისინი დაწვენ.—მე დავდგე, შენ დადგე, ის დადგეს; ჩვენ დავდგეთ, თქვენ დადგეთ, ისინი დადგენ.—მე მივიდე, შენ მიხვიდე, ის მივიდეს; ჩვენ მივიდეთ, თქვენ მიხვიდეთ, ისინი მივიდენ.

პ ი რ ო ბ ი თ ი კ ი ლ ო .

ნამყო (რას ვიზამდი?). -

მე ვიჯდომებოდი, შენ იჯდომებოდი, ის იჯდომებოდა; ჩვენ ვისხდომებოდით, თქვენ ისხდომებოდით, ისინი ისხდომებოდნენ.— მე ვიწოლებოდი, შენ იწოლებოდი, ის იწოლებოდა; ჩვენ ვიწოლებოდით, თქვენ იწოლებოდით, ისინი იწოლებოდნენ.— მე ვიღგომებოდი, შენ იღგომებოდი, ის იღგომებოდა; ჩვენ ვიღგომებოდით, თქვენ იღგომებოდით, ისინი იღგომებოდნენ.— მე მივიდოდი, შენ მიხვიდოდი, ის მივიდოდა; ჩვენ მივიდოდით, თქვენ მიხვიდოდით, ისინი მივიდოდნენ.

ბ ძ ა ნ ე ბ ი თ ი კ ი ლ ო .

ღამტკიცებითი.

(ვიჯდე!) იჯექ!	(ვიწვე!) იწექ!	(ვიღგე!) იღექ!	- (მივიდე!) მიდი!
იჯდეს!	იწვეს!	იღგეს!	მივიდეს!
ვისხდეთ!	ვიწვეთ!	ვიღგეთ!	მივიდეთ!
ისხედით!	იწვეკით!	იღგეკით!	მიდით!
ისხდენ!	იწვენ!	იღგენ!	მივიდენ!

შარყოფითი I.

ნუ ზიხარ! ნუ წევხარ! ნუ ღვახარ! ნუ მიღიხარ!

ნუ ზის! ნუ წევს! და სხვ. (როგორც მოთხრ.
კილ, აწმყო, ნუ-ს მიმატებით).

უარყოფითი II.

არ დაჯდე! არ დაწვე! არ დადგე! არ მიხვიდე!
არ დაჯდეს! და სხვ. (როგორც ნატვრ. კილ.
მყოფადი II, არ-ის მიყოლებით).

მ ი მ ღ ე ო ბ ა .

ა წ მ ყ ო .

მჯდომი (მჯდომელი), მჯდომარე (მჯდომიარე),
მწოლი (მწოლელი), მწოლარე (მწოლიარე); მდგო-
მი (მდგომელი), მდგომარე (მდგომიარე); მიმავალი,
წამსვლელი, მიმსვლელი.

ნ ა მ ყ ო .

დამჯდარი, დაწოლილი, დამდგარი, წასული.

მ ყ ო ფ ა დ ი .

დასაჯდომი, დასაწოლი, დასადგომი, წასა-
სვლელი.

მ ო თ ხ რ ო ბ ი თ ა კ ი ლ ო.

აწმყო (რას ვწვრები?)

მე მყავს, მაქვს, ვამბობ, ვწვრები*)

ნამყო I (რას ვწვრებოდი?)

მე მყავდა, მქონდა, ვამბობდი, ვწვრებოდი.

ნამყო II (რა ვქენი?).

მე მეყოლა, **), ვსთქვი, ვქენი.

ნამყო III (რა მიქნია?),

მე მყოლია, მქონია, მითქვამს, მიქნია.

მყოფადი (რას ვიზამ?).

მე მეყოლება, მექნება, ვიტყვი, ვიზამ

ნ ა ტ ვ რ ი თ ი კ ი ლ ო.

აწმყო (რას უნდა ვწვრებოდე?).

მე მყავდეს, მქონდეს, ვამბობდე, ვწვრებოდე.

---

*) ამ ზმნების მიმოხრა მარტო მხოლოდობითი რიცხვის პირველ პირშია აღნიშნული;—განაგრძეთ მათი მიმოხრა ორივე რიცხვის ყველა პირში.

**) ზმნისაგან „მაქვს“ ნამყო II არ იხმარება.

ნამყო I (რა უნდა მექნა?).

მე მყოლოდა, მქონოდა, მეთქვა, მექნა.

ნამყო II (რა უნდა მექნას?).

მე მყოლოდეს, მქონოდეს, მეთქვას, მექნას.

მყოფადი II (რა უნდა ვქნა?).

მე მეყოლებოდეს, მექნებოდეს, ვიტყოდე, ვი-
ლდე.

ბ ი რ ო ბ ი თ ი კ ი ლ ო.

ნამყო (რას ვიზამდი?).

მე მეყოლებოდა, მექნებოდა, ვიტყოდი, ვი-
ლი.

ბ ძ ა ნ ე ბ ი თ ი კ ი ლ ო.

ღამტკიცებითი:

ბყავდეს! გქონდეს! სთქვი! ქენი!

შარყოფითი I.

აწმყო: ნუ გყავს! ნუ გაქვს! ნუ ამბობ! ნუ
შვრები!

მყოფადი: ნუ გეყოლება! ნუ გექნება! ნუ
იტყვი! ნუ იზამ!

შარყოფითი II.

არ გეყოლოს! არ გექნეს! არ სთქვა! არ ქნა!

მ ი მ ლ ე ო ბ ა.

ა წ მ ყ ო.

მყოლი, მექონი (მქონე), მთქმელი, მქნელი.

ნ ა მ ყ ო.

ნაყოლი, ნაქონი, ნათქვაში, (თქმული), ნაქნარი (ქმნილი).

მ ყ ო ფ ა დ ი.

საყოლი, საქონი, სათქმელი, საქნარი (საქნელი).

მოთხრობითი კილო.

აწყო (რას ვშვრები?).

მე აღვიარებ, შენ აღიარებ, ის აღიარებს;
ჩვენ აღვიარებთ, თქვენ აღიარებთ, ისინი აღიარებენ,

ნამყო I (რას ვშვრებოდი?).

მე აღვიარებდი, შენ აღიარებდი, ის აღიარებ-

და; ჩვენ აღვიარებდით, თქვენ აღიარებდით, ისინი აღიარებდენ.

ნამყო II (რა ვქენი?).

მე აღვიარე, შენ აღიარე, მან აღიარა; ჩვენ აღვიარეთ, თქვენ აღიარეთ, მათ აღიარეს.

ნამყო III (რა მიქნია?).

მე აღმიარებია, შენ აღგიარებია, მას აღუარებია; ჩვენ აღგვიარებია, თქვენ აღგიარებიათ, მათ აღუარებიათ.

მყოფალი (რას ვიზამ?).

მე აღვიარებ, შენ აღიარებ, და სხვ. (როგორც აწმყო).

ნ ა ტ ვ რ ი თ ი კ ი ლ ო .

აწმყო (რას უნდა ვშვრებოდე?).

მე აღვიარებდე, შენ აღიარებდე, ის აღიარებდეს; ჩვენ აღვიარებდეთ, თქვენ აღიარებდეთ, ისინი აღიარებდენ.

ნამყო I (რა უნდა მექნა?).

მე აღმეარებია, შენ აღგეარებია, მას აღეარებია; ჩვენ აღგვეარებია, თქვენ აღგეარებიათ, მათ აღეარებიათ.

ნამყო II (რა უნდა მექნას?).

მე აღმეარებიოს, შენ აღგეარებიოს, მას აღეარებიოს; ჩვენ აღგვეარებიოს, თქვენ აღგეარებიოსთ, მათ აღეარებიოსთ.

მყოფადი I (რას ვიზამდე?).

მე აღვიარებდე, შენ აღვიარებდე, ის აღვიარებდეს და სხვ. (როგორც ნატურ. კილოს აწმყო).

მყოფადი II (რა უნდა ვქნა?).

მე აღვიარო, შენ აღვიარო, მან აღვიაროს; ჩვენ აღვიაროთ, თქვენ აღვიაროთ, მათ აღვიარონ.

პირობითი კილო.

ნამყო (რას ვიზამდი?).

მე აღვიარებდი, შენ აღვიარებდი და სხვ. (როგორც მ. კ. ნამყო I).

ბ ძ ა ნ ე ბ ი თ ი კ ი ლ ო.

დამტკიცებითი

აღიარე! აღიაროს! აღვიაროთ! აღიარეთ! აღიარონ!

შარყოფითი I.

ნუ აღიარებ! ნუ აღიარებს! და სხვ. (როგორც მ. კ. აწმყო, ნუ-ს მიმატებით).

შარყოფითი II.

არ აღიარო! არ აღიაროს! არ აღვიაროთ! არ აღვიაროთ! არ აღიარონ!

მ ი მ ლ ე ო ბ ა .

აწმყო.
აღმსარებელი

ნამყო.
აღსარებული.

მყოფადი.
აღსარებელი*)

პ ი რ ნ ა კ ლ ი ზ მ ნ ე ბ ი .

პირნაკლი ზმნა იმისთანა ზმნას ეწოდება, რომელიც მარტო მხოლოობითი რიცხვის მესამე პირში მიმოიხრის,—მაგალითად:

თოვს, წვიმს, ქუხს, ქრის, ცხელა, ცივა, გრილა, თფილა, თენდება, ღამდება, ბნელა და სხვ.

პირნაკლი ზმნა ყველა კილოსა და ყველა დროში მიმოიხრის.

მოთხრობითი კილო.

თოვს, თოვდა, ითოვა, უთოვია, ითოვებს.

ნ ა ტ ვ რ ი თ ი კ ი ლ ო .

თოვდეს, ეთოვა, ეთოვოს, ითოვებდეს, ითოვოს.

პირობითი კილო.

ითოვებდა.

*) ამ ზმნისაგან საღეთო წერილსა და ძველ მწერლობაში იხმარება ფორმები:

მოთხრობითი კილოს ნამყო III.

მე აღმიარნია, შენ აღგიარნია, მას აღუარნია; ჩვენ აღვიარნია, თქვენ აღგიარნიათ, მათ აღუარნიათ.

ნატვრითი კილოს ნანყო I.

მე აღმეარნა, შენ აღგეარნა, მას აღეარნა; ჩვენ აღგვეარნა, თქვენ აღგეარნათ, მათ აღეარნათ.

ნატვრითი კილოს ნამყო II.

მე აღმეარნოს, შენ აღგეარნოს, მას აღეარნოს; ჩვენ აღგვეარნოს, თქვენ აღგეარნოსთ, მათ აღეარნოსთ.

ბძანებითი კილა:

ითოვოს! ნუ თოვს! ნუ ითოვეს! არ ითოვოს!

მ ი ჩ ე მ ე ბ ი თ ი ზ მ ნ ე ბ ი .

მიჩემებითი ზმნები მოქმედებითი გვარის ზმნე-
ბისაგან კეთდება და გვიჩვენებს, რომ მოქმედება
რომელიმე პირის სასარგებლოთ არის დანიშნული;—
მაგალითად: **მიწერ** ნიშნავს **შენ ჩემთვის სწერ**;
გიწერ—**მე შენთვის ვსწერ**, **ვუწერ**—**მე მისთვის**
ვსწერ და სხვ.

მიჩემებითი ზმნა მეორე მიმოხრის ზმნებისგან
შემწეობითი ზმნის საშუალებით კეთდება,—მაგალი-
თად: მიყვარს—**მიყვარხარ**, **გიყვარვარ**, **უყვარვარ**,
მიყვარხართ, **გიყვარვართ**, და სხვ.

თუ მომქმედი მესამე პირია, მაშინ მიჩემები-
თი ზმნა ყველა პირში მიმოიხრის, და თუ მომქმედი
პირველი ან მეორე პირია, მაშინ მიჩემებით ზმნას
დანარჩენი ორი პირი აქვს;—მაგალითად:

ის მიწერს		გვიწერს
გიწერს		გიწერს (თქვენ)
უწერს (მას)		უწერს (მათ)
მე გიწერ		გიწერთ
ვუწერ (მას)		ვუწერთ (მათ)
შენ მიწერ		გვიწერ
უწერ (მას)		უწერ (მათ)

აგრეთვე, როცა მომქმედი პირი მრავლობითი
რიცხვისაა:

ისინი მიწერენ	გვიწერენ
გიწერენ (შენ)	გიწერენ (თქვენ)
უწერენ (მას)	უწერენ (მათ).
ჩვენ გიწერთ (შენ)	გიწერთ (თქვენ)
ვუწერთ (მას)	ვუწერთ (მათ)
თქვენ მიწერთ	გვიწერთ
უწერთ (მას).	ვუწერთ (მათ).

მეორე მიმოსხრის მიჩამებული ზმნა.

მოთხრობითი კილო.

აწმყო (რას ვშვრები?).

მიყვარხარ, მიყვარხარო; გიყვარვარ, გიყვარვართ;
გვიყვარხარ, გვიყვარხართ; უყვარვარ, უყვარხარ;
უყვარვართ, უყვარხართ.

ნამყო I (რას ვშვრებოდი?).

მიყვარდი, მიყვარდიო; ვუყვარდი (მე მას), უყვარ-
დი (შენ მას); ვუყვარდიო (ჩვენ მას ან მათ), უყვარ-
დიო (თქვენ მას ან მათ).

ნამყო II (რა ვქენი?).

შემიყვარდი, შემიყვარდიო; შეგიყვარდი, შე-
გიყვარდიო; შეგვიყვარდი, შეგვიყვარდიო; შევუ-
ყვარდი, შეუყვარდი; შევუყვარდიო, შეუყვარდიო.

ნამყო III (რა მიქნა?).

მყვარებიხარ, მყვარებიხართ; გყვარებივარ, გყვარებივართ; გვყვარებიხარ, გვყვარებიხართ; ვყვარებივარ, ყვარებიხარ; ვყვარებივართ, ყვარებიხართ.

მყოფადი (რას ვიზამ?).

მეყვარები, მეყვარებით; გეყვარები, გეყვარებით; გვეყვარები, გვეყვარებით; ვეყვარები, ვეყვარებით*).

ნ ა ტ ვ რ ი თ ი კ ი ლ ო .

აწმყო (რას უნდა ვშვრებოდეთ?).

მიყვარდე, მიყვარდეა; გიყვარდე, გიყვარდეთ; გვიყვარდე, გვიყვარდეთ; ვუყვარდე (მე მას), უყვარდე (შენ მას); ვუყვარდეთ (ჩვენ მას ან მათ), უყვარდეთ (თქვენ მას ან მათ).

ნამყო I (რა უნდა მექნა?).

მყვარებოდი, მყვარებოდით; გყვარებოდი, გყვარებოდით; გვყვარებოდი, გვყვარებოდით; ვყვარებოდი, ყვარებოდი; ვყვარებოდით, ყვარებოდით.

ნამყო II (რა უნდა მექნას?).

მყვარებოდე, მყვარებოდეთ; გყვარებოდე, გყვარებოდეთ; გვეყვარებოდე, გვეყვარებოდეთ; ვყვარებოდე, ყვარებოდე; ვყვარებოდეთ, ყვარებოდეთ.

---

*) სრული სახის: **შემიყვარდები, შემიყვარდებით; შეგიყვარდები, შეგვიყვარდები** და სხვ.

მყოფადი I (რას ვიზამდე?).

მეყვარებოდე, მეყვარებოდეთ; გეყვარებოდე, გეყვარებოდეთ; გვეყვარებოდე, გვეყვარებოდეთ; ვეყვარებოდე, ეყვარებოდეთ, ეყვარებოდეთ.

მყოფადი II (რა უნდა ვქნა?).

მეყვარო, მეყვაროთ; გეყვარო, გეყვაროთ; გვეყვარო, გვეყვაროთ; ვეყვარო, ეყვარო; ვეყვაროთ, ეყვაროთ*).

პ ი რ ო ბ ი თ ი კ ი ლ ო.

ნამყო (რას ვიზამდი?).

მეყვარებოდი, მეყვარებოდით; გეყვარებოდი, გეყვარებოდით; გვეყვარებოდი, გვეყვარებოდით; ვეყვარებოდი, ეყვარებოდით; ვეყვარებოდით, ეყვარებოდით.

ბ ძ ა ნ ე ბ ი თ ი კ ი ლ ო.

ღამტკიცებითი:

მიყვარდე! გიყვარდეთ! უყვარდე! უყვარდეთ!
მიყვარდე! მიყვარდეთ! გვიყვარდე! გვიყვარდეთ!

*) სრული სახის: **შემიყვარდე, შემიყვარდეთ; შეგიყვარდე, შეგვიყვარდეთ** და სხვ.

შარყოფითი I:

ა) აწმყო ღროის: ნუ გიყვარვარ! ნუ გიყვარვართ! და სხვა. (როგორც მოთხ. კილ. აწმყო, **ნშ**-ს მიყოლებით);

ბ) მყოფადი ღროის: ნუ გეყვარები! ნუ გეყვარებით! ნუ ეყვარები! და სხვ. (როგორც მოთხ. კილ. მყოფადი, **ნშ**-ს მიმატებით).

შარყოფითი II:

არ შეგიყვარდე! არ შეგიყვარდეთ! ან: არ გეყვარო! არ გეყვაროთ! არ გვეყვარო! და სხვ. (როგორც ნატვრ. კილოს მყოფადი II, **არ**-ის მიყოლებით).

გარემოებითი დამოკიდებული წინადადებანი.

გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება იმდენივეა, რამდენიც არის წინადადებაში გარემოება, — ე. ი. ხუთი: **ადგილის, ღროის, მიზეზის, მიზნის** და **ვითარების** (იხ. „მოსამზ. კურს.“ გვ. 27—29).

1. ადგილის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

სადაც შენი სთქვა, იქ ჩემიც ნუ დაგავიწყდება.

ამ მაგალითში პირველი წინადადება მეორეზეა დამოკიდებული; — მაშასადამე, დამოკიდებულის კითხვა იქნება:

სად ნუ დაგავიწყდება ჩემიც?

ეს კითხვა გვიჩვენებს, რომ „სადაც უენი სთქვა“ ადგილის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება ყოფილა.

უენიშვნა. ადგილის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება იწყება ზმნისართებით: **სადაც, საითაც, საითკენაც, საიდანაც** და სხვ.; ამ ზმნისართებს მთავარ წინადადებაში ზოგჯერ მიუძღვის ზმნისართები: **იქ, იქით, იქითკენ, იქიდან** და სხვ.

მაგალითები:

უბედური საითაც გაიქცა, იქით წაიქცაო.—
სადაც პრაგვი მტკვარს შეერთვის, იქ ერთხელ ქართველთა სიცოცხლე სდულდა.—სადაც არა სჯობს, გაცლა სჯობს კაცისა მამაციისაგან.

II. დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

რა ესმა ესე ბულბულსა, შესძახა თავისებურათ.

აქ პირველი წინადადება მეორეზეა დამოკიდებული;—მისი სრული კითხვა იქნება:

როდის შესძახა თავისებურათ?

მაშასადამე, **რა ესმა ესე ბულბულსა** არის დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

უენიშვნა. დროის გარემოებითს დამოკიდებულ წინადადებას ახლავს დროის კავშირები: **როდესაც, როცა, რა, რომ, რა რომ;** პირობითი კავშირები:

თუ, რომ, თუ რომ; დათმობითი კავშირები: თუ-
გინდ, თუმცა, თუმცალა.

როცა ღროის გარემოებითი დამოკიდებული
წინადადება პირობითი კავშირით იწყება, მას **პირო-**
ბითი წინადადება ეწოდება, — მაგალითად:

ჯერ შწარე სქამე, კვლავ ტკბილი, თუ ეძებ
გემოვნებასა; — **კარგათ რომ ყოფილვიყავ**, მეტ
საქმეს გავაკეთებდი.

შენიშვნა. კავშირით თუ ხშირათ დამატებითი
დამოკიდებული წინადადებაც იწყება, — მაგალითად:
ვინ მოსთვლის, თუ საქართველოს რამდენი გასა-
ჭირი გამოუვლია! — ბრიყვა რა იცის, თუ სწავლა
რა განძია!

თუ ღროის გარემოებითი დამოკიდებული წი-
ნადადება დათმობითი კავშირით იწყება, მას **და-**
თმობითი წინადადება ქვია, — მაგალითად:

თუმცალა ბევრს ვშრომობთ, მაგრამ მაინც
ლარიბათ ვცხოვრობთ; — **მე თუ გინდა თავიც მო-**
მჭრან, **ტანი გახთეს გასარებათ**, — ვინც არა გავს
ქახაბერსა, მე ვერ ვიტყვი ქახაბერათ.

მაგალითები:

მაშინ იხარებს მწიღნავი, ოდეს მოისთვლის
ტვენებსა. — **რომ ვინმე ჩიტათ მაქცევდეს**, წამს გა-
დავივლი მთებსაო. — **უსიც რომ დამკრა**, ხმასაც არ
გაგცემ. — **ბამიქვავდეს მე ეს ენა**, თუ რომ ვისმე

მივეფერო. — თუმცა ეს კაცი ხასიათით ბოროტსა
გავს, მაგრამ გულით კეთილია.

III. მიზეზის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

ნადირის მოკვლა ცოდვაა, იმიტომ რომ ყო-
ველი სულიერი ღვთის დანაბადია.

ამ მაგალითში მეორე წინადადება პირველზეა
დამოკიდებული; — მისი სრული კითხვა იქნება: რა-
ტომ არის ცოდვა ნადირის მოკვლა?

მაშასადამე მეორე წინადადება მიზეზის გა-
რემოებითი დამოკიდებული წინადადება ყოფილა.

შენიშვნა. მიზეზის გარემოებითი დამოკიდებუ-
ლი წინადადება იწყება მიზეზის კავშირებით: იმი-
ტომ რომ, ამიტომ რომ, იმის გამო რომ, იმ მი-
ზეზით რომ, რადგანაც, ვინაიდან. — რთული კავ-
შირები შეიძლება ასე გაიყოს: მთავარ წინადადება-
ში იქნეს მოქცეული იმიტომ, ამიტომ, ამის გამო,
იმ მიზეზით, — დამოკიდებულში კი რომ; — მაგა-
ლითად, ზემორე მოყვანილი წინადადება (ნადი-
რის მოკვლა ცოდვაა, იმიტომ რომ ყოველი სუ-
ლიერი ღვთის დანაბადია) შეიძლება ასეც ითქვას:
ნადირის მოკვლა იმიტომ არის ცოდვა, რომ ყო-
ველი სულიერი ღვთის დანაბადია.

მაგალითები:

ზაფხულში იმიტომ ცხელა, რომ მზე დედამი-
წას პირდაპირ დაყურებს. — ბავში შემდეგ კლასში

იმის გამო (იმ მიზეზით) ვერ გადავიდა, რომ მუდამ ზარმაცობდა.--რადგანაც (ვინაიდან) **თხმარი** გონიერი და ძლევამოსილი მეფე იყო, (ამიტომ) მის დროს საქართველო აყვავდა.

IV. მიზნის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

მე კალამი მისთვის მინდა, რომ სიმართლეს მსახურებდეს.

ამ მაგალითში მეორე წინადადება პირველზეა დამოკიდებული;—მისი სრული კითხვა იქნება: **რისთვის მინდა მე კალამი?**

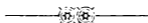
ეს კითხვა გვიჩვენებს, რომ აღნიშნული დამოკიდებული წინადადება **მიზნის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება** ყოფილა.

შენიშვნა. მიზნის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება იწყება მიზნის კავშირით **რომ** (ძველებური **რათა**).—ზოგჯერ ამ კავშირს მთავარ წინადადებაში ზმნისართი „**მისთვის**“ (იმისთვის) მიუძღვის.

მაგალითები:

მს ბავში ძლიერ მონდომებულათ სწავლობს, რომ მშობლები გაახაროს.--მგელი იმისთვის თარგუშობს, რომ ცხვარი მოიტაცოს.--„**ღმერთთან** მისთვის ვლაპარაკობ, რომ წარვუძღვე წინა ერსა“.--**წმიდა ნინო** საქართველოს იმისთვის მოვიდა, რომ აქ ქრისტიანობა გაევრცელებია.--**შარნაოზი** ფარუ-

ლათ ჯარების მზადებას შეუდგა, რომ საქართველო მაკედონელთაგან გაეთავისუფლებია.

V. ვითარების გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

ნავი ისე მიფრინავდა, რომ კაცი თვალს ვერ მისწევდა.

ამ მაგალითში მეორე წინადადება პირველზეა დამოკიდებული;—მისი კითხვა იქნება: როგორ მიფრინავდა ნავი?

მაშასადამე, მოყვანილი დამოკიდებული წინადადება ვითარების გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება ყოფილა.

შენიშვნა. ვითარების გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება იწყება კავშირებით: რომ, როგორც რომ, როგორც, ვით, ვითარცა, თითქო. ხშირათ ამ კავშირებს მთავარ წინადადებაში ზმნისართი „ისე“ მიუძღვის.

მაგალითები:

შიკრიკი ისე გაფრინდა, როგორც ტყვია.— ისე მოიქეცი, როგორც პატიოსან კაცს ეკადრებოდეს.—სხედან, ვით დევნი.—მზის სხივი მთის მწვერვალს აღერსით თავს ეხვეოდა, ვით ქალი მამას მოხუცსა.—„საწუთრო კაცსა ყოველსა, ვითა ტაროსი, უხთების“.

დამოკიდებულ წინადადებათა შემოკლება.

დამოკიდებული წინადადება შედგება შევამოკლოთ ხოლმე და მთავარი წინადადების რამენაწილათ ვაქციოთ: თუ დამატებითი დამოკიდებულია—**დამატებათ**, თუ განსაზღვრებითია—**განსაზღვრებათ**, და თუ გარემოებითია—**იმ გარემოებით სიტყვათ**, რა გარემოებისაც არის თვით დამოკიდებული წინადადება (ადგილის, დროის, მიზეზის, მიზნის თუ ვითარების).

I. ავიღოთ **დამატებითი დამოკიდებული წინადადება**:

სწავლულნი ამტკიცებენ, რომ ქართული წერაკითხვა პირველათ **შარნაოზის დროს შემოიღესო**.

აქ დამატებითს დამოკიდებულ წინადადებაში შემასმენელათ ზმნა ზის (**შემოიღესო**);—როცა შემასმენელი ზმნაა, დამატებითი დამოკიდებული წინადადება **სახელზმნით შემოკლდება**.

მაშასადამე, აღნიშნული დამოკიდებული წინადადება ასე უნდა შემოკლდეს:

სწავლულნი ამტკიცებენ ქართული წერაკითხვის პირველათ **შარნაოზის დროს შემოიღებას**.

თუ რომ დამატებითი დამოკიდებული წინადადების **შემასმენელი შედგენილია**, მაშინ დამოკიდებული წინადადება **არსებითი სახელით შემოკლდება*)**:

---

*) ეს არსებითი სახელი შედგენილი შემასმენელის სახელისაგან უნდა აწარმოონ.

ვიცი, რომ შენ გულკეთილი ხარ;—
მს წინადადება ასე შემოკლდება:
ვიცი შენი გულკეთილობა.

**

II. განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება მიმღეობით შემოკლდება, როცა შემასმენელათ ზმნა ზის:

ქაცი, რომელსაც საწყალი ხალხი ებრალება, პატივისცემის ღირსია;—

ასე შემოკლდება:

საწყალი ხალხის შემბრალებელი კაცი პატივისცემის ღირსია.

თუ დამოკიდებული წინადადების შემასმენელი შედგენილია, მაშინ დამოკიდებული წინადადება ამ შემასმენელის სახელით შემოკლდება ხოლმე:

ის კაცი, რომელიც კეთილი და პატიოსანია, ყველას უყვარს;—

ასე შემოკლდება:

კეთილი და პატიოსანი კაცი ყველას უყვარს.

შენიშვნა. განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება მხოლოდ მაშინ შემოკლდება, როცა მისი დამწყები განმარტებითი ნაცვალსახელი „რომელიც“ ქვემდებარეთ არის ნახმარი, ან დამატებათ სახელობით ბრუნვაში (იხ. მაგალითები ზევით).

**

III. გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.

ა) ადგილის:

იქ, სადაც არაგვი მტკვარს უერთდება, ერთხელ ქართველთა სიცოცხლე სდულდა;—

ასე შემოკლდება:

არაგვისა და მტკვრის შეერთების ადგილას ერთხელ ქართველთა სიცოცხლე სდულდა.

ბ) დროის:

როცა საქართველოში თამარი მეფობდა, ქართველებს ბედნიერი ცხოვრება ქონდათ;—

ასე შემოკლდება:

საქართველოში თამარის მეფობის დროს ქართველებს ბედნიერი ცხოვრება ქონდათ.

გ) მიზეზის:

რუსთველმა სახელი მით გაითქვა, რომ დიდებული პოემა „მეფხისტყაოსანი“ დასწერა;—

ასე შემოკლდება:

რუსთველმა დიდებული პოემის „მეფხისტყაოსნის“ დაწერით გაითქვა სახელი.

დ) მიზნის:

შმაწვილები სწავლობენ, რომ სამშობლოს გ-ა მოადგენ;—

ასე შემოკლდება:

ყმაწვილები სამშობლოს გამოსადგომათ
სწავლობენ.

მ) ვითარების:

მს ბავში ისე იქცევა, თითქო დარბაისელი
კაცი იყოს;—

ასე შემოკლდება:

ეს ბავში დარბაისელი კაცივით იქცევა.

**

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა.

ქავშირის რომ-ის შემწეობით ყოველგვარი და-
მოკიდებული წინადადება კეთდება:

1. **ღამატებითი:** მს ყველამ იცის, რომ მგლე-
ბი გაუმადლარი არიან;

2. **განსაზღვრებითი:** ღედამ რომ სიტყვები
მითხრა, დღესაც არ დამვიწყებია;

3. **ბარემოებითი:**

ა) **ღროის:** ამ ყმაწვილმა სწავლა რომ შეა-
სრულა, იმ წლიდანვე სამსახურშია;

ბ) **ადგილის:** შარშან რომ ვცხოვრობდი, წრე-
ულსაც იქ ვცხოვრობ;

გ) **მიზეზის:** მს კაცი დიდათ ბედნიერია, რომ
ასე კარგი შვილები გამოეზარდენ;

დ) **მიზნის:** ხშირათ უნდა იმოგზავროთ, რომ
სხვადასხვა ქვეყანა და ხალხი გაიცნოთ;

მ) **ვითარების:** მეფე ირაკლი II ისე მამაცათ იბრძოდა, რომ მცირე გუნდით ურეცხვ მტერს ამარცხებდა ხოლმე.

რომ-ით შედგენილი წინადადება თუ რომელ დამოკიდებულს ეკუთნის, ეს კითხვით უნდა გამოვიცნოთ.

რა კითხვა უნდა ზევით მოყვანილს თითოეულ წინადადებას?

სასვანი ნიშნები გარემოებით დამოკიდებულ წინადადებაში.

დამოკიდებული წინადადება თავისი მთავარი წინადადებისაგან მძიმეთი (,) გაიყოფება.

მძიმე იქ დაისმის, სადაც ერთი წინადადება თავდება და მეორე იწყება:

თორმეტი წლისა მაშინ ვიყავი, როცა ბატონმა სახლს მომაშორა;-- შენ ბედში მყოფი რომ ძმათ მიგაჩნდეს, ეს ვერაფერი სიყვარულია.

როცა დამოკიდებული წინადადება რთული კავშირებით იმიტომ რომ და მისთვის რომ-ით არის გამოხატული, თუ რთული კავშირი ერთად არის, მაშინ მძიმე პირდაპირ მის წინ დაისმის:

ეს ბავში კარგათ ვერ სწავლობს, იმიტომ რომ ზარმაცია.

თუ რთული კავშირი ისეა გაყოფილი, რომ პირველი ნახევარი (იმიტომ ან იმისთვის) მთავარ წინადადებაშია, და მეორე (რომ) დამოკიდებულში, მაშინ მძიმე რომ-ის წინ დაისმის:

ეს ბავში კარგათ იმიტომ ვერ სწავლობს, რომ ზარმაცია.—სიმდიდრე იმისთვის უნდა გვინდოდეს, რომ დაჩაგრულ მოძმეებს შევეწვიოთ.

არეული მაგალითები:

სადაც სიყვარულია, ლმერთიც იქ სუფევს.—
მს ყმაწვილი რომ (როცა) გაიზარდა, ოჯახი თეხზე დააყენა.—მოსწავლე შკოლიდან დაითხოვეს, რადგან ცუდი ყოფაქცევის იყო.—მს ბავშვები ცთილობენ, რომ სწავლა შეიძინონ.—ისე უნდა ვიქცევოდეთ, რომ ყველას ვუყვარდეთ.—ჰანო თავის ამხანაგს, როცა ის ავით იყო, თავდადებით უვლიდა.—
ივანე იმიტომ არის ღარიბი, რომ შრომა არ უყვარს;—ივანე ღარიბია, იმიტომ რომ შრომა არ უყვარს.

სიტყვათა წარმოება.

სიტყვები შედგენილობით იქნება მარტივი და რთული, პირველსახეობითი და წარმოებითი.

მარტივი იმ სიტყვას ეწოდება, რომელიც ერთი ძირის ფორმისაგან შედგება,—მაგალითად: შამა, ძმა, ქალი.

რთული იმ სიტყვას ქვია, რომელიც ორის ან მეტი ძირის ფორმისაგან არის შემდგარი, — მაგალითად: **დედ-მამა**, **და-ძმა**, **ქალ-ვაჟი**, **შავთვალ-წარბა**, **თავდაბალი**, **გულკეთილი**.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა.

რთული სიტყვა შუახაზით მაშინ იწერება, როცა თითოეულ ძირს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს: **დედ-მამა** (ე. ი. დედაც და მამაც), **და-ძმა**, **ქალ-ვაჟი** და სხვ. — როცა რთულ სიტყვაში ერთი აზრი იხატება, შეერთებულათ იწერება ხოლმე (უხაზოთ): **გულკეთილი**, **წყალწითელა**, **ცხენისწყალი**, **თავდადებული**, **ხმაგაკმენდილი**, **თვალუწვდენელი**, **ავლადიდება** და სხვ.

*

პირველსახეობითი იმ სიტყვას ეწოდება, რომელიც თავდაპირველ ფორმას წარმოადგენს, ე. ი. რომელსაც არავითარი მაწარმოებელი ნაწილი არ აქვს მიმატებული, — მაგალითად: **კაცი**, **თავი**.

წარმოებითი იმ სიტყვას ქვია, რომელიც რამე მაწარმოებელი ნაწილაკით პირველსახეობითი ფორმისაგან არის ნაწარმოები, მაგალითად: **კაცური**, **კაცობრიული**, **თავიანი**, **თაოსანი**, **სათავე**, **გათავებული**.

სხვადასხვა ფორმის მაწარმოებელ ნაწილაკებს **ჩასართები** ქვია, ან **სუფიქსები** *).

მრთი ძირისაგან, სხვადასხვა ჩასართის საშვლებით, სხვადასხვა მნიშვნელობის სიტყვები კეთდე-

*) თუ ბოლოშია — **სუფიქსი**, თუ თავშია — **ფრეფიქსი**.

ბა.—**ბ**ვილოთ მაგალითად ძირი **ხელ** (ხელი); აქი-
დან წარმოობს: **ხელიანი**, **ხელოსანი**, **ხელოვანი**,
ხელობა, **მოხელე**, **სახელო**, **ხელეური** და სხვ.

*

სხვადასხვა სიტყვის ნაწილებს სხვადასხვა სუ-
ფიქსი აქვს.

I. არსებით სახელთა სუფიქსები:

უნ: ჩიტუნა (ჩიტუნია), წალღუნა, კაცუნა.

აკ: დანაკი, ჭალაკი, გორაკი.

იკ: ივანიკა, ვარაკა, ვირიკა.

უკ: ბარუკა, ცხენუკა, ბეჟუკა.

სა: სასახლე, სახელო, საქათმე, საღორე.

მე: მეკარე, მებაღე, მეხრე, მემარნე.

მო: მოქალაქე, მოხარკე, მოხელე,

სი: სიკეთე, სიყმაწვილე, სიბერე,

ობ: ქართველობა, ხელობა, ხელოსნობა,
უგულობა.

ებ: ბედნიერება, ძლიერება, თავისუფლება.

მთ: ძახეთი, იმერეთი, სპარსეთი.

ეულ: სპილენძეული, რკინეული, ათეული.

ზ ე ნ ი ზ ვ ნ ა.

არსებითი სახელი, ზევით ჩამოთვლილი სუ-
ფიქსების შემწეობით, სხვადასხვა სიტყვის ნაწილის-
გან წარმოობს:

ა) **ზმნებისაგან**: ყვარვა — სიყვარული, სურვა —
სურვილი და სხვ.

ბ) მიმღეობისაგან: მოყვანილი—მოყვანილობა, შედგენილი—შედგენილობა; — აგრეთვე თვით მიმღეობა ხშირათ იხმარება, როგორც არსებითი სახელი: მკითხავი, საქამადი, სათიბი, საწნახელი, საკმელი, სასმელი და სხვ. (იხ. გვ. 74).

ბ) არსებით სახელთაგანვე: გიორგობა, მარიამობა; სამეფო, საქართველო; ნასოფლარი, ნაქალაქევი; მეპურე, მეჩექმე; ძახეთი, სპარსეთი; მუხნარი, თხილნარი; რკინეული, სპილენძეული.

დ) ზედსართავ სახელთაგან: ბედნიერება, მშვენიერება; სითეთრე, სილამაზე, სისქე.

მ) რიცხვით სახელთაგან: ერთობა, სამება, ასეული, ათასეული.

ნ) ნაცვალსახელთაგან: ვინაობა, თვისება.

*

2. ზედსართავ სახელთა სუფიქსები.

მსან: ცხენოსანი, ჩოხოსანი, პატიოსანი.

მვან: ხელოვანი, გულოვანი, სახელოვანი.

იან: ბაღნიანი, ნაბღიანი, ქვიანი.

იერ: ბედნიერი, მშვენიერი, ხნიერი,

ელ: სოფლელი, ქალაქელი, ბარელი.

ურ*): სოფლური, ქალაქური, მხეცური.

იურ: ღვთიური, ციური, მთიური!

ებურ: ჩვენებური, თქვენებური, მათებური.

---

*) თუ სიტყვას ძირში რ ახლავს, ურ ულ-ათ იტყევა: ბურია— გურული, თათარი—თათრული, ბრიყვი—ბრიყული.

მღ: მოთეთრო, მოგძო, მომალლო, მოთფო.
სა: საყმაწვილო, საბავშო, საქალო, საბალო,
ით: ბუნებითი, არსებითი, კრებითი,
ებრ, ებრის, მბრის: ჩემებრი, ბუნებრივი,
კაცობრივი,
დელ: გუშინდელი, შარშანდელი, მაშინ-
დელი.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა.

ზედსართავი სახელი, ზევით მოყვანილი სუ-
ფიქსების შემწეობით, სხვადასხვა სიტყვის ნაწილის-
გან წარმოობს:

ა) არსებით სახელთაგან: ბედნიერი, მიწი-
ერი; მანდილოსანი, სახელოვანი, ტყიანი; საბავ-
შო, საყმაწვილო.

ბ) ზედსართავ სახელთაგანვე: მოდიდო, მო-
თეთრო; ჭკვიანური, კაცობრიული.

გ) ზმნისართებისაგან: მაშინდელი, შარშან-
დელი, გუშინდლური, შარშანდლური.

დ) ნაცვალსახელთაგან: ჩვენებური, თქვენე-
ბური; ჩემებრივი, თქვენებრივი.

*

ვ სახელზმნის სუფიქსები:

მბ: გაკეთება, აშენება, დაწყება.

მბ: შემკობა, დაწყობა, დასობა,

ვ: კითხვა, ბარვა, კერვა.

მლ: თრთოლა, ჟრჟოლა.

ილ: კივილი, ჟღივილი, ჩივილი.

მვ: გარევა, გარჩევა, გათრევა.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი.

თითქმის ყოველი სიტყვის ნაწილისაგან შეიძლება, ზევით ჩამოთვლილი სუფიქსების შემწეობით, სახელზმნის წარმოება:

ა) არსებით სახელთაგან: ყმაწვილი—გაყმაწვილება, ბარი—დაბარვა.

ბ) ზეთსართავ სახელისაგან: მალალი—ამალლება, თეთრი—შეთეთრება.

გ) ნაცვალსახელთაგან: ჩემი—მიჩემება, თვისი—მითვისება.

დ) რიცხვით სახელთაგან: ასი—გაასება, მეორე—გამეორება.

ე) ზმნისართებისაგან: ახლოს—დაახლოება, შორს—მოშორება, და სხვ.

*

4. მიმღეობის სუფიქსები:

ელ: მწერელი, მკეთებელი, მხვნელი.

ილ: დაწერილი, შეკერილი, გალესილი.

ულ: გაკეთებული, აშენებული, დაკარგული.

აღ*): მკბენარი, მაწყინარი, დამწვარი.

ნა: ნაშენები, ნაკეთები, განაკეთები.

*) თუ სახელზმნას ძირში რ ახლავს, სუფიქსი არ აღ-ათ იქცევა: გაშრობა—გამშრალი, გაქრობა—გამქრალი, ყვირილი—მყვირალი, ტირილი—მტირალი.

სიტყვის საფუძველი და ძირი.

სიტყვის საფუძველი იმ ნაწილს ქვია, რომელიც თითოეულს გრამატიკულ ფორმაში არ იცვლება.

პვილოთ, მაგალითად, ზედსართავი სახელი **ბედნიერი**. ეს სიტყვა რომ ვაბრუნოთ, ვნახავთ, რომ ნაწილი **ბედნიერ** ორივე რიცხვში უცვლელადაა რჩება; მაშასადამე, აღებული სიტყვის საფუძველი არის **ბედნიერ**.

სხვადასხვა ნაწარმოებ ფორმაში ერთი ძირის სიტყვას სხვადასხვა საფუძველი ექნება. მაგალითად, ზევით მოყვანილი სიტყვიდან ნაწარმოები ფორმებია:

ა) პრსებიტი სახელი **ბედნიერება**: საფუძველი იქნება **ბედნიერებ**;

ბ) მიმღეობა **გაბედნიერებული**: საფუძველი იქნება **გაბედნიერებულ**;

გ) ზმნა აწმყო დროში **ვბედნიერდები** (ბედნიერდები, ბედნიერდება და სხვ.): საფუძველი იქნება **ბედნიერდებ** და სხვ. და სხვ.

სახელებში საფუძველი ნათესაობით ბრუნვაში უნდა მოვსდებნოთ: როცა დაბოლოებას **ის** (სი)-ს მოვაშორებთ, რაც დარჩება, ის იქნება საფუძველი;—მაგალითად:

ქედელი: ნათ. ბრ. **კედლის**, -საფუძველია **კედლ**.

სიტყვის **ძირი** იმ ნაწილს ჰვია, რომელიც უცვლელათ რჩება ყოველგან, რა ფორმაც უნდა ვაწარმოოთ.

სიტყვის ძირი ასე მოიძებნება: უნდა გავარჩიოთ აღებული სიტყვის თავი და ბოლო; რაც თავსა და ბოლოში მაწარმოებელი ნაწილაკები ჩამატებული აქვს, ყველა უნდა მოვაშოროთ, და რაც ამას შემდეგ დარჩება, ის იქნება წმინდა **ძირი**.

პვილოთ, მაგალითად, ფორმა **გაბედნიერებული**. ამ სიტყვას თავში ახლავს თავსართი **ბა**; ბოლოში ახლავს: ა) დაბოლოება **ი**, ბ) ნამყო დროის ვნებითი გვარის მიმდგომის სუფიქსი **ულ**, გ) სახელ ზმნის სუფიქსი **ებ**, დ) ზედსართავი სახელის სუფიქსი **იარ** და ე) კეთილხმოვანებისათვის ჩართული ხმა **ნ**. — ყველა ნაჩვენები მაწარმოებელი ნაწილაკი რო მოვაშოროთ, დარჩება წმინდა **ძირი** „**ბედ**.“ — აქიდან რა ფორმაც უნდა ვაწარმოოთ, ძირი **ბედ** ყოველგან უცვლელათ დარჩება:

**ბედნიერი, უბედური, გაბედნიერება,
საბედნიერო, გაბედვა, გაუბედავი და სხვ.**

დროთა წარმოება.

შმავერესი დროები, რომლისგანაც ზმნის ყველა დანარჩენი დრო წარმოიშობს, არის სამი:

მოთხრობითი კილოს

}	1) აწმყო
	2) ნამყო II.
	3) მყოფადი

I. მოთხრობითი კილოს აწმყოსაგან წარმოობს:

1. ნატვრ. კილოს აწმყო (რას უნდა ვშვრებოდე?):

მე ვკითხულობ-დე	ჩვენ ვკითხულობ-დეთ
შენ კითხულობ-დე	თქვენ კითხულობ-დეთ
ის კითხულობ-დეს	ისინი კითხულობ-დენ.

2. მოთხრ. კილოს ნამყო I (რას ვშვრებოდი?):

მე ვკითხულობ-დი	ჩვენ ვკითხულობ-დით
შენ კითხულობ-დი	თქვენ კითხულობ-დით
ის კითხულობ-და	ისინი კითხულობ-დენ.

3. ბძანებითი კილოს აწმყო დრო, უარყოფითი I:

ნუ კითხულობ! ნუ კითხულობს! ნუ ვკითხულობთ! ნუ კითხულობთ! ნუ კითხულობენ!

*

II. მოთხრობითი კილოს ნამყო II-ისგან წარმოობს:

1. ნატვრ. კილ. ნამყო I (რა უნდა მექნა?):

მე მ-ე-კითხ-ა	ჩვენ გვ-ე-კითხ-ა
შენ გ-ე-კითხ-ა	თქვენ გ-ე-კითხ-ათ
მას ე-კითხ-ა	მათ ე-კითხ-ათ

2. ნატვრ. კილ. ნამყო II (რა უნდა მექნას?):

მე მ-ე-კითხ-ოს	ჩვენ გვ-ე-კითხ-ოს
შენ გ-ე-კითხ-ოს	თქვენ გ-ე-კითხ-ოსთ
მას ე-კ-ითხ-ოს.	მათ ე-კითხ-ოსთ.

3. ნატვრ. კილ. მყოფადი II (რა უნდა ვქნა?):

მე ვ-ი-კითხ-ო
შენ ი-კითხ-ო
მან ი-კითხ-ოს

ჩვენ ვ^რ-კვთხ-ოთ
თქვენ ი-კითხ-ოთ
მათ ი-კითხ-ონ.

4. ბძანებ. კილოს ღამტკიცებითი ფორმა:

იკითხე! იკითხოს! ვიკითხოთ! იკითხეთ! იკით-
ხონ!

5. ბძანებ კილ. უარყოფითი II ფორმა:

არ იკითხო! არ იკითხოს! არ ვიკითხოთ! არ
იკითხოთ! არ იკითხონ!

*

III მოთხრ. კილ. მყოფადისაგან წარმოობს:

1 მოთხრ. კილ. ნამყო III (რა მიქნია?).

მე მ-ი-კითხავ-ს
შენ გ-ი-კითხავ-ს
მას უ-კითხავ-ს

ჩვენ გვ-ი-კითხავ-ს
თქვენ გ-ი-კითხავ-თ
მათ. უ-კითხავ-თ*).

*) ასე მიმოიხრის ის ზმნები, რომელსაც მყოფადში დაბოლოება ავ ან ამ აქვს (ვიკითხავ, ვიხილავ, შევსვამ, ჩავიცვამ და სხვ.); დანარჩენ ზმნებს და აგრეთვე ზმნას ვსკამ ნამყო III-ში დაბოლოება ია აქვს: დავსწერ—დამიწერია, ავაშენებ—ამიშენებია, ვსკამ—მიკამია და სხვ.

2. პირობ. კილ. ნამყო (რას ვიზამდი?):

მე ვ-იკითხავ-დი	ჩვენ ვ-იკითხავ-დით
შენ იკითხავ-დი	თქვენ იკითხავ-დით
ის იკითხავ-და	ისინი იკითხავ-დენ.

3. ნატვრ. კილ. მყობადი 1 (რას ვიზამდე?):

მე ვ-იკითხავ-დე	ჩვენ ვ-იკითხავ-დეთ
შენ იკითხავ-დე	თქვენ იკითხავ-დეთ
ის იკითხავ-დეს	ისინი იკითხავ-დენ.

4. ბძანებ. კილ. უარყოფითი I მყოფადი დროის:
ნუ იკითხავ! ნუ იკითხავს! ნუ ვიკითხავთ! ნუ
იკითხავთ! ნუ იკითხვქენ!

**

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი.

1. ვნებითი გვარის ზმნების მოთხრობითი კილოს ნამყო III და ნატვრ. კილოს ორივე ნამყო რთულ დროს წარმოადგენს და კეთდება ვნებითი გვარის მიმღეობისა და შემწეობითი ზმნისაგან. მაგალითად, მზნისაგან ვიწერები

მოთხრობითი კ. ნამყო III იქნება:

მე დაწერილვარ	ჩვენ დაწერილვართ
შენ დაწერილხარ	თქვენ დაწერილხართ
ის დაწერილა	ისინი დაწერილან.

ნატვრ. კ. ნამყო I:

მე დაწერილვიყავ
შენ დაწერილიყავ
ის დაწერილიყო

ჩვენ დაწერილვიყავით
თქვენ დაწერილიყავით
ისინი დაწერილიყვენ.

ნატვრ. კ. ნამყო II:

მე დაწერილვიყო
შენ დაწერილიყო
ის დაწერილიყოს

ჩვენ დაწერილვიყოთ
თქვენ დაწერილიყოთ
ისინი დაწერილიყონ*).

2. მეორე მიმოხრის ზმნის ნატვრითი კილოს ნამყოები მოთხრობითი კილოს მყოფადისაგან კეთდება**):

6. კ. ნამყო I:

მე მყვარებ-ოდა
შენ გყვარებ-ოდა
მას ყვარებ-ოდა

ჩვენ გვყვარებ-ოდა
თქვენ გყვარებ-ოდათ
მათ ყვარებ-ოდათ.

6. კ. ნამყო II;

მე მყვარებ-ოდეს
შენ გყვარებ-ოდეს
მას ყვარებ-ოდეს

ჩვენ გვყვარებ-ოდეს
თქვენ გყვარებ-ოდესთ
მათ ყვარებ-ოდესთ.

მ. კ. მყოფადია მე მყვარებ-ა:

*) მიმღეობა დაწერილი და შემწეობ. ზმნა ვიყავ დ ვიყო.

***) პირველი მიმოხრის კი—ნამყო II-ისგან (იხ. გვ. 137).

მესამე კლასის კურსი.

რთული წინადადება.

მთავარ წინადადებას და მასზე გადაბმულს დამოკიდებულ წინადადებას, რამდენიც უნდა იყოს, ყველას ერთი რთული წინადადება ქვია: -- მაგალითად:

თუ გნებავთ, ამასაც კი ვიტყვი, რომ ნაღობა ცოდვაა.

ამ რთულ წინადადებაში მეორე წინადადება მთავარია, პირველი და მესამე -- დამოკიდებული.

*

დამოკიდებული წინადადება არა მარტო მთავარს, არამედ დამოკიდებულსაც ემორჩილება, -- მაგალითად:

ვიცი, რომ არ შეშინდება გული მეფის ღიმიტრისა, როცა ნდომობს თავგაწირვას დიდი საქმე ქვეყნის ხსნისა.

ამ რთულ წინადადებაში პირველი წინადადება მთავარია, მეორე და მესამე -- დამოკიდებული. პირველი დამოკიდებული (რომ არ შეშინდება გული მეფის ღიმიტრისა) მთავარს ემორჩილება (კითხვა: რა ვიცით?), მეორე დამოკიდებული კი -- პირველ დამოკიდებულ წინადადებას (კითხვა: როდის არ შეშინდება გული მეფის ღიმიტრისა?).

პერიოდი.

აზრი ან **მარტივად**, ე. ი. სხვადასხვა მოკლე წინადადებით გამოითქმის, ან **პერიოდულად**, ე. ი. **რთულად**.

პერიოდი იმისთანა **რთულ წინადადებას** ქვია, რომელიც ხელოვნურათ არის შედგენილი, მთავარისა და დამოკიდებულ წინადადებათა ერთმანეთზე წყობილათ გადაბმით;—მაგალითად:

ვითა ეთერი, მზეაუნახავი,
საყვარლის მლოდე თრთის და კანკალებს,
სახეს ვარდისფრათ იღებავს გრძნობით
და იელვარებს ხურვილით თვალებს,—
† ისე განთიადს ცისკრის ვარსკვლავი*)
ლაყვარდ ცაზედა კაშკაშით თრთოდა
და ფერმიხდილათ ნათელძლიერი
მზისა ამოსვლას ეშხით შესტრფოდა.
(„**თორნიკე მრისთავი**“, აკაკისა).

პერიოდი ორი ნაწილისაგან შედგება. პირველ ნაწილში თითქმის ყოველთვის დამოკიდებული წინადადებებია მოთავსებული; ეს ნაწილი **ხმის ამაღლებით** იკითხვის—და ამიტომ მას **მაღალი** ეწოდება. —მეორე ნაწილი უმეტესათ მთავარ წინადადებათაგან შედგება; ეს ნაწილი **ხმის დაბალეებით** იკითხვის—და ამიტომ მას **დაბალი** ქვია.

დაბალი და **მაღალი** რაც უფრო თანასწორია, მით პერიოდიც უკეთესი ღირსების იქნება. მაგალი-

*) სადაც ნიშანი † ზის, იქ პერიოდის მეორე ნაწილი იწყება.

თად, ზევით მოყვანილ პერიოდში **მაღალი** თავდება სიტყვით „თვლებს“, და **დაბალი** იწყება სიტყვით „ისე“. ეს პერიოდი ზომიერათ არის დაწყობილი, ე. ი. **მაღალში** თითქმის იმდენივე წინადადებაა და იმ ზომის, რამდენიც და რა ზომისაც **დაბალში**.

სიმეტრიული ნაწილებისაგან არის შემდგარი, მაგალითად, შემდეგი პერიოდი:

როცა სადილოს შემდეგ ცოლ-ქმარი ლაზათი-ანათ გამოიძინებდა, როცა ნიავი სალამოს ფრთას გაშლიდა და ბაღის ღობის ვძლათ გამოწოლილი ჩრდილი ეზოს მოადგებოდა, — † მაშინ კნენა **ღარე-ჯანი** ერთს ბალანგაცვენით ხალიჩას ჩრდილში გააშლევინებდა და თავმომწონე პატარძალივით თავდახურული, წარბებაჭიმული და გამოპრანჭული დაბძანდებ ოდა ხოლმე.

(ილ. ჭავჭ. „ბაცია-ადამიანი“).

ბგრეთვე ლამაზათ დაწყობილია შემდეგი პერიოდი, თუმცა **მაღალი** ზომით **დაბალსა** სჭარბობს:

სადაც დიდებულს მთასა მყინვარსა
მობნი, არწივნი ვერ შეხებიან,
სად წვიმა-თოვლნი, ყინულათ ქმნილნი,
მზისგან აროდეს არა სდნებიან,
სად უდაბურსა მას მყუდროებას
ბაცთ ყრიაბული ვერ შესწვდენია,
სად მეუფება კეკა-ქუხილსა,
შინულს და ქართა მხოლოდ შთენია, —
† უწინდელ დროში **ღვთისა** მოსავეთა
ბამოუქვაბავთ მუნ მონასტერი —

და იმ ყინულში შეთხრილს ღვთის ტაძარს
ბეთლემს უწოდებს დღესაცა ერი.

(„ზანდეგილი“, ილ. ჭავჭავ.).

ზომიერება არ არის დაცული შემდეგ პერი-
ოდში:

ვინ არ შევსტრფით მას ადგილს, † სად
აგვეხილნეს პირველ თვალნი,
სად რბიოდა მხიარული სიყმაწვილე ნათლათ ჩვენი,
სად გვფარვიდა ნებიერთ ხვევნა აღერსით მშობ-
ლისა

და სად აგვენთო პირველათ გულს ცეცხლი სი-
ყვარულისა?!.*)

ამ პერიოდის მაღალი ერთის მთავარი წინა-
დადებისაგან შედგება (ვინ არ შევსტრფით მას
ადგილს), და დაბალი კი—ოცზე მეტი წინადადე-
ბისაგან. ეს იმით არის ცუდი, რომ ლექსის კითხვის
დროს მთავარი წინადადება მკითხველს ავიწყდება
და აზრი დაუსრულებლათ ეჩვენება.

აგრეთვე შემდეგი პერიოდები არ არის ზო-
მიერი:

1. ვით უსაჭურვლოთ მამაცი
ოქში გულადათ ლომობდეს,
ბაცოფებული გულბრაზათ
ვეფხვი უკლანჭოთ ომობდეს,
ვერ აასრულოს საწადი,
რაც ნებავს; მისთვის ღონობდეს,—

---

*) სამი ხანა კიდევ არის მეორე ნაწილში (იხ. ზრიგ.
მრბელიანის ლექსი „ხადღერძელა“).

† მგრეთ ჭკვიანი უწრთენელი
მერ მიხვდეს, რასაც ნდომობდეს.
(ღვით ზურამიშვილისა).

2. მით მამალი სხვის მამალსა

ღამტერდეს და წაეკიდოს,
მას სცემოს და თვით იცემოს,
ღაქოჩროს და დაეკიდოს,
რა ორივე დაღალული
ძაღლმა ნახოს, პირი კიდოს,—

† მგრეთ ძართლი და ძახეთი
ღარჩა თურქთა, ლეკთა, დიდოს.
(მისივე).

*

რაგვარის დამოკიდებული წინადადებებითაც არის მალალი გამოხატული, იმის მიხედვით პერიოდი იქნება: 1) მიზეზის, როცა მალალი შედგება მიზეზის გარემოებითი წინადადებებისაგან; 2) პირობითი, როცა მალალში პირობითი წინადადებებია; 3) მიმდევრობითი, როცა პერიოდი დროის ან ადგილის გარემოებითის დამოკიდებული წინადადებებით იწყება; 4) შედარებითი, როცა მალალში შედარებებია; 5) მიზნის, 6) დამატებითი, 7) განსაზღვრებითი.

ჩვენ-მიერ ზევით მოყვანილ პერიოდებში მეორე და მესამე (ილ. ზავჯ. „ძაცია ადამ.“ და „ზანდეგილიდან“) მიმდევრობითია; მეოთხე („ვინ არ შეესტრფით მას ადგილს“) განსაზღვრებითია; დანარჩენი კი, ე. ი. პირველი და ორი უკანასკნელი— შედარებითი პერიოდებია.

ზ ე ნ ი ზ ვ ნ ა .

პერიოდში იმ ადგილას, სადაც პირველი ნაწილი თავდება, დაისმის სასვენო ნიშანი მძიმე და ხაზი (,—). ამ ნიშნის მაგიერ ზოგჯერ იხმარება აგრეთვე ორწერტილი (:) და წერტილ-მძიმეც (;).

ბ რ უ ნ ვ ა თ ა ხ მ ა რ ე ბ ა .

---:---

I. სახელობითი ბრუნვა დაისმის:

1. ვნებითი გვარის ზმნებს შემდეგ, ყველა კილოსა და ყველა დროში:

ბ რ უ ნ ვ ა	}	იწერება, იწერებოდა, დაიწერა, დაწერი- ლა, დაიწერება; იწერებოდეს, დაწერილიყო, დაწერილიყოს, დაიწერებოდეს, დაიწეროს; დაიწერებოდა; დაიწეროს! ნუ დაიწერება! არ დაიწეროს!
-------------	---	--

2. შემწეობით ზმნას შემდეგ ყველა კილოსა და ყველა დროში:

ბ რ უ ნ ვ ა	}	არის, იყო, იქნა, ყოფილა, იქნება; იყოს ყოფილიყო, ყოფილიყოს, იქნებოდეს; იქნეს; იქნებოდა; იყოს! ნუ იქნება! არ იქნეს!
-------------	---	---

3. საშვალო გვარის იმ ზმნებს შემდეგ, რომელიც მ. კ. აწმყო დროში პირვ. პირში მბი-სა და მვი-ზე ბოლოვდება:

ბ რ უ ნ ვ ა	}	იზდება, იზდებოდა, გაიზარდა, გაზდილა გაიზდება; იზდებოდეს, გაზდილიყო, გაზდილი- ყოს, გაიზდებოდეს, გაიზარდოს; გაიზდებოდა; გაიზარდოს! ნუ გაიზდება! არ გაიზარდოს! მჩვევა, ეჩვეოდა, შეეჩვია, შეჩვევია და სხვ.
-------------	---	--

4. საშვალო გვარის უკანონო ზმნებს შემდეგ:

ბ ა ვ ც	{	ზის, წევს, ღვას, მიდის; იჯდა, იწვა, იღვა, მიდიოდა; იჯდეს, იწვეს, იღგეს, მიდიოდეს: ღამჯღარა, ღამღგარა, დაწოლილა, წასულა; დადგეს, დაჯდეს და სხვ.
---------	---	---

5. I მიმოიხრის მოქმედებითი გვარის ზმნები სახელობით ბრუნვას თხოულობს შემდეგ დროებში:

ა) მოთხრობით კილოში ყველა დროში, ნამყო II-სა და ნამყო III-ს გარდა:

სწერს, სწერდა, დასწერს { ბ ა ვ უ ი

ბ) ნატვრით კილოში აწმყოსა და მყოფად I-ში:

სწერდეს, დასწერდეს { ბ ა ვ უ ი

გ) ბძანებით კილოში—უარყოფით I-ში: ნუ დასწერს ბავში!

6. საშვალო გვარის ზმნა, როცა აწმყოში მბი-სა და მვი-ზე არ ბოლოვდება (ვთრთი, ვსეირნობ), იმავე დროებში თხოულობს სახელობით ბრუნვას, როგორც მოქმედებითი გვარის ზმნა:

ბ ა ვ ი	{	სეირნობს, სეირნობდა, ისეირნებს, სეირნობდეს, ისეირნებდეს, ნუ სეირნობს! ნუ ისეირნებს!
---------	---	---

7. სახელობითი ბრუნვა იხმარება ყველა იმ სიტყვას შემდეგ, რომელიც რიცხვს ან ზომას აღნიშნავს:

ასი ბავში, ნახევარი ვაშლი, ორი გირვანქა სანთელი, ერთი კოკა ღვინო, ხუთი ოჴმა ქალაღი, სამი თოფი ჩითი.

II. ნათესაობითი ბრუნვა იხმარება.

1. განსაზღვრების აღსანიშნავათ:

ბავშის წიგნი, სახლის პატრონი; წყაროს წყალი, ვაშლის ხე, ძიფილისის ქალაქი, სურამის მთა; ორი წლის ყრმა, ასი წლის ბებერი, ათასი წლის ისტორია.

2. შედარებით ხარისხს შემდეგ:

მნის უტკბესი, ქვეყნის უკეთესი, მთის უმაღლესი.

3. ზოგიერთ ზედსართავ სახელს შემდეგ:

საჩუქრის ღირსი, ლომის მზგავსი, თავისი ბედის კმაყოფილი.

4. ზოგიერთ ჴმნას შემდეგ:

ავაზაკის მეშინია, ღედ-მამის მერიღება, ცუღი საქმის მრცხვენია, მეგობრის მენათრება და სხე.

III. მიცემითი ბრუნვა იხმარება:

1. ღროის აღსანიშნავათ:

როდის?—დილას, საღამოს, აღდგომას, შობას, ღელეს, შაბათს, ოცდახუთ დეკემბერს.

2. აღგილის აღსანიშნავათ (გეოგრაფიულ საკუთარ სახელებთან):

სად მიდიხარ!—თფილისს, საფრანგეთს, კახეთს, სოფელ საჯავახოს.

3. როგორც დამატება იმისთანა ზმნებს შემდეგ, რომელიც ურთიერთობას აღნიშნავს: ვეკუთნი, ვეტანები, ვეთამაშები, ვეხუტები, ველაპარაკები, ველტვი, და სხვ.,—მაგალითად: ბავში დედას ეხუტება, ლეკვი ბავშვს ეთამაშება, ეს წიგნი ნინოს ეკუთნის.

4. მეორე მიმობრის ზმნებს შემდეგ, როგორც ქვემდებარე, ყველა კილოსა და ყველა დროში:

ბავშვს { უყვარს, უყვარდა, შეუყვარდა, ყვარებია, ეყვარება; უყვარდეს, ყვარებოდა, ყვარებოდეს, ეყვარებოდეს, ეყვაროს; ეყვარებოდა და სხვ.

5. მიჩებებით ზმნებს შემდეგ, როგორც დამატება,—მაგალითად:

შენ გიკეთებს, როგორც თავის მეგობარს;
ანდრომ ამხანაგს წიგნი გაუგზავნა;
მამამ შვილს სახლი აუშენა.

ზ ე ნ ი ზ ვ ნ ა.

მიჩემებით ზმნებს შემდეგ **ორკეცი მიცემითი ბრუნვა** იხმარება: მე **ჩემს მამას წერილსა** ვსწერ, ამ ამბავს **გიორგის** შევეუთვლი, და სხვ. (**ორკეცი მიცემითი** ამ შემთხვევაში ყველა დროში იხმარება, გარდა მოთხრ. კილოს ნამყო II-ისა და ნამყო III-სა და ნატვრ. კილოს ორივე ნამყოსა და მყოფადი II-ისა).

6. მოქმედებითი გვარის ზმნა ქვემდებარეს მიცემით ბრუნვაში თხოულობს შემდეგ დროებში: მოთხრ. კილოს ნამყო III-ში და ნატვრ. კილოს ორივე ნამყოში, — მაგალითად:

ბ ა ვ შ ს	{	წერილი დაუწერია, უნდა დაეწერა, უნდა დაეწეროს.
------------------	---	---

ამავე დროებში ქვემდებარე მიცემით ბრუნვაში დაისმის აგრეთვე **საშვალო გვარის იმ ზმნებს შემდეგ**, რომელიც აწმყოში **მბი-სა** და **მვი-ზე** არ ბოლოვდება (ვთრთი, ჯცურავ): **ბავშს უთრთოლია**, **ბავშს უნდა ეცურა**, და სხვ.

თუ პირველი მიმოხრის მოქმედებითი გვარის ზმნა აწმყოში ან მისგან ნაწარმოებ დროებში ზის, მიცემით **ბრუნვაში დამატება** დაისმის:

ბავში წერილსა სწერს, სწერდეს, დასწერდა, ნუ სწერს, ნუ დასწერს.

IV. მოთხრობითი ბრუნვა იხმარება:

1. შიცის აღსანიშნავათ:

ჩემმა (შენმა, ჩვენმა, თქვენმა) მზემ, სიცოცხლემ, ღღემ და სხვ. ძველათ ხმარობდნენ: თავმან მეფისამან, ე. ი. მეფის თავს ვფიცავ („სიბრძნესიცრ.“).

2. მოთხრობით ბრუნვაში თხოულობს ქვემდებარეს მოქმედებითი გვარის ზმნები შემდგომ დროებში: მოთხრ. კილ. ნამყო II-ში, ნატვრ. კილ. მყოფად II-სა და ბძანებ. კილოს უარყოფით II-ში:

ბ ა ვ უ მ ა { დასწერა; უნდა დასწეროს;
არ დასწეროს!

ამგვარივე მართველობა აქვს საშვალო გვარის იმ კანონიერ ზმნებსაც, რომელიც აწმყო დროში მბი-სა და მვი-ზე არ ბოლოვდება (ვთრთი, ვრბი, ვცურავ და სხვ.):

ბ ა ვ უ მ ა { იცურა; უნდა იცუროს;
არ იცუროს.

3. ქვემდებარეს მოთხრობით ბრუნვაში თხოულობს ზმნა ვიცი, როცა მოთხრობითი კილოს აწმყოში ან მისგან ნაწარმოებ დროებში ზის:

ბ ა ვ უ მ ა { იცის, იცოდა, იცოდეს, ნუ იცის!

V. მოქმედებითი ბრუნვა იხმარება:

1. ზოგიერთ ზედსართავ სახელს შემდეგ:—
სავსე (ავსებული), მდიდარი, ლამაზი წრფელი,
სასტიკი, ბედნიერი და მზგ. სხვ.,—მაგალითად:
ღვინით სავსე ჭიქა; ფულით მდიდარი კაცი; შენ
გულით წრფელი ხარ; ეს კაცი სახით ლა-
მაზია.

2. ზოგიერთ ზმნას შემდეგ, საშვალების ან
იარაღის აღსანიშნავათ:

ხეს ცუდღით სჭრიან;—ხარს ბაწრით აბმენ;—
კალმით ვსწერთ; ღვთის წყალობით (ღვთით)
კარგათა ვართ.

3. პითხვაზე „საიდან“—ძველ ენაში მოქმედე-
ბითი ბრუნვა იხმარებოდა:

წყალი მთით გადმოქუხს, ეს კაცი თფილისით
მოვიდა და სხვ.—ახლაც იხმარება ეს ფორმა,
თუმცა იშვიათად; ახლა უფრო ხშირათ თანდებუ-
ლიანი ფორმა იხმარება:

წყალი მთიდან გადმოქუხს, ეს კაცი თფილი-
სიდან მოვიდა (მთით-გან, თფილისით-გან).

**

VI. ვნებითი ბრუნვა იხმარება:

1. აღგილის აღსანიშნავათ:

მოვიდა ქვეყნათ, ამალღდა ზეცათ.

2. ძითხვაზე როგორ (ვითარებითი ზმნისართები, წინადადებაში ვითარების გარემოება):

მანო კარგათ სწავლობს, სანდრო ცუდათ იქცევა.

3. მიზნის გარემოების აღსანიშნავათ:

რვეულების საყიდლათ წავედით, წიგნის საკითხავათ მოვედით.

4. ფასის აღმნიშვნელ ზმნებს შემდეგ:

მრთ აბაზათ ღირს, მანეთად აფასებს, თუმნათ გავყიდეთ, ოც მანეთად დაჯდა.

5. იმ ზმნებს შემდეგ, რომელიც დაყოფას ნიშნავს.

მრ ნაწილათ გაიყვეს, სამათ გასჭრეს, თანასწორათ გაინაწილეს, ორათ გახლიჩეს, ნაკუწნაკუწათ დაგლიჯეს.

6. იმ ზმნებს შემდეგ, რომელიც საგნის მდგომარეობის გამოკვლას გვიჩვენებს:

მს კაცი მხეცათ გადაიქცა; ბიორგი უფროსათ დააყენეს (დანიშნეს); ქოხი დიდ სახლათ გადააკეთეს.

შენიშვნები ზმნების შესახებ.

I.

ზმნების პიროვან დაბოლოებაში, აწყოსა და მყოფადში და მათგან ნაწარმოებ დროებში, ის თან-

ხმოვანი იხმარება ხოლმე, რომელზედაც სახელზმნის საფუძველია დაბოლოებული:

პობა—ვაპობ, ვაპობდი, დავაპობ;

კრევა—ვკრევა, ვკრევადი, მოვკრევა;

კარგვა—ვკარგავდი, დავკარგავ;

კითხვა—ვიკითხავ, ვიკითხავდი, წამიკითხავს;

ნუ წაიკითხავ!

ხვნა (უნდა იყოს ხნვა)—ვხვნავ, ვხვნავდი, მიხვნავს, დავხვნავდი და სხვ.

მაშასადამე, არ შეიძლება ვიხმაროთ: ვიკითხავ, ვნახავ, დავსწერავ, მინახავს, წამიკითხავს, დავუკრავ და სხვ.; აგრეთვე უკანონოა ფორმები: სვავს ურტყავს, იზავს ეუბნევა, და სხვ. (უნდა: სვავს, ურტყავს, იზავს, ეუბნება).

2.

როცა I მიმოხრის ზმნა მხოლოდპიტი რიცხვის მესამე პირში ავს-ზე ბოლოვდება და ამ ფორმაში ერთმარცვლოვანზე მეტია, მრავლობითი რიცხვის მესამე პირში ა-ს კარგავს.

ის კერავს—ისინი კერვენ.

ის ბერავს—ისინი ბერვენ

ის ბედავს—ისინი ბედვენ

ის ხედავს—ისინი ხედვენ.

ა-ს ამ შემთხვევაში კარგავს აგრეთვე ავს-ზე დაბოლოებული ზმნებიც:

ის იბამს—ისინი იბმენ
ის იღვამს—ისინი იღვმენ
ის იზამს—ისინი იზმენ

ზოგიერთი ზმნა მთელ მარცვალს **აჰ-ს** ან **ჰა-ს** კარგავს:

ის კეტავს—ისინი კეტენ
ის კეტავს—ისინი კეტენ
ის კვესავს—ისინი კვესენ
ის ლესავს—ისინი ლესენ
ის კვეცავს—ისინი კვეცენ
ის თესავს—ისინი თესენ
ის იცვამს—ისინი იცმენ
ისა სვამს—ისინი სმენ.

ზამორიცხვას შეადგენს (ე. ი. არ კარგავს ხმოვანს **ა-ს**) ზმნები: ისინი **ჩაგრავენ, ჩანგლავენ, ცარცვავენ, სწამლავენ, ნათლავენ, ცეკვავენ, სჭამენ.**

3.

აწმყო დროში (და აგრეთვე აწმყოსაგან ნაწარმოებ დროებში) საშვალლო გვარის ზმნის დამახასიათებელი ნიშანია **ლ**: **ვსეირნობ, ვთამაშობ, ვთარეშობ, ვჯავრობ, ვწვლობ;**—მაშასადამე, უნდა ვიხსაროთ ფორმები: **ვცხოვრობ, ვმორჩილობ, ვტრიალობ, ვწრიალობ, ვშრიალობ,**—**ვცხოვრობდი, ვმორჩილობდი** და სხვ. (და არა **ვცხოვრებ, ვმორჩილებ, ვტრიალებ**).—

ბოლოში **მ** (და თავში **ა**) მოქმედებითი გვარის ზმნის ნიშანია: **ვაშენებ, ვახსენებ, ვატენებ.**

შენიშვნა. ა-ნისა და მ-ნის შემწეობით საშვალო გვარის ზმნებიდან მოქმედებითი გვარის ზმნები კეთდება:

ვცხოვრობ—**ვაცხოვრებ**
ვთამაშობ—**ვათამაშებ**
ვსეირნობ—**ვასეირნებ**
ვტრიალობ—**ვატრიალებ.**

4.

მოთხრ. კილოს ნამყო I-ში უკანონოა ფორმები: **ხედვიდა, ბედვიდა, სმიდა, კერვიდა** და სხვ., იმიტომ რომ ეს დრო აწმყოსაგან კეთდება (იხ. გვ. 137), და აწმყოში კი ასე მიმოიხრის: **ვხედავ, ვბედავ** და სხვ.; მაშასადამე უნდა ვიხმაროთ: **ვხედავდი, ვბედავდი, ვკერავდი, ვსვამდი.**—ასე უნდა მიმოვხაროთ პირობითი კილოც, რადგან მყოფადისგან წარმოობს (იხ გვ. 139):

წავიკითხავ—**წავიკითხავდი**
ვიზამ—**ვიზამდი.**
გავბედავ—**გავბედავდი.**

ამავე კანონის ძალით უნდა ვიხმაროთ ფორმები: **მყავდა, გყავდა, ყვდა, გაყავდა, გყავდათ, ყავდათ; მგავდა, გგავდა, გგავდა, და სხვ.** (და არა **მყვანდა, მგვანდა** და სხვ.).—ზამორიცხვას შეადგენს **მქონდა** (და არა **მაქვნდა**).

5.

ნამყო III-ში ფორმები: **გამიბედნია, გამიხედ-**

ნია, მინახია, წამიკითხია (გინდ წამიკითხნია) და სხვ. უკანონოა. ნამყო III მყოფადისაგან წარმოობს (იხ. გვ., 138) და ორნაირი დაბოლოება აქვს: **ს** და **ია**. თუ მყოფადში ზმნა **ამ** ან **ამ**-ზე ბოლოვდება, მაშინ ნამყო III **ს**-ზე დაბოლოვდება, — დანარჩენ შემთხვევაში კი **ია**-ზე.

აველოთ მყოფადი დრო: წავიკითხავ, შევსვამ, — აქიდან ნამყო III იქნება წამიკითხავს (წავიკითხავს, წაუკითხავს და სხვ.), შემისვამს (შევისვამს, შეუსვამს და სხვ.).

მაშასადამე, ნამყო III-ში უნდა ვიხმაროთ ფორმები: გამიბედავს, გამიხედავს, წამიკითხავს, მინახავს*).

ბამორიკხვას შეადგენს ზმნა ვსჭამ: ნამყო III — მიჭამია, გიჭამია, უჭამია და სხვ.

6.

ნამყო II-ში მრავლობითი რიცხვის მესამე პირში ორნაირი დაბოლოებაა: **ის** და **შნ**.

დაბოლოება **ის** მოქმედებითი გვარის ზმნებს აქვს და აგრეთვე საშუალო გვარის იმ ზმნებს, რომელიც აწმყო დროში **მბი**-სა და **მვი**-ზე არ ბოლოვდება:

1. მე ვსწერ — მათ დასწერეს

მე ვკითხულობ — მათ წაიკითხეს.

*) ფორმები გამიბედავს, წამიკითხავს და სხვ. არის აგრეთვე მიჩემებითი ზმნების მყოფადი დრო: ის მე გამიბედავს, ის შენ გაგიბედავს, ის მე წამიკითხავს, ის შენ წავიკითხავს, ის ჩვენ წავგიკითხავს და სხვ.

2. მე ვცხოვრობ— მათ იცხოვრეს.

მე ვსეირნობ — მათ ისეირნეს.

ღაბოლოება მნ აქვს: 1) ვნებითი გვარის ზმნებს და 2) საშვალო გვარის იმ ზმნებს, რომელიც აწმყოში მბი-სა და მვი-ზე ბოლოვდება:

1. მე ვიწერები — ისინი დაიწერენ.

მე ვიჩაგვრი — ისინი დაიჩაგრენ.

2. მე ვიზღები — ისინი გაიზარდენ.

მე ვედავები — ისინი შეედავენ.

მე ვეჩვევი — ისინი შეეჩვიენ.

მნ აქვს აგრეთვე საშვალო გვარის უკანონო ზმნებსაც: ვზივარ, ვწევარ, ვდგავარ, მივდივარ, — ისინი დასხდენ, დაწვენ, დადგენ, წავიდენ.

შენიშვნა ღაბოლოება მნ (მოვიდნენ იყვნენ, დაწვენენ და სხვ.) არ არის კეთილმხოვანი.

7.

ზმნებში უკეთილმხოვანია ხმა ჰ, მაგალითად მართლწერა: ჰხნავს, ჰხმარობს, ჰსწერს, ჰცურავს და სხვ., და უმჯობესია ასე ვსწეროთ: ხნავს, ხმარობს, სწერს, სცურავს, ყავს, ყავდა, ქონდა და სხვ.

8.

იმ დროებში, რომელიც რთული ფორმით მიმოიხრის, ე. ი. მიმღეობითა და შემწეობითი ზმნით, — პირველ პირში ხმა მ მარტო შუაში უნდა ვიხმაროთ, შემწეობითი ზმნის წინ:

მე ყოფილვარ, ჩვენ ყოფილვართ

მე ჩაწერილვარ, ჩვენ ჩაწერილვართ.

მე ყოფილვიყავ, ჩვენ ყოფილვიყავით
მე ყოფილვიყო, ჩვენ ყოფილვიყოთ
მე ჩაწერილვიყო, ჩვენ ჩაწერილვიყოთ
მე წასულვარ, ჩვენ წასულვართ
მე წავსულვიყავ, ჩვენ წავსულვიყავით და სხვ.
(და არა ვყოფილვარ, წავსულვარ, ჩავწერილ-
ვიყავით და სხვ.*).

9

ფორმები: ვიყვე, იყვე, იყვეს, ვიყვეთ (ვიყვენთ)
და სხვ., გავიზარდნეთ, გაიზარდნეთ, დავიხოცნეთ
და სხვ. — უკეთილხმოვანოა და უკანონოც. — საშვა-
ლო გვარის ზმნის ნიშანი აწმყოსა და მყოფად დრო-
ში **მ**-ნია: ვსეირნობ, უნდა ვისეირნოთ, ვწვალობ,
უნდა ვეწვალოთ, ვცხბოვრობ, უნდა ვიცხბოვროთ. —
შაშასაღამე, უნდა ვიხმაროთ: ვიყო (იყო, იყოს,
ვიყოთ, იყოთ, იყონ), გავიზარდოთ, დავიხოცოთ,
შევიყაროთ, შევიკრიბოთ, გავიხაროთ (და არა შე-
ვიყარნეთ, გავიხარნეთ და სხვ.).

10.

არ ვარგა ფორმები: დავიწყებიყო, ქონიყო,
ყოლიყო, დავიწყებიყოს, ქონიყოს და სხვ.; უნდა:
დავიწყებოდა, ქონოდა, ყოლოდა, დავიწყებოდეს,
ქონოდეს, ყოფოდეს.

რთული ფორმით (ე. ი. მიმღეობითა და შე-
მწეობითი ზმნით) მიმოიხრის მხოლოდ შემწეობითი

*) იხ. წინ. შემწეობითი ზმნის ვნებითი გვარისა და
უკანონო ზმნების მიმოხრა: გვ. 75, 76, 91, 92, 96,
97, 98, 103, 104).

ზმნა (ვარ), ვნებითი გვარის ზმნები (ვიწერები, ვიკითხვი) და საშვალო გვარის უკანონო ზმნები (ვზივარ, ვწევარ და სხვ.):

ყოფილიყო, დაწერილიყო, დამჯდარიყო,
ყოფილ იყოს, დამჯდარიყოს, და სხვ.

11.

შემდეგი ზმნები ა-ნით უნდა ვიხმაროთ (და არა მ-ნით):

ვდგავარ, ვგავარ, ვყავარ, მყავხარ, გგავარ,
გავხართ, ვდგავართ, ღვახართ და სხვ.

12.

ვნახე, წავიღე, ვნახეთ, წავიღეთ, გავიხარეთ
(და არა ვნახევი, ვნახევით, წავიღევით, გავიხარე-
ნით).

13.

ბაარჩიეთ ერთმანეთისგან ზმნები: დაწყება და
დაწყობა.

დაწყება: დავიწყე, დამიწყია, დავიწყებ, და-
წყებული.

დაწყობა: დავიწყვე, დამიწყვია, დავიწყობ,
დაწყობილი

14.

მყოფად დროში უფრო კეთილხმოვანია ფორ-
მები ვიჯდომები, ვიდგომები, ვიწოლები, — ვიდრე
ფორმები ვიჯდები, ვიდგები, ვიწვები.

15.

ზმნისაგან **ვზივარ** მრავლობით რიცხვში იხმარება ძირი **სხლ**: ჩვენ ვისხედით, თქვენ ისხედით, ისინი ისხდენ; ჩვენ დავსხდეთ, თქვენ დასხდეთ; ჩვენ დავსხდებოდით, თქვენ დასხდებოდით; დავსხდეთ! დასხედით! და სხვ.--

აწმყო დროში კი ძირი **სხლ** მარტო მრავლობითი რიცხვის მესამე პირში უნდა ვიხმაროთ: ისინი **სხედან***).

16.

ზმნისგან **ვწევარ** მრავლ. რიცხვის მესამე პირში ფორმა **წვანან** არ არის კეთილხმოვანი; უმჯობესია და კანონიერიცაა ფორმა **წევან** (ის **წევ**-ს— ისინი **წევ**-ან).

17.

უკეთილხმოვანია ფორმები: **მინახვიხარ**, **მიკითხვიხარ**, **მინდიხარ**, **გინდივარ** და სხვ.,—უნდა ვიხმაროთ: **მინახავხარ**, **მიკითხავხარ**, **გინახავარ**, **გიკითხავარ**, **გვინახავხარ**, **მინდებხარ**, **გინდებვარ**, **უნდებვარ** და სხვ.

18.

როცა პირველ პირში მეორე მიმოხრის ზმნას **მი** ახლავს, მესამე პირში **უ**-ს მიიმატებს:

*) ნახეთ ამ ზმნის მიმოხრა წინ (გვ. 101—107).

მე მიყვარს—მას უყვარს, უყვარდა;

მე მინდა--მას უნდა, უნდოდა და სხვ.

მაშასადამე, ხმნისგან მიხარია უნდა ვიხმაროთ:
გამიხარდა, გაგიხარდა, გაუხარდა, გაგვიხარდა,
გაგიხარდათ, - გაუხარდათ (და არა გამეხარდა, გაე-
ხარდა და სხვ.).

19.

უფრო კეთილხმოვანია ფორმები: მიველი, მი-
ხველი, მიველით, მიხველით,—ვიდრე ფორმები: მივე-
ლი, მიხველი, მიველით, მიხველით.

20.

შენ სწუხხარ, თქვენ სწუხხართ ორი ხ-ნით
უნდა დაიწეროს (ერთი ხ ძირს ეკუთნის და მეორე—
შემწეობით ზმნას).

21.

მან დააარსა, მათ დააარსეს—სამი ა-ნით უნდა
დაიწეროს: ერთი ა თავსართს ეკუთნის (და), მეო-
რე—ზმნის ძირს (არს-ება) და მესამე ნამყო დროის
მაწარმოებელია.

ნამყო II-ის მესამე პირში სამი ა-ნით იწერება
ყველა იმ ზმნის ფორმა, რომლის ძირიც ა-ნით
იწყება: მან გააადვილა, მათ გააადვილეს, მან დააახ-
ლოვა, მათ დააახლოვეს, და სხვ.—თუ ზმნა მ-ნით
იწყება, ნატვრითი კილ. ნამყოებში სამი მ აქვს:
შეერთება—მას შეეერთებია, შეეერთებოხს; მათ
შეეერთებიათ, შეეერთებოხთ.

22.

ძართული ენის ხასიათის წინააღმდეგია ფორმები: მოკლულიქნა, გადაყვანილიქნა, დამარცხებულიქნა, და სხვ.; ამათ მგვიერ უნდა ვიხმაროთ: მოკლეს, გადაიყვანეს, დაამარცხეს, ან: მოიკლა, დამარცხდა, დამარცხდენ და მზგ. სხვ.

23.

უკანონოა ფორმები: ისინი მოიტანებენ, მოიყვანებენ, მოიხმარებენ. მხოლოდობითი რიცხვის შესამე პირია: ის მოიტანს, მოიყვანს, მოიხმარს,— მრავლობითი რიცხვის ს-ნის მაგიერ უნდა მიერთოს დაბოლოება მნ--და, მაშასადამე, იქნება: ისინი მოიტანენ, მოიყვანენ, მოიხმარენ.

24.

ძანონიერი ფორმებია: ვარგვარ, ვარგხარ, ვარგა, ვარგვართ, ვარგხართ, ვარგან (და არა ვარგივარ, ვარგიხარ, ვარგია და სხვ.).—უმ ორ ფორმას შორის (ვარგვარ და ვარგივარ) ეს განსხვავებაა: ვარგვარ ნიშნავს გამოსადეგი ვარ (საზოგადოთ), ვარგივარ (მარგიხარ, ვარგივარ და სხვ.) მიჩემებითი ზმნაა და ნიშნავს.—მე მას გამოვადგები (შენ მე გამოვადგები, მე შენ გამოვადგები) და სხვ.

25.

ფორმებს ჩამოცვივდა, ჩამოცვივდება, ჩამოცვივებული—სჯობია ფორმები ჩამოცვივინდა, ჩამო-

ცვინდება, ჩამოცვენილი: სახელზმნაა ჩამოცვენა—
და ისე მიმოიხრის, როგორც მნა-ზე დაბოლოებული
სახელზმნები,—მაგალითად ჩამოდენა: ჩამოდინდა,
ჩამოდინდება, ჩამოდენილი.

26.

ვაწობ, აწობ, აწობს, ვაწობდი და სხვ. არ
არის კეთილხმოვანი ფორმები; სჯობია ფორმები:
ვაწებ, აწებ, აწებს, აწებდი, ამოვაწებ, და სხვ.*).

27.

შადგილოა ხმა ს ფორმებში: სყიდვა, გასყიდვა,
გასასყიდი და სხვ.; კანონიერი ფორმებია: ყიდვა,
გაყიდვა, გასაყიდი, ნაყიდობა (ნაყიდობის ქალაღი)
და სხვ.--ს იხმარება სიტყვაში სასყიდელი.

შკანონა ფორმები: ვიღწვი, იღწვი, იღწვის,
ვიღწვით, და სხვ.; უნდა ვიღვწი, იღვწი, იღვწის,
ვიღვწით, იღვწით, იღვწიან.

29.

ფორმებში მიღწევა, მივალწიე, მისაღწევი და
სხვ. ხმა ლ უსაფუძვლოა; ლ-ნით იხმარება მხოლოდ
თავსართი ალ (აღჭურვილი, აღვიარებ და სხვ.),
მი-ს შემდეგ კი ლ არაოდეს არ იხმარება;—მაშასა-
ღამე, უნდა ვიხმაროთ: მიწევა, მივაწიე, მისაწევი.

*) შოთა რუსთველიც ე-ს ხმარობს:

„ტანი კალმად მაქვს, კალამი ნაღველთა ამონაწები“.

30.

ზმნა აღსარება ახალ მწერლობაში ხშირათ უკანონოთ მიმოიხრის: მე ვალიარებ, ჩვენ ვალიარებთ, შენ აღვიარებ, ის აღვიარებს, თქვენ აღვიარებთ, ისინი აღვიარებენ, მე მილიარებია, შენ გილიარებია-ო და სხვ.

ამ ზმნას ზოგიერთი ფორმა უკანონო აქვს, ხოლო საზოგადოთ ისე მიმოიხრის, როგორც თავსართიანი ზმნები, ასე რომ პიროვანი ნიშნები **ვ, გ, გვ** და სხვ. თავსართს შემდეგ დაისმის; **ვ** . მარტო პირველ პირში უნდა (მე აღვიარებ, ჩვენ აღვიარებთ, მე აღვიარებდი, ჩვენ აღვიარებდით და სხვ.*).

31.

ზმა ნ ზმნებში: მეშინიან, მრცხენიან, მქვიან, მშიან, მწყურნიან, შემიძლიან, მიხარიან, მწადიან,— არ არის კეთილხმოვანი, — უმჯობესია უნარო ფორმა: მეშინია, მრცხენია, მქვია, მშია, და სხვ.

ნ არ არის კეთილხმოვანი აგრეთვე ფორმებში: მაწერინებს, დამაწერინა, მაწყენინა, მემზირნა, მიმუშავნია, შემიხედნია, გამიბედნია და სხვ. — შველა ეს ფორმა უნაროთ უფრო კეთილხმოვანია: მაწერიებს, დამაწერია, მაწყენია, მიმუშავია, გამიბედავს, შემიხედავს**).

*) იხ. ამ ზმნის სრული მიმოხრა (გვ. 110—113).

**) ფორმები გამიბედნია, შემიხედნია და სხვ. იხ. წინ. გვ. 156—157.

ფ რ ნ ე ტ ი კ უ რ ი კ ა ნ ო ნ ე ბ ი.

I.

მაგარი და რბილი ხმები.

ძართული ანბანის თანხმოვან ხმებში ზოგს მაგარი გამოთქმა აქვს, ზოგს კი რბილი.

უვილოთ, მაგალითად, **კბილისმიერი ხმები: ტ, ღ, თ.** ამ სამ ხმაში **ტ** მაგრათ და წმინდათ გამოითქმის; **ღ-ც** მაგრათ გამოითქმის, მაგრამ მომსხოთ; **თ-ს** კი რბილი გამოთქმა აქვს.

ზაგისმიერ ხმებში **ბ** და **პ** მაგარია, **მ** და **ფ** კი რბილი; — **ხორხისმიერ** ხმებში **გ** და **კ** მაგარია, ხოლო **ქ, ლ, შ, ხ** და **ჰ** რბილი.

II.

მაგარ ხმასთან მაგარი, რბილთან რბილი.

ძართული ორთოგრაფიის (მართლწერის) შესახებ შემდეგი კანონი არსებობს: **სიტყვა როგორც გამოითქმის, ისე იწერება.**

ზამოთქმაში მაგარ ხმასთან მაგარი ხმა მოიხმის, რბილთან რბილი, — მაგალითად: **ტპბილი, ტპივილი, ტბა, კბილი** და სხვ.; **თხა, თხრილი, თხილი, თქმა, ფქვილი, ფხიანი** და სხვ.

ამ კანონის თანახმად, მაშასადამე, უნდა დაიწეროს: რედაქტორი, დირექტორი, თფილი, თფილისი, შეცთომა, გამოცთა, გამოცთილი, მხთალი, წამხთარი, მოხთენილი, წილხთომილი და სხვ.

ამ კანონსვე ემორჩილება ხალხური გამოთქმა
ერდგული და ქვიტკირი.

აქიდან გამორიცხვას შეადგენს სიტყვები: ხტო-
მა, ხტუნვა, კობტა, ტახტი, რახტი, სახტათ, ხბო,
სხდომა.

III.

კ ე თ ი ლ ხ მ ო ვ ა ნ ე ბ ა .

კეთილხმოვანი სიტყვა ის არის, რომელიც
გამოსათქმელათ აღვილია და სმენისათვის სასიამოვნო.

ძართული ენა კეთილხმოვანებისათვის შემდეგი
წესებით ხელმძღვანელობს:

1. ერიდება ბევრი თანხმოვანის ერთად თავ- მოყრას.

ა. სადაც ძველ ენაში ბევრი თანხმოვანი ყო-
ფილა, იმისთანა სიტყვებში ახალ ენაში ბევრმა ხმა
რ დაკარგა: ბძანება, ხმალღი, მთელი, გძელი, მწამს,
გაზდა და სხვ.

ბ. ზოგიერთ სიტყვას თავში მ გამოაკლდა:
დევი, დივანბეგი, დოგვი, კალია, კვარი, კვირცხლი,
მართველი, რგვალი, სუბუჭი, სუნაგი, სუქანი, სწავ-
ლული, სხვერპლი, სხვილი, ტევანი, ტკაველი,
ტრედი*), ფრინველი, შვილდი, წვანილი, წევარი,
წვადი, ქვარტლი, ხვედრი და სხვ.;

გ. ნათესაობითი ბრუნვისაგან ნაწარმოებ რთულ
სახელში შუაში იკარგება ს ან თ (ნათესაობითის

*) ძველ ენაშიც ასე იწერებოდა.

დაბოლოებათა ხმები): ტანისამოსი, პირისახე, ცი-
სარტყელა, ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი, ნავსადგუ-
რი, თვალწინ და სხვ.;

ღ. მეორე მიმოხრის ზმნებში მრავლობითი
რიცხვის მეორესა და მესამე პირში ხსა **ს** იკარგება,
რადგან ბევრი თანხმოვანი იყრის თავს ერთად: მე
მყავს—თქვენ **გყავთ**, მათ **ყავთ**, მე მიყვარს—თქვენ
გიყვართ, მათ **უყვართ**.

ამ შემთხვევაში **ს** რჩება, თუ წინ ხმოვანი მი-
უძღვის: თქვენ **გყავდესთ**, მათ **ეყოლოსთ**, თქვენ
გესმისთ, მათ **ესმისთ**.

**

2. ხმა ვ იკარგება.

ხმა **ვ** იკარგება **ლ**-ნისა და **შ**-ნის წინ:

თავი—თაობა, თაოსანი, მეთაური;

ნათესავი—ნათესაობა, ნათესაობრივი, ნათე-
საური;

წვევა-- წვეული, წვეულება, ყვეწვეოდი;

ჩვევა—ჩვეული, ჩვეულება, ვეჩვეოდი და სხვ.

ვ იკარგება აგრეთვე შემდეგ სიტყვებში:

იპოება, იშოება, იპოებოდეს, იშოებოდეს
და სხვ.,

მეკუთნის, ეკუთნის, კუთნილება.

ენიეშვნა. თუ **ვ**-ინის წინ ხმოვანი **ი** ზის, მაშინ
ვ აღარ იკარგება: ტივი, კრივი, სხივი—ტივობა,
კრივობა, სხივოსანი.

**

3. ხმა ვ ზმნებში.

ხმა ვ მიმოხრაში ჩაერთვის ზოგიერთ ზმნას, როცა სახელზმნა **ობა**-სა და **მა**-ზეა დაბოლოებული: **შეტყობ**, **დაწყო**, **გაძრო**, **დათრო**—**შევიტყვე**, **დავაწყვე**, **გავიძვრე**, **დავათვრე**, **შემიტყვია**, **დამიწყვია**, **გამიძვრია**;—**თქმა**, **ხმა**, **ცმა**—**ვსთქმი**, **ვსთქვას**, **მივთქვამს**, **მისვამს**, და სხვ.

***

4. ხმა ს ზმნებში.

ზოგიერთ ზმნას კეთილხმოვანებისათვის მიმოხრაში ხმა ს ჩაერთვის,—სახელდობ იმ ზმნებს, რომელსაც ძირის თავში რომელიმე ამ თანხმოვანთაგანი უზის: **დ**, **თ**, **ტ**, **ც**, **ძ**, **წ**, **ჭ**, **ჯ**;—მაგალითად: **დგმა**, **თიბვა**, **ტირილი**, **ცარცვა**, **ძვრა**, **წერა**, **ჭამა**, **ჯობნა**:—**სდგამს**, **სთიბავს**, **სტირის**, **სცარცვავს**, **სძრავს**, **სწერს**, **სჭამს**, **სჯობნის**; **დასწერა**, **მისცა**, **გასცა** და სხვ.

I **შენიშვნა**. ხმა ს ამ შემთხვევაში მოქმედებითი გვარის ზმნებს თითქმის ყველას დაერთვის, საშვალო გვარისას კი—მხოლოდ რამდენსამე, მაგალ.: **სტირის**, **სტყუის**, **ვსწუხვარ**, **ვსტკებობ**, **ვსტკენები**, **სჯობნა** (სჯობს), **სჭირია** (სჭირდება), **სჯერა**, **სტკივა**, **სწყურია**, **სდუმს** და სხვ.

***

5. მეტათეზისი.

ზოგჯერ კეთილხმოვანება მოითხოვს, რომ თანხმოვანებმა ერთმანეთს ადგილი შეუცვალოს,—მაგა-

ლითად, კანონიერი წარმოების მიხედვით, ცალიერი უნდა იყოს (სიტყვისაგან ცალი), მაგრამ ხმები **ლ** და **რ** ერთმანეთს ადგილს უცვლის—და იხმარება ფორმა **ცარიელი**.

ამ კანონს ეწოდება **მეტათეზისი**. მეტათეზისის ძალით იხმარება მართლწერა: **ხვნა, კვლა, სხვლა, ხვრა, წასვლა, დაკვლა**, — და საზოგადოთ ერთმარცვლოვანი სახელწმნა როცა **მპ**-ზე დაბოლოვდება და წინ **ლ** ან **რ** ახლავს, სახელწმნის ჩასართი **მ ლ**-სა და **რ**-ს უცვლის ალაგს.

ამავე კანონით უნდა ვიხმაროთ: **ფარანი, თუთხმეტი, გაჭივრება, აღარ, ველარ**.

შენიშვნა. მართლწერა: **შხირი, ოშხივარი, ნაშხირი, სხნა** (გასხნა), **სხნილი, ძრმის, ქრმის, (ქრმიანი)**—არ ვარგა.

**

ნ. თანხმოვანთა შეცვლა.

ძართული ენა ერთ სიტყვაში ერთისა და იმავე ხმის გამეორებას საზოგადოთ ერიდება. თუმცა მიმღეობას ჩასართი **პრ** აქვს, და არა **პლ** (მაგალითად: **მაქებარი, მკბენარი, მცინარი, მყივარი**), მაგრამ ამ კანონის ძალით, როცა ზმნას ძირში **რ** ურევია, ამ ჩასართში **რ ლ**-სათ იქცევა,—მაგალითად: **წერა. მზერა, მღერა, ყვირილი—მწერალი, მომზერალი, მომღერალი, მყვირალი**.

ამგვარათვე იხმარება ზედსართავთა ჩასართები **ურ** და **ულ**,—ე. ი. როცა ძირში **რ** ურევია, **ურ**-ის მაგიერ **ულ** იხმარება: **ბურია—გურული იმერეთი—**

იმერელი, ფრანგი—ფრანგული და სხვ. (როცა ძირში რ არ ურევია, ყოველთვის ჩასართი ურ იხმარება: კახური, სოფლური, ინგლისური და სხვ.).

სიტყვისაგან **ლეღი** უნდა იყოს **ლეღწამი**, მაგრამ ამავე კანონის ძალით **ლ რ**-თ იქცევა და გამოითქმის **ლერწამი**.

ამ კანონის ძალით უნდა ვიხმაროთ მართლწერა: **წრეულს, წრევანდელი, მზგავსი, რბილი, ბარბაღე, მარგალიტა**.

ამ კანონის წინააღმდეგ უნდა დარჩეს მართლწერა: **ერთჯერ, ბევრჯერ, ორჯერ, ორორი, გაცარცვა**.

***

7. ხ-ნის მაგიერ ქ, ჭ-რის მაგიერ ფ.

უცხო ენის (განსაკუთრებით ბერძნულის) ხ-ნის მაგიერ ქართულ ენაში ქ იხმარება: **ქრისტე, ქრონოლოგია, არქიმანდრიტი, არქეოლოგია, ქალღველი, არქიელი, ქერაბიმი** (და არა არხეოლოგია, ხრონოლოგია და სხვ.).

უკანონოა აგრეთვე მართლწერა: **ქილოსოქოსი, ქუკიდიდი** და სხვ. ხმა **ქ** არ არის ქართული ხმა, და ამიტომ უცხო ენის სიტყვები, სადაც უცხო ენაში **ქ** იხმარება, ქართულათ **ფ**-რით უნდა ვსწეროთ: **ფილოსოფოსი, ფუკიდიდი, ფილადელფია, ფილანტროპი, გეოგრაფია** და მრ. სხვ.

***

8. ს-ნ ი ს მ ა გ ი ე რ შ.

მწერლობაში ზოგი სიტყვა ს-ითაც იხმარება და შ-თაც, მაგრამ შ უფრო კეთილხმოვანია— და შემდეგი სიტყვები შ-ნით უნდა ვსწეროთ: ტაშტი, ფოშტა, შკოლა, გაშტერება, შინჯვა, შიმშილი; — სტვენა კი ს-ნით სჯობია.

**

9. მარცვალთა შემოკლება.

ძველებური მკვ და შა ახლა შემოკლებულია მკ-თ: ცხოვარი -- ცხვარი, გუარი— გვარი.

ამ კანონით უნდა ვიხმაროთ: საშვალება, შვადლე, შვამდგომელი, შვამავალი. — ზმნისართი-თანდებული შუა კი ცალკე შ-ნით იხმარება:

ძუთაისსა და თფილისს შუა.

ზოგიერთ სახელსა და ზმნაში ზოგი მ-ს ხმარობს და ზოგი მკ-ს, ხოლო მკ უფრო კეთილხმოვანია: ცოდვა, კვამლი, თვალი, ამილახვარი, დასდვა, სთქვა, ჩაიცვა, შესვა და სხვ. - მ-ნით გამოითქმის სიტყვები: ხომალდი, ხონთქარი, ხორბალი, ხოლმე.

**

10. ერთგვარი თანხმოვანები ერთად.

ძართულ ენას პირველსახეობით სიტყვაში (ძირში) ერთისა და იმავე თანხმოვანის ერთ აგდილას

გამეორება არ უყვარს, როგორც, მაგალითად, ბერძნულს, ლათინურს, ფრანგულსა და სხვა ევროპიულ ენებს.

ამ კანონის ძალით უცხო ენების სიტყვებიც თითო თანხმოდანათ უნდა ვსწეროთ: ეკლესია, გრამატიკა, კომისია, პროგრამა, პროფესორი.

ამ კანონის ძალით მართლწერა ჩჩვილი და თთვე შესაწყნარებელი არ არის.—ამავე კანონით უნდა ვსწეროთ: ანა, სარა, იოანე.

**

11. მ და ა უცხო სახელებში.

სადაც უცხო ენის სიტყვებში მ იწერება, ქართულათ ზოგი მ-ნით გამოითქმის და ზოგი ა-ნით.

მ-ნით იხმარება: მოსკოვი, მდესა, კომისია, კომიტეტი, მოტივი, კოლეგია, კორექტურა, და რამდ. სხვ.

ა-ნით გამოითქმის: აფიცერი, კანტორა, კანტროლი, კამოდი, კამანდირი, კამპანია, სალდატი.

ს ი ნ ტ ა ქ ს ი უ რ ი კ ა ნ ო ნ ე ბ ი.

1. მსაზღვრელი სიტყვა.

ნათესაობითი ბრუნვით გამოხატულს მსაზღვრელ სიტყვას ზოგი მწერალი სასაზღვრის წინ

სვამს (ბავშვის წიგნი), ზოგი კი სასაზღვრი უკან (წიგნი ბავშვისა).

ლექსებში, ლექსის საჭიროების მიხედვით, შეიძლება ორივე წყობილება ვიხმაროთ; პროზაში კი უმჯობესია მსაზღვრელი სიტყვა სასაზღვრის წინ დავსვათ: საქართველოს ისტორია, მამარის მეფობა და სხვ.

**

2. მოყვანილი სიტყვები.

როცა წინადადებაში სხვისი ნათქვამი სიტყვები მოგვყავს, ამისთანა სიტყვებს მოყვანილი სიტყვები ეწოდება.

მოყვანილი სიტყვები პირდაპირი მიმართვით მხოლოდ ლექსებში შეიძლება გამოიხატოს, — მაგალითად:

შბძანა: „ნუ სტირ, ასულო, ისმინე ჩემი თხრობილი“.

პროზაში კი ამ შემთხვევაში უნდა ვიხმაროთ ნაწილაკები: მეთქი პირველი პირისათვის, თქო მეორე პირისათვის და ო — მესამისათვის, — მაგალითად:

ა. მე სიმონს ვუთხარი, შენი შვილი კარგათ სწავლობსმეთქი;

ბ. წადი და სიმონს უთხარი, შენი შვილი კარგათ სწავლობსთქო;

გ. მასწავლებელმა სიმონს უთხრა, შენი შვილი კარგათ სწავლობსო.

**

3. შედარებითი ხარისხი ნათესაობით ბრუნვას
თხოულობს.

ზოგი მწერალი ხმარობს: მთაზე უმაღლესი,
ენაზე უტკბესი-ო და სხვ.

შედარებითი ხარისხს შემდეგ ქართულ ენას უფრო
ნათესაობითი ბრუნვა შეშვენის (ძველათაც ასე
იხმარებოდა) -- და, მაშასადამე, უნდა ვიხმაროთ: ენის
უტკბესი, მთის უმაღლესი, ამის უკეთესი და სხვ.

თანდებული ზმ ამ შემთხვევაში მხოლოდ ზო-
გიერთ ნაცვალსახელთან იხმარება: ჩემზე (შენზე,
თქვენზე, მათზე) უკეთესი.

თანდებული ზმ იხმარება აგრეთვე იმ შემთხვე-
ვაში, როცა შედარებითი ხარისხი ზმნისართით არის
გამოხატული: მთაზე უფრო მაღალი, ამაზე უფრო
კარგი და სხვ.

ფორმა მთაზე მაღალი, ამაზე კაგრი და სხვ.
არ ვარგა.

**

4. რიცხვითი სახელების მართველობა.

ზოგიერთი მწერალი რიცხვით სახელებს არ-
სებით სახელთან მრავლობითი რიცხვის ფორმით
ხმარობს: ორნი კაცნი, სამნი ძმანი-ო და სხვ.

მრავლობითი რიცხვის დაბოლოება ამ შემთხვევაში
რიცხვს არაფერს მატებს: გინდ გვითქვამს ორნი,
სამნი, ხუთნი, გინდ ორი, სამი, ხუთი -- რიცხვი
ერთი და იგივე რჩება. მხოლოდობითი რიცხვის ფორ-

მა უფრო მარტივი და კეთილხმოვანია: **ორი კაცი, სამი ძმა, ხუთი ბავში** და სხვ.

მრავლობითი რიცხვის ფორმები: **ორები (ორნი), სამები (სამნი)** და სხვ. მხოლოდ მაშინ შეიძლება ვიხმაროთ, როცა გვინდა აღვნიშნოთ **რამდენიმე** **ორი, რამდენიმე სამი** და სხვ.

**

5. ნაცვალსახელებისა და კავშირის რუმ-ის ხმარება.

წინადადებაში უნდა ვერიდოთ ნაცვალსახელებისა და კავშირის **რუმ**-ის ხშირათ ხმარებას: არ უნდა ვიხმაროთ ისინი არსად, სადაც კი უმათოდ აზრი გასაგები იქნება,—მაგალითად: ა. მე ჩემს მეგობართან წავედი; **მე** მინდოდა—დამემტკიცებია მისთვის, რომ **მე** მართალი ვიყავ.—**აქ** ნაცვალსახელი **მე** არსად საჭირო არ არის, ან შეიძლება მარტო თავში დავსტოვოთ:—ბ. **რუმ** დამარწმუნონ, **რუმ** უცებ გაგამდიდრებთო, უსინდისობას მაინც არ ჩაუიდენ.—**აქ** მეორე **რუმ** უნდა გამოიტოვოს.

**

6. დროთა შეთანხმება.

რთულ წინადადებაში დროთა კანონიერ შეთანხმებას ხშირათ არ აქცევენ ხოლმე ყურადღებას,—

მაგალითად: ა. **ნამყოს** მაგიერ **მყოფადს** ხმარობენ: შარშან განვიზრახე—დაუყონებლივ საზღვარგარეთ **წავიდე** და **ვიაქიმო** (უნდა იყოს: **წასულვითაც** და **მეაქიმებია**); ბ. **აწმყოს** მაგიერ **მყოფადს** ხმარობენ: ვზივარ ტყეში **ღა ვწედავ**, რომ ყურდგელი **მომიახლოვდება**, ჩირგვში **ჩაწვება** და **ჩაიმალება** (უნდა იყოს: **მიახლოვდება**, **წვება**, **იმალება**).

* *

7. პირდაპირი მიმართვა დამოკიდებულ წინადადებაში.

რუსული ენის გავლენით ხშირათ უკანონო კონსტრუქციას ხმარობენ,—მაგალითად: ა. სანდრომ სთქვა, რომ ის **თფილისს მიდის**; ბ. შენ მეუბნები, რომ მე **მდიდარი ვარ**, და სხ.—დამოკიდებულ წინადადებაში შემასმენელი ქართულათ იმ პირში დაისმის, რომელიც პირდაპირ მიმართვაში უნდა იყოს ხოლმე,—მაშასადამე, ზემოხსენებული წინადადებანი ასე უნდა გამოვსთქვათ:

ა. სანდრომ სთქვა-**თფილისს მივდივარო**,

ბ. შენ მეუბნები-**მდიდარი ხარო**.

* *

8. ნაწილაკი **ც** განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებაში.

როცა განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება ნაცვალსახელით „რომელი“-თ იწყება, მას

უთუოთ ნაწილაკი **ც** უნდა ახლდეს.—**ქართულათ** არ შეიძლება ასე ითქვას: ა. **მს** იმისთანა საქციელია, **რომლის გამართლება** არ შეიძლება; ბ. ჩვენს სოფელში ერთი შესანიშნავი ციხეა, **რომლის აშენებას** **თამარ** მეფეს მიაწერენ, და სხვ.;—**კანონიერათ** ასე ითქმის: ა. **მს** ამისთანა საქციელია, **რომლის გამართლებაც** არ შეიძლება, ბ. ჩვენს სოფელში ერთი ციხეა, **რომლის აშენებასაც** **თამარ** მეფეს მიაწერენ*).

* *

9. შემასმენელის ადგილი წინადადებაში.

შემასმენელი შეიძლება წინადადების თავშიც იყოს, შუაშიც და ბოლოშიც. შემასმენელი ქვემდებარის წინ (წინადადების თავში ან შუაში) მაშინ დაისმის, როცა მოქმედებას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა,—მაგალ.: საკვირვლათ **მიყვარს** დაბურულ ტყეში ხის ძირა'ს ჯდომა;—**კარგი რამ იყო** თავად **თათქარიძის** სახლკარი.—ჩვეულებრივ საუბარსა და მოთხრობაში კი ქართულ ენას, ლათინური ენის მზგავსათ, შემასმენელი წინადადების ბოლოში უფრო შეშვენის,—მაგალ.: მელამ ოფოფს **კითხა**: „სამეფო ჯილა ვინ **მოგცაო?**“ **მფოფმა უპასუხა**: „სოლომონ მეფემ თავისი ხელით **დამადგაო**“. მელამ **კითხა**; „მოწმე ვინა **გყავსო?**“ **მფოფ-**

*) ნაწილაკი **ც** ამ შემთხვევაში განმარტებითი ნაცვალსახელის **რომელიც**-ის კუთნილებაა: ნაცვალსახელს ვკვეცება და მის თანამდევარ სიტყვას ემატება.

მა უპასუხა: „ერთი სუქანი ბატი და ერთი სუქანი იხვიო“. მელას სიხარბით და სუნაგობით ჭკუა და ცნება დაეფანტა; გულში ასე სთქვა: „ოფოფი ერთ ლუკამათაც არ მეყოფა, იხვი და ბატი კი ერთ კვირასაც გამიტანსო“.

ს ს ვ ა ღ ა ს ს ვ ა გ ა მ ო თ ქ მ ა

1. არ შეიძლება ქალის გვარი ქართულათ პირდაპირ ისე ითქვას, როგორც ვაყის,—მაგალ. ნინო წერეთელი, მარიამ აბაშიძე*) და სხვ. ამის მაგიერ უნდა ითქვას: ნინო წერეთლის ასული (ან ქალი), მარიამ აბაშიძის ასული; ან: წერეთლის ასული ნინო, აბაშიძის ასული მარიამი, ნიკოლოზ მრბელიანის ასული მლენე და სხვ.

*:

2. პითხვაზე „როდის“ ქართულათ მიცემითი ბრუნვა დაისმის,—მაგალითად: დილას, საღამოს, შვადლის ხანს, მესამე წელს და სხვ. (იხ. გვ. 149).— მაშასადამე, უნდა ითქვას: ოც წელს იმეფა (და არა ოცი წელი), ას წელს იცოცხლა, ორ კვირას დარჩა, ორას წელს გასძლო და სხვ.

**

3. უკანონო გამოთქმები: ხილით ვაჭრობს, ფართლით ვაჭრობს, ყურდგელზე ნადირობს**) და

*) ამგვარი გამოთქმა ქართულ მწერლობაში პირდაპირ რუსული ენის გავლენით შემოიღეს.

**) რუსული ენის გავლენით შემოუღიათ.

სხვ. უნდა ითქვას: ხილს ვაჭრობს, ფართალს ვაჭრობს, ყურდგელს ნადირობს.

აგრეთვე არ ითქმის: ბედით კმაყოფილი, სიმდიდრით იქადის და სხვ., არამედ ბედის კმაყოფილი, სიმდიდრეს იქადის*).

**

4. არ ვარგა გამოთქმა: მე რომ უენი ვიყო, ჩვენ რომ თქვენი ვიყოთ და სხვ. ამისთანა აზრი სახელობითი ბრუნვით გამოიხატება,--მაგალითად: მე რომ ეს კაცი ვიყო, მე რომ ივანე ვიყო. მაშასადამე, უნდა ვსთქვათ: მე რომ უენ ვიყო. ჩვენ რომ თქვენ ვიყოთ**).

***

5. გამოთქმანი: ტანთ ჩაიცვა, ტანთ გაიხადა, ფეხთ ჩაიცვა, ფეხთ გაიხადა, ფეხთ დაიბანა, ვახშამთ უკან, სადილთ უკან, მუხლთ მოეკეცა, თვალთ დაუბნელდა და სხვ. მძიმე ფორმებია.

ახალ ენას უფრო შეშვენის ფორმები: ტანზე ჩაიცვა, ტანზე გაიხადა, ფეხზე ჩაიცვა, ფეხზე გაიხადა, ფეხი დაიბანა, ვახშამს უკან, სადილს უკან (ან: ვახშამს შემდეგ, სადილს შემდეგ, ნავახშამებს, ნასადილევს), მუხლი მოეკეცა, თვალი დაუბნელდა.

*) უკანონო აქვს ნახმარი ბრ. ორბელიანს ლექსში „სალამო გამოსაღმებისა“-ში „(ღრუბელნი) ქვეყანას წარდგინითა ემუქრებიან“;--უნდა იყოს: წარდგანასა ემუქრებიან.

***) ასე იმერეთში იხმარება.

6. არ ვარგა გამოთქმა, მაგალითად, გიორგი ნინოზეა შეყვარებული; უნდა ითქვას: გიორგის ნინო უყვარს.

აგრეთვე არ ვარგა გამოთქმები: სხვაწე გაყიდა, გლახაკებზე გასცა და სხ.; უნდა ითქვას: სხვას მიყიდა, გლახაკებს დაურიგა.

* *

7. როცა ზმნა მიმართულებას ნიშნავს, გეოგრაფიული საკუთარი სახელი კითხვაზე სად წმინდა მიცემით ბრუნვაში დაისმის, და თუ მდგომარეობას ნიშნავს, თანდებულით გამოიხატება, — მაგალითად:

მივდივარ (გავემგზავრე, მივაწიე, წავიღე, შევიტანე და სხვ.) თფილისს, საფრანგეთს, პარიზს, ლონდონს;

ვიყავი (ეცხოვრობ, ედგა ვარ და სხვ.) თფილისში, საფრანგეთში, ლონდონში...

* *

8. ზოგიერთი გამოთქმა მრავლობით რიცხვში შემასმენელათ განსხვავებული ძირის ზმნას თხოულობს:

მხოლ. რიცხვი:		მრავლობ. რიცხვი:
ჭიქა გატყდა	---	ჭიქები დაიმტვრა.
კაცი მოკვდა	---	ხალხი დაიხოცა.
მხედარი მოკლეს	---	ჯარი დახოცეს.
ბავში დაჯდა	---	ბავშვები დასხდენ.
ქვა გლია	---	ქვები ყრია.

ქული ძევს — ქულები აწყვია.
სხალს ერთი კაკალი აბია — სხალს ბევრი ასხია.
ბია ჩამოვარდა — ბიები ჩამოცვინდა.

**

9. აი რამდენიმე გამოთქმა, რომელსაც ბევრი უკანონოთ ხმარობს:

ხმარობენ:

1. რა ღირს? რა დაჯდა?
ერთი აბაზი ღირს,
ერთი მანეთი დაჯდა.
2. ზასტანს, გასტანა
3. მან გააგძელა, გაა-
გძელე!
4. დამოკიდებულია ჩემ-
გან, კაცისაგან და სხვ.
5. დანაშაული ვარ
6. შეინს დაუმარცხდა,
მეფეს გაუმარჯვდა,
ყველას გაუოცდა
7. სასტუმროში გაჩერ-
დენ
8. დაიჭირეს ბინა (ეტ-
ლი, მუშა და სხვ.)
9. უფროს ერთი
10. ღმერთი აღარა
გაქვს?

უნდა ვიხმაროთ:

1. როგორ ღირს? როგორ
დაჯდა? ერთ აბაზათ ღირს,
ერთ მანეთად დაჯდა.
2. გაგძელდება, გაგძელდა.
3. მან განაგრძო, განა-
გრძე!
4. დამოკიდებულია ჩემზე,
კაცზე.
5. დანაშავე ვარ, დანაშა-
ული მაქვს (მიმიძღვის).
6. ყვინი დამარცხდა (ყვინი
დაამარცხეს), მეფემ გაი-
მარჯვა, ყველა გაოცდა.
7. სასტუმროში ჩამოხტენ.
8. დაიჭირავეს ბინა (ეტლი,
მუშა).
9. უმეტესი ნაწილი.
10. ღმერთი აღარა გყავს?

11. რამდენი საათია? საათის ორია		რომელი საათია? ორი საათია.
12. ცეცხლის შეკეთება, ცეცხლი შეუკეთე!		ცეცხლის შერთვა, ცეცხლს შეურთე!
13. ცეცხლა პირას		ცეცხლის პირას.
14. გზა გვიყავით!		გზა გვიტოვებ! გზა მო- გვეცი!
15. იმისთანად, ამისთანად		ისე, ასე, იმნაირათ, ამ- ნაირათ.
16. საჩქაროზე		საჩქაროთ.
17. ავსებთ სავსე		გაჭედოვდა, გატენილი, მთლათ სავსე.
18. ფული მიჭირს		ფული მჭირდება, მჭირია.
19. შურთამდე, ფეხთამდე		ყურებამდე, ფეხებამდე (ყურამდე, ფეხამდე).
20. ვიწვნიე, იწვნიე		ვიგემე, იგემა.
21. რუსების ჯარი, სომხების ახალგაზდობა, ირმების ჯოჯი		რუსის ჯარი, სომხის ახალგაზდობა, ირმის ჯოჯი.
22. ნაენები ქნა		ენება მოიტანა (ავნო).
23. ბევრით ნაკლები		ბევრათ ნაკლები.
24. ფეხით მივდივარ		ქვეითად მივდივარ.
25. შეადარეთ ერთმანეთთან		შეადარეთ ერთმანეთს.
26. თავი არ მომიკვდება		თავი ნუ მომიკვდება, თავი არ მომიკვდეს.
27. კვალს არ ამჩნევს		კვალს არ აჩენს.

28. ამკვირია, იმკვირია	ამ კვირაში, იმ კვირაში (გადაღმა კვირაში).
19. ბალოსანი, ბალოსნობა, საბალოსნო სკოლა	მებაღე, მებაღობა, საბალო სკოლა.
30. ნაოსანი, ნაოსნობა	მენავე, მენაობა.
31. ამ მოსწავლეს სულ ოთხები ყავს კარგი ნიშნები ყავს.	ამ მოსწავლეს სულ ოთხები აქვს, კარგი ნიშნები აქვს.
32. ძინალამ არ დაეცა	კინალამ დაეცა.
33. მანამ იცოცხლებ, მინამ უნდა იშრომოს	სანამ იცოცხლებ, მანამ უნდა იშრომოს.

ს ი ნ ო ნ ი მ ე ბ ი .

სინონიმები იმისთანა სახელებს ქვია, რომელსაც გამოთქმა სხვადასხვაგვარი აქვს, ხოლო მნიშვნელობით ან სულ ერთი და იგივე, ან თითქმის ერთი და იგივე.

მართისა და იმავე მნიშვნელობის არის, მაგალითად, სახელები: **ლოქო** და **ლლაგი**, **თხმელა** და **მურყანი**, **კომში** და **ბია**, **თავთავი** და **თაველი**; — ცოტაოდენი განსხვავება არის, მაგალითად, სიტყვებში: **შიშველი** დი **ტიტველი** (**შიშველი** იმისთანაზე ითქმის, რომელსაც ტანზე. მცირე რამე მაინც აცვია, ხორცი დაფარული აქვს, ხოლო **ტიტველი** იმისთანაზე, რომელსაც სრულიად არაფერი აცვია).

იმისთანა სინონიმები, რომელსაც ცოტაოდენიც არის განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს, ყველა უნდა

დარჩეს მწერლობაში სახმარებლათ; ხოლო, როცა რამდენიმე სინონიმს ერთი და იგივე მნიშვნელობა აქვს, ერთერთი უნდა ვიხმაროთ საერთოდ, რომელიც უფრო კეთილხმოვანია:

ძვემოთ ზა "სინონიმები მოგვეყავს, რომელიც მწერლობაში უნდა დარჩეს*):

ივნისი (თიბათვე, ივანობისთვე), **ივლისი** (კათათვე, კვირკობისთვე), **აგვისტო** (მარიამობისთვე, მარიობისთვე), **სექტემბერი** (ეკენისთვე), **ოქტომბერი** (ღვინობისთვე, წიფობისთვე), **ნოემბერი** (გიორგობისთვე), **დეკემბერი** (ქრისტეშობისთვე); **ჯაყვა** (კალმის დანა); **დაცხიკვება** (ცხვირის დაცემინება); **ბებია** (დიდედა), **ბაბუა** (პაპა), **თაველი** (თავთავი), **სუფრა** (სტოლი, მაგიდა, ტაბლა), **ჭიქა** (სტაქანი), **ხონჩა** (ფაღნოსი), **საინი** (თეფში), **ლანგარი** (ბლუდი), **ქვიჯა** (როდინი, ავანდასტი), **ქვასანაყი** (ფილთაქვა), **ქვევრი** (ჭური), **კლიტე** (გასაღები), **ხმალი** (ლეკური), **ხანჯალი** (სატეგარი), **ძროხა** (ფური), **ვირი** (სახედარი), **კრავი** (ბატკანი), **წვერა** (მურწა), **ხრამული** (ფიჩხული), **ღლაღი** (ლოქო), **მუდო** (თხუნელა), **აღუბალი** (ქვიშნა), **ბია** (კომში), **ბუოლა** (თუთა), **თხმელა** (მურყანი), **კოპიტი** (იფნი), **ნიგოზი** (კაკალი), **ხაბურზაკი** (საზამთრო), **დედოფალა** (ტიკინა), **კუდი** (ბოლო), **თირკმელი** (ჭაჭა), **ტყლიპი** (ტყირპი, ელენთა), **პლანი** (გეგმა), **ჩანჩქე-**

---

*) შრჩხილებს გარეთ ის სინონიმებია, რომელიც მწერლობაში უნდა ვიხმაროთ, ფრჩხილებში კი ისინი, რომელნიც მწერლობაში არ უნდა ვიხმაროთ.

რი (წყალვარდნილი, ჩახრიალა), ბულბული (იადონი), ცხვირსახოცი (ხელსახოცი), მასწავლებელი (ოსტატი), ცეკვა (თამაში), დასრულება, შესრულება, გათავება (დამთავრება).

ხმების შეცვლა.

სიტყვის შემინდა ძირი საზოგადოთ არაოდეს არ იცვლება (იხ. გვ. 136); ერთდერთი ცვლილება, რომელიც ამ შემთხვევაში შეიძლება მოხდეს, ის არის, რომ ძირის ერთი ხმა, გამოთქმის მიხედვით, თანაბარ სხვა ხმათ შეიცვალოს, იმავე ოთგანოს ხმათ,—მაგალითად, ხორხისმიერი მაგარი ხმა ძ რბილ ხმასთან შეიძლება დარბილდეს და იმავე ორგანოს რბილ ხმათ—ძ-ნათ იქცეს: ღირეპტორი—ღირეპცია.

ამ სახით:

- 1) ღ იქცევა თ-ნათ: მოხლა—მოხთა, სცალა—ცთა, ცთომილი.
- 2) ზ და ძ —ძ-ნათ*): აღბომა—აღბძ, რედაქტორი, ღირეპტორი—რედაძცია, ღირეძცია.
- 3) ლ—ხ-ნათ: გაძლოლა—გაუძეხვ! გაუძეხვით! გაძლომა—გამოვძეხი. გამოვძეხით.
- 4) ს—ც-ნათ: სამი—ცამეტი(=სამმეტი); აგრეთვე შ-ნათ: ფოსტა—ფოშტა, სტვენა—შტვენა, სკოლა—შკოლა.
- 5) შ-ჩ-ნათ: შეიდი—ჩვიდმეტი (=შვიდმეტი).

*) სიტყვაში ჯღომა ღ ძ-ნათ იქცევა: იჯეძ, ვიჯეძი.

6) რ—ლ-სათ: კახური—გურული, იმერელი და სხვ. (იხ. გვ. 132, შენიშვ.); დამტკბარი—დამტკბრალი, მწერალი (იხ. გვ. 134 შენიშვ.).

აგრეთვე ლ“რ-თ იქცევა: ლელი—ლერწამი (იხ. გვ. 171).

7. ნ იქცევა ლ-სათ: ქორწინება, დაქორწინება—ქორწილი, გაცინება—სიცილი, დაძინება—ძილი.

8) ე იქცევა ი-ნათ: სმენა—ვისმინე, დაქმრა—დავიჰირე, შეკრმა—შევკრიბე, დახვრმა—დავხვრიტე.

9) მ და უ იქცევა მ-თ: მაწმნი—მაწმნის, ჰკშა—ჰკშიანი, თშარა—თშარა.

ლ ე ჟ ს თ ა წ ყ მ ზ ა.

ძართული სიტყვები გამოთქმაში ხმის ამალღებას თხოულობს, მაგრამ ისე გამოჩენილათ არა, როგორც, მაგალითად, ფრანგულსა, რუსულსა და სხვა ენებში.

სიტყვებში ხმის ამალღებას შემდეგი კანონი აქვს:

1) მრმარცვლოვან სიტყვებში ხმის ამალღება ბოლოდან მეორე მარცვალზე მოხდება ხოლმე,

2) სამმარცვლოვანსა და საზოგადოთ მრავალმარცვლოვან სიტყვებში კი—ბოლოდან მესამე მარცვალზე:

აა'ცი, ქაილი, მამა, დედა, უ'თო;

ბ) აა'ცები, ქა'ლები, ა'ლდგომა, სიხა'რული,
ბედნიე'რება.

*

ძართული ლექსთაწყობა ხმის ამაღლებაზედაც არის დაფუძნებული და მარცვალთა რაოდენობაზეც, ასე რომ ქარსული ლექსთაწყობა ფრანგული ენის ლექსთაწყობასა გავს — **სილაბიურია**.

ლექსის თითოეულ სტრიქონს **ტაეპი** ეწოდება, ოთხ ტაეპს — **ხანა**.

ლექსის კითხვის დროს ყოველ ტაეპში საჭიროა აქა-იქ ოდნავ შეჩერება, ასე რომ ლექსის ყოველი ტაეპი, მარცვალთა რაოდენობის მიხედვით, რამდენიმე ნაწევრათ გაიყოფება; თითოეულ ნაწევარს **ცეზურა** ეწოდება.

პვილოთ, მაგალითად, ოექსმეტმარცვლოვანი ტაეპი:

„ნახეს უცხო მოყმე ვინმე, სჯდა მტირალი
| წყლისა პირსა“.

ამ ტაეპში ოთხი ცეზურაა: 1) ნახეს უცხო, 2) მოყმე ვინმე, 3) სჯდა მტირალი, 4) წყლისა პირსა.

ხმის ამაღლება ქართულ ლექსებში თითოეულ სიტყვაზე კი არ არის დამოკიდებული, არამედ ცეზურაზე. ხმის ამაღლება თითოეულ ცეზურაში **ბოლოდან მესამე მარცვალზე** უნდა მოხდეს, — მაგალითად, ზევით მოყვანილი ტაეპი, ცეზურებითა და ხმის ამაღლებით, ასე გამოიხატება:

ნახეს' უცხო | მოყმე' ვინმე, | სჯდა მტი'რალი |
წყლისა' პირსა.

*

დღევანდელ, შწერლობაში განსაკუთრებით შემ-
დები ლექსთაწყობა იხმარება:

1. შაირი (თექვსმეტმარცვლოვანი ლექსი),
2. ჩახრუხაული*) (ოცმარცვლოვანი ლექსი),
3. მუსტაზადი (თოთხმეტმარცვლოვანი ლექსი),
4. თეჯლისი (თერთმეტმარცვლოვანი ლექსი)
- ღ 5. ბაიათი (შვიდმარცვლოვანი ლექსი).

1. შ ა ი რ ი.

შაირი ორგვარია: მალალი და დაბალი. ორივე
გვარის შაირის თითოეული ტაეპი ცეზურებით ოთხ-
ნაწევრათ გაიყოფება; მალალ შაირში ოთხივე ნაწე-
ვარი ერთი ზომისაა, ოთხ-ოთხი მარცვლისაგან შე-
მდგარი, — მაგალითად:

„ტაცმა'ნ საქმე| მოი'გვაროს,| ვეჭვ-ქმუ'ნვასა
ესე'სჯობდეს.

აქ თითოეულ ცეზურაში თავში დაბალი მარც-
ვალი ან ხმაა, შუაზე მალალი და ბოლოში — ორი
დაბალი.

მალალი შაირის მუსიკალური ნიშნებია:

ა—აა|ა —აა|ა — აა|ა—აა.

დაბალ შაირში პირველი და მესამე ნაწევარი

---

*) ასე ეწოდება მე-12 საუკუნის მგონის ჩახრუხადის
სახელით, რომელმაც ეს ზომა პირველათ იხმარა.

ხუთ-ხუთი მარცვლისაგან შედგება, მეორე და მეოთხე კი —სამ-სამისაგან,—მაგალითად:

„იყო ა'რაბეთს რო'სტევან,| მეფე ლვთი'საგან| სვი'ანი.

დაბალი შაირის მუსიკალური ნიშნებია:

აა—აა|—აა|აა—აა|—აა.

შოთა რუსთაველს თავის პოემაში ორივე შაირი აქვს ნახმარი, მაგრამ ისე, რომ თითოეულ ხანაში ორივეგვარი შაირის წყობა არ შეგხვდებოთ,—**ან მთელათ მაღალია, ან მთელათ დაბალი.**

ჩვენი დროის მოშაირეებს კი ხშირათ აქვთ ზომა არეული—და ერთსა და იმავე ხანაში ზოგი ტაეპი მაღალია, ზოგი დაბალი,—მაგალითად:

„შცებ მეფემ თვალი მოკრა,—

ხალხი გაირღვა შუაზე:—

მრს მარჯვე ბიქს ბერიკაცი

მოყავს მის წინ მოედანზე“.

აქ მეორე ტაეპი დაბალი შაირია, დანარჩენი კი მაღალი,—რაიცა სმენისათვის არ არის სასიამოვნო.

მრივეგვარი შაირი (მაღალიც და დაბალიც) მხოლოდ პოემებს შეშვენის,—იქ შეიძლება ზოგი ხანა მაღალი იყოს და ზოგი დაბალი, როგორც, მაგალითად, დაწყობილია „მეფხისტყაოსანი“; პატარა ლექსს კი სხვადასხვა ზომა არ შეშვენის: ის ან მთელათ მაღალი შაირით უნდა იყოს დაწყობილი, ან მთელათ დაბალი შაირით.

*

შაირი ახალ მწერლობაში ისე ხშირათ არ იხმარება, როგორც **რვეული**.

რვეული წარმოადგენს შემოკლებულ შაირს: თითოეულ ტაქტში ორი ცეზურაა, რვა მარცვლისაგან შემდგარი, — მაგალითად:

ჭრელი პე'პელა | და'ათრო

და ჳა'ბ'რუა | ი'ამა...

მას მიე'პარა | ყმა'წვილი,

დაიქ'ირა და | ი'ამა.

2. ჩ ა ხ რ უ ხ ა უ ლ ი .

ჩახრუხაულში თითოეული ცეზურა ხუთი მარცვლისაგან შედგება, — მაგალითად:

„სამშობლო'ს ცასა | ბნელათ გა'შლილი | მწუხრის ზე'წარი | გადაე'ფარა“.

ჩახრუხაულის ზომით შეიძლება ოთხგვარი ლექსი დაიწეროს: 1) ოცმარცვლიანი 2) თუთხმეტმარცვლიანი, 3) ათმარცვლიანი და 4) ხუთმარცვლიანი.

მაგალითები:

1. ნუ დავიმარხო ჩემსა მამულში, ჩემთა წინაპართ საფლავებს შორის!

ნუ დამიტუროს სატრფომ გულისა, ნუცა დამეცეს კრემლი მწუხარის!

შავი ყორანი გამითხრის საფლავს მდელითა შორის ტიალის მიდვრის —

და ქარიშხალი ძვალთა შთენილთა ზარით, ღრილით მიწას მომაყრის...

2. ძართლსა ვიხილე ქალთა მეფაი, ტურფა ღიანა,

ქეკლუცი, ნაზი, ბადრი და ნორჩი, კეოილხმიანა;
მას ვედობილე, თაყვანსა ვსცემდი ძმიან-დიანა, —
მაგრამ შევბედმა, მრისხანე ხვედრმა დამაზიანა.

3. შიქრმა და დარღმა სულ დამადუნა,
აღრე დამაჰკნო, დამაძაბუნა;
მომოცდაათმა წელმა გამლუნა,
ქისერში მაგრათ ჩამიკაკუნა.

ან მარტო ორრითმიანი (მეორესა და მეოთხე
ტაეპში):

ბაკვეთე ქარი, გააპე წყალი,
ბადაიარე კლდენი და ღრენი!
ბასწი, გაკურცხლე — და შემიმოკლე
მოუთმენელსა სავალი დღენი!

4. რათ შემიყვარებ!
ბანა არ ვიცი!
შენ ჯერ ნორჩი ხარ,
მე კი მოხუცი!..

ჩახრუხაულს ყოველთვის ერთნაირი ცეზურა
აქვს; თითოეული ცეზურის მუსიკალური ნიშნებია:

აა—აა.

შენიშვნა. ჩახრუხაულის ზომის ლექსს აგრეთვე
ფისტკაური ეწოდება; საკუთრათ ჩახრუხაული
ფისტკაურისაგან იმით განსხვავდებოდა, რომ თითო-
ეული ტაეპის ცეზურები ცალცალკე გარიიმული
იყო, — მაგალითად:

„შენ გონიერო, გულისხმიერო, თვით მეცნი-
 ერო, მეფევე ძლიერო!
 მიუხდომელო, მიუწდომელო, მიუთხრობელო,
 წრფელსახიერო!
 ზანათლებულ^ო, განახლებულო, გაბრწყინვე-
 ბულო მზეო ციერო!
 ზალადებულო, გალომებულო, კვლავ გოლია-
 თო, გულდმოობიერო!“
 (შავეთელისა).

3. მ უ ს ტ ა ზ ა დ ი .

მუსტაზადის თითოეული ტაეპი თოთხმეტი მარცვლისაგან შედგება: პირველი და მესამე ცეზურა ხუთ-ხუთი მარცვალია, შუა ცეზურა კი—ოთხი მარცვალი,—მაგალითად:

მირბის, მი'მაფრენს|უგზო'-უკვლოთ|ჩემი მე'რანი

მუსტაზადში თითოეული ხანა შეიძლება ოთხი ტაეპისგანაც იყოს შემდგარი და ორისგანაც, და როცა ოთხი ტაეპია, რითმა ან ყველას აქვს, ან მარტო ორ ტაეპს (მეორესა და მეოთხეს).

მუსტაზადის თითოეული ტაეპის მუსიკალური ნიშნებია:

აა—აა|ა—აა|აა—აა

4. თ ე ჯ ლ ი ს ი .

თეჯლისის თითოეულ ტაეპში სამი ცეზურაა, რომელიც სულ თერთმეტ მარცვალს შეადგენს,—მაგალითად:

აღმა'რთ-აღმართ | მივდი'ოდი | მე' ნელა.

როგორც მუსტაზადში, ისე აქაც თითოეული ხანა შეიძლება ოთხი ტაეპისგანაც იყოს შემდგარი და ორისგანაც.

ამის მუსიკალური ნიშნებია:

ა—აა | ა—აა | —აა.

წ. ბ ა ი ა თ ი.

ბაიათის თითოეულ ტაეპში ორი ცეზურაა, შვიდი მარცვლისაგან შემდგარი:

მოდის, ჩემო | კა'ლამო!

ღრო ა'რს-მოგე|სა'ლამო

და შე'ნით შე'ვი'მზადო

წყლული' გულის | მა'ლამო.

ბაიათის მუსიკალური ნიშნებია:

ა—აა | —აა.

ს ა ს ვ ე ნ ი ნ ი შ ნ ე ბ ი.

წერტილი.

წერტილი იმ წინადადებათა შორის დაისმის, რომელთაც ერთმანეთ შორის ან სულ არავიგარე კავშირი არ აქვთ, ან აქვთ კავშირი, მაგრამ ერთობ შორეული, —მაგალითად:

მრთი მელა სოფელ-სოფელ დაცუნცულობდა. მრთ ალაგას ლილით სავსე სამღებრო ქვევრი პირ-ლია დარჩენილიყო. იქა-აქ სიარულის დროს მელა

ქვევრში ჩავარდა და შავათ შეღებილი შეიქნა. ლა-
იწყო სიარული. მრთი მამალი შემოეყარა.

წერტილ-მძიმე.

წერტილ-მძიმე იმ გავრცელებულ მთავარ წი-
ნადღებათა შორის დაისმის, რომელნიც აზრით
ერთმანეთთან არც ისე შორს არიან, რომ წერტი-
ლი დაისვას, და არც ისე ახლოს, რომ—მძიმე; მა-
გალითად:

შერ დაიჭირავს სიკვდილსა
ზზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი;
მისგან ყოველი გასწორდეს,
სუსტი და ძალგულოვანი;
ბოლოდ შეჰყარნეს მიწამან
მრთგან მოყმე და მხცოვანი;
სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა
სიკვდილი სახელოვანი.

ზანსაკუთრებით აღწერაში:

ნახეს უცხო მოყმე ვინმე,
სჯდა მტირალი წყლისა პირსა;
შავი ცხენი სადავითა
ჰყვა ლომსა და ვითა გმირსა;
ხშირად ესხა მარგალიტი
ლაგამ-აბჯარ-უნაგირსა;
ცრემლსა ვარდი დაეთრთვილა,
ბუღსა მღულრად ანა ჭირსა.

მას ტანსა კაბა ემოსა,
ბარე თმა ვეფხის ტყავისა;
ვეფხის ტყავისა ქუდივე
იყო სარკმელი თავისა;
ხელთა ნაჭერი მათრახი
ჰქონდა უმსხოსი მკლავისა;
ნახეს—და ნახვა მოუნდათ
უცხოსა სანახავისა.

ხ ა ზ ე ბ ი ს ა უ ბ ა რ შ ი .

მოთხრობაში, როცა მომქმედი პირების საუბარია მოყვანილი, იმის მაგიერ, რომ დაასახელონ—ამ კაცმა ეს უთხრა, ამან ეს უპასუხაო, —თითოეული მოსაუბრის სიტყვების წინ დიდი ტირე (—) დაისმის, —მაგალითად:

— შენი სახელი, ძმობილო? — მკითხა მან.

— ბაბრიელი. — შენი? — ახლა მე ვკითხე,

— გლახუკა.

— სადაური ხარ?

— რაქველი. — შენა?

მეც ვუთხარი, სადაურიცა ვარ.

(ილ. ჭავჭ. „გლახის ნაამბობი“).

ძველებური ქართული ენის ფორმები.

1. ძველი ქართული ენა ახალისაგან საზოგადოთ იმით გაირჩევა, რომ ძველ ენაში **სრული**

ფორმები იხმარებოდა,—მაგალითად: კეთილისა კაცისა, კეთილსა კაცსა, კეთილითა კაცითა, კეთილნი კაცნი, კეთილთა კაცთა; აღვიდა, განვიდა, შთავიდა, წარუძღვა; მთასა ზედა, წყალსა შინა; ხრმალი, ზოთელი, მფრინველი, მრწამს და სხვ.

ახლმა ენამ ფორმები გაამარტივა, გაამსუბუქა—და ახლანდელ ქართულში სრული ფორმები იშვიათად იხმარება. ახლა უფრო ხშირათ ხმარობენ: კეთილი კაცის, კეთილ კაცს, კეთილი კაცით, კეთილი კაცნი, კეთილ კაცებს, ან კეთილ კაცთა; ავიდა, გავიდა, ჩავიდა, წაუძღვა; მთაზე, წყალში; ხმალი, მთელი, ფრინველი, მწამს.

*

2. ზანსაზღვრებითი სახელი უფრო ხშირათ სასაზღვრ სიტყვას შემდეგ დაისმოდა,—მაგალითად: კაცი იგი, კაცისა მის, კაცსა მას, ხმითა დიდითა, ძალითა ძლიერითა და სხვ.

ახლა ხმარობენ: ის კაცი, იმ კაცის, იმ კაცს, დიდი ხმით და სხვ.

*

3. ნათესაობითი ბრუნვის ფორმა იბრუნვოდა ხოლმე და სახელებს ისე ეთანხმებოდა, როგორც ზედსართავი სახელი:

„შეთქვენს მეფენი ქვეყანისანი“. — „ნეტარ არს კაცი, რომელი არა მივიდა ზრახვასა უღვთოთასა და გზათა ცოდვილთასა არა დადგა“. — „სახელითა ჴამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა“. — „ძენო კაცთანო“!

4. ი-ზე დაბოლოებულ სახელებს, როცა შე-
მასმენელათ იხმარებოდენ, დაბოლოების ი ეკვეცე-
ბოდა:

„სიმართლენი უფლისანი წრფელ არიან“.

„ხოლო მე მატლ ვარ და არა კაც“.

ზოგჯერ ჩვენი დროის მწერალნიც ხმარობენ
ასე შეკვეცილ ფორმებს:

„არ იყო ხნიერ“ (ილ. ჭავჭ. „ბანდევგელი“).

„სულითა წრფელი, მშვიდი გულით, ფიქრით
განწმენდილ“ (ბრ. ორბ. „შსალმუნი“).

*

5. ი-ზე დაბოლოებული ადამიანთა სახელები
ნათესაობითში ხშირათ ისი-ზე ბოლოვდებოდა:

„შსალმუნი ღვითისი“, —

„სახელი ღვითისა იაკობისი“.

6. ა-სა, ე-სა, ო-სა და უ-ზე დაბოლოებულს
არსებით სახელებს ხშირათ ბოლოში ჟ (ი) ემატე-
ბოდა:

„ჰსწვიმოს ცოდვილთა ზედა მახეჟ, ცეცხლი
და წუნწუბაჟ“ (შსალმ. 10, 6).

ხალხურ ენაში ახლაც ხშირათ ემატება ბო-
ლოში ი: მამაი, დედაი, ძიაი, ქატოი, ვანოი, ჭ
სხვ. (ქართლში); ძმამი, დამი (იმერეთში).

7. მოთხოვნილი ბრუნვის მაგიერ საკუთარ სახელებში ხშირათ სახელობითი იხმარებოდა:

თქვა **ლეონ** არაკი.—რქვა **იესო** მოწა-
ფეთა თვისთა.

8. ძველი მწერლობაში ხშირათ იმისთანა სახის ზმნა იხმარებოდა, რომელიც რამდენჯერმე გამეორებულ მოქმედებას ნიშნავდა,—ე. ი. **მრავალგზითი სახის ზმნა**.

ზანსაკუთრებით ხშირათ ეს სახე ნახმარია „მეფისტყაოსანში“ და „სიბრძნე-სიცრუის წიგნში“:

ა) „**რა ესმოდის** მღერა ყმისა, სმენად მხეცნი
მოვიდიან,

მისვე ხმისა სიტკბოსაგან წყლით ქვანიცა **გა-
მოსხდიან:**

**ისმენდიან, გაკვირდიან, რა ატირდის, ატირ-
დიან“.**

ბ. „**ჩაყვის** ცხრილი წყალში, და რა აივსის,
სთქვის“.

იშვიათად ეს სახე ახალ მწერლობაშიც იხმარება:

„**გადაბრუნდის** ჩვენი ციგა—

კოტრიელა, კოტრიელა!“ (რაფ მირისთ.)

*

9. როცა დამატება მრავლობით რიცხვში იყო, უემასმენელი, მრავლობითი რიცხვის ნიშნათ, შუაში **ნ-ს** ჩაირთადა:

- „თვალნი ამპარტაუნთანი დაამდაბლნე“
(*ფსალ.* 17, 27).
„მეფემან იხმნა ვეზირნი,“ (*„ვეფხ.“*).
„თვალნი დახუკნა“ (*„სიბ.-სიცრ.“*).

*

10. ახლანდელი *მნ*-ის მაგიერ *მ.* კ. ნამყო
I-სა და II-ში ზმნები *მს*-ზე ბოლოვდებოდა:
„*შეითქვნეს* მეფენი ქვეყანისანი“ (*„ფსალ.“*).
„*მოვიდეს* სრულნი არაბნი“ (*ვეფხ.“*).
„*თამაშობდეს* და *უჭვრეტდეს*“ (*იქვე*),

— მეგრულისა და სვანურის —

გ რ ა მ ა ტ ი კ უ ლ ი ფ ო რ მ ე ბ ი .

ქართველ ხალხს უხსოვარ დროს ნაწილები მო-
შორებიან და განცალკევებულ მხარეებში დაბინავე-
ბულან. ზანსხვაეებულ ბუნებასა და განცალკევე-
ბულ ცხოვრებას ამ ნაწილებისათვის განსაკუთრებუ-
ლი ბეჭედი დაუსვამს—და მათი სასაუბრო ენაც დე-
დაქართულისაგან რამდენათმე განუსხვაეებია.

რამდენათაც გადასახლებული ქართველობა
შუაგულის ქართველებზე მოშორებული ყოფილა,
იმდენათ მათ ენასაც განსხვაეებული სახე მიუღია.
ქართული ენის კილოკაეებია—სვანური, მეგრული,
ლაზური, ინგილოური, ფშაური, თუშური, ხევსუ-
რული და სხვ. საქართველოს ყოველის განსაკუთ-
რებული კუთხის ენას თავისი განსხვაეებული გა-
მოთქმა და ფორმები აქვს, მაგრამ ყველა კუთხეს
ერთმანეთის საუბარი კარგათ ესმის. მხოლოდ სვა-
ნური და მეგრული ენა (და ამ უკანასკნელის
მახლობელი დიალექტი ლაზური) დედა-ქართული-
საგან განსაკუთრებით განსხვაეებულ სახეს წარმოა-
დგენს—და, მათ შორის, ზევით დასახელებული მიზე-
ზის გამო, სვანური ენა უფრო დაშორებულია,
ვიდრე მეგრული.

ქვემოთ აღნიშნულია მეგრულისა და სვანური ენების ზოგიერთი, უმთავრესათ საყურადღებო, გრამატიკული ფორმა, **ღ** დედაქართულთან შედარებით.

I

ხ მ ე ბ ი .

მეგრულსა და სვანურ ენებს დაუცავს დედაქართულის ყველა ის ხმა, რომელიც ამ უკანასკნელს ევროპიული ენებისაგან განასხვავებს,—**მაგალ. თ, ფ, ძ, ქ, ძ, წ, ზ, ჯ.**

საერთო ხმებს გარდა, მეგრულსა და სვანურ ენებში არის რამდენიმე განსხვავებული ხმაც, რომელიც დედაქართულში დღეს არ მოიპოვება.

მეგრულ ენაში არის ხორხისმიერი თანხმოვანი ხმა, რომელსაც დაახლოებით იმგვარივე გამოთქმა აქვს, როგორიც რუსულს ხმოვან ჭ-ს წინ მიუძღვის, ან როგორიც იმგრულ შორისდებულ იმე-ში ი-ნის წინ მოისმის. ეს ხმა გამოთქმით ქართულ ქ-ს უახლოვდება*).—**ბი** ამ ხმის მექონი რამდენიმე სიტყვა:

ეუჯი—ყური		ქოხოფე—ყოფილა ღ სხვ.
ეუდე—სახლი		მიხორს—მიყვარს

*) ამ ხმის გამოსახტავ ნიშნათ მობრუნებული ქართული ასო ქ იხმარება, ე. ი. ე.

მეგრულში კიდევ მოისმის **ნახევარხმიანი ხმა***), რომელსაც დაახლოებით იგივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც ფრანგულს ყრუ e-ს (e muet), — მაგალითად: **ძოჩქ იფირქე** — კაცმა იფიქრა: **იფირქე** ისე გამოითქმის, რომ **წაღწოში ძ** მოწყვეტით არ თავდება, არამედ ყრუთ, ნახევრათ ისმის კიდევ ხმა.

ამგვარავე მნიშვნელობით სვანურ ენაშიც ისმის ხშირათ ნახევარი ხმა, — მაგალითად: მი ხვუგ — შე ვდგავარ, სი **ხვგ** — შენ დგახარ, ეჯა **ვგ** — ის დგას.

აქ პირველ პირში გარკვევით მოისმის ხმა **შ**, ხოლო მეორესა და მესამე პირში **შ**-ნის აღგილას ნახევარი ხმა (ყრუ ხმოვანი) მოისმის**).

მეგრულ ენას საზოგადოთ ნაზი, რბილი გამოთქმა აქვს — და ამ თვისების განსაკუთრებით დამახასიათებელი გამოთქმა ნახევარხმოვან **ი**-ში მოისმის***), მაგალითად: **ძაძამი** — ძალიან (ძა ისე რბილთა და მოკლეთ გამოითქმის, როგორც რუსული **я**; **ი**-ნის წინ ზოგჯერ ძალიან დარბილებული **ლ** მოისმის, როგორც **l** ფრანგულ სიტყვაში „papillon“-ში), **მაძაზონი** — მონაზონი, **მაძალური** — მაღალური, და სხვ.

სვანურ ენაში არის ხორხისმიერი ხმა, რომელიც ქართულ **ხ**-ს ჩამოგავს, მაგრამ უფრო ღრმათ გამოითქმის ყელში — და რაღაც დაგუბული ყე-

*) ეს ხმა ნიშნით **ჲ** გამოვხატოთ.

**) ამგვარივე ხმა სომხურ ენაშიც არსებობს.

***) ეს ხმა ქართული **ღ**-თი გამოვხატოთ.

ლის ხმა მოისმის. ჩანს, ძველათ ქართულ ენაშიც ყოფილა **ხ**-ნისაგან განსხვავებული ხორხისმიერი ხმა—და ამიტომ ჩვენს ანბანში ძველათ იხმარებოდა ხმა **ჰ**. ამ ხმით გამოითქმის სვანურათ, მაგალითად, **დაკლ--თხა,კან--ხარი**.

სვანურ ენაში არის კიდევ ფრანგული **ა**-ს მსგავსი ხმა (**ი**-ნისა და **უ**-ნის საშუალო),— მაგალ. ფარ--ძროხა (ფური), აგრეთვე **ა**-ნისა და **მ**-ნის საშუალო ხმა (ლათინური *ae*)—მაგალ. **მაზბელ**—მეზობელი, **ნათი**—ნათესავი, **ნა**—ჩვენ, **სა**—თქვენ **ეჯიარ**—ისინი.—**რიცხვი ორი** სვანურათ ითქმის **ეარი**, ე. ი. პირველი მარცვალი ისე გამოითქმის, როგორც ფრანგული *ea*.—

II.

ბ რ უ ნ ე ბ ა.

სახელობითი ბრუნვა მეგრულ ენაში, ისე როგორც ქართულშიც, ხმოვანზე ბოლოვდება (**ა, მ, ი, ო, უ**): **დიდა**—დედა, **მუმა**—მამა, ქოთომი—ქათამი, **კაჩი**—კაცი, **ბამბე**—ბამბა, **რუო**—რკა ღ სხვ.

სვანური კი ძალიან ხშირათ თანხმოვანზედაც ბოლოვდება,—მაგალ. **კან**—ხარი, **პილ**—ნაპირი, **მაზბელ**—მეზობელი, **სკამ**—სკამი, **ლარტყ**—სარტყელი, და სხვ.

ბრუნების კანონებში ბევრი რამეა საერთო ქართულ ენასა და მეგრულ-სვანურში. ნათესაო-

ბით ბრუნვაში მეგრული სიტყვა ში-ზე ბოლოვდება (მაგალ. კოჩიში—კაცის): ში იგივე ქართული სი-ა (რკოსი, ბუსი), რადგან ფონეტიკურათ ს და შ თანაბარი ხმეშია (იხ. გვ. 186).

სვანურშიც ამ ბრუნვაში შ-ნია დაბოლოებაში (დაბოლოებაა ჰჷშ), —მაგალ. დიეშ —დედის, მუეშ —მამის. —

მიცემითი ბრუნვა როგორც მეგრულში, ისე სვანურშიც, ქართულის მზგავსათ, ს-ზე ბოლოვდება: მეგრ. კოჩს—კაცს, სვან. დის—დედას.—წოდებითი ბრუნვა მეგრულსა და სვანურში იგივე სახელობითია: მეგრ. კოჩი—კაცო სი-კოჩი—შე კაცო! სვან. მარე—კაცო! სი-მარე—შე-კაცო!

ქართულისაგან განსხვავებული ფორმა მეგრულსაც და სვანურსაც მოთხრობით ბრუნვაში აქვს, —მაგალ. მეგრ. კოჩქ—კაცმა, ბოშქ—ბავშმა; სვანურ. დიდ—დედამ, მუდ—მამამ. —მეგრულს ქართულისგან განსხვავებული დაბოლოება აქვს აგრეთვე ვნებით ბრუნვაში (ო-ზე ბოლოვდება), როცა სახელობით ბრუნვაში სიტყვა ი-ზე ბოლოვდება: კოჩო—კაცათ, ცხენო—ცხენათ (სხვა დაბოლოების სიტყვებიდან კი ქართულსა გავს: მუმათ, ყუდეთ და სხვ.) —სვანურ ენას განსხვავებული ფორმა კიდევ მოქმედებით ბრუნვაში აქვს: ქორშე—სახლით.

მრავლობით რიცხვში მეგრულ-სვანური სახელების ბრუნებაში იმგვარივე წესებია, როგორც ქართულში: დაბოლოება იგივეა, რაც მხოლოდობითში,

მხოლოდ დაბოლოების წინ ჩასართი ემატება (მეგრულში—ქართულის მზგავსივე **მფ**, ხოლო სვანურში—განსხვავებული სუფიქსი **არ**),—მაგალითად:

მეგრულათ:	სვანურათ:
(პოჩი — კაცი)	(ჭორ — სახლი)
სახ } პოჩეფი	ჭორარ
ნათ. პოჩეფიში	ჭორარემ
მიც. { პოჩეფს	ჭორარს
{ ან პოჩენს	ჭორარდ
მთ. პოჩეფქ	ჭორარშე
მქ. პოჩეფით	ჭორარდ
მ. პოჩეფო	ჭორარდ
წ. პოჩეფი!	ჭორარ!

სუფიქსის წინ სვანურში **ლ** ჩაერთვის, როცა სახელი მხოლოდობითის სახელობით ბრუნვაში ხმოვანზეა დაბოლოებული, — მაგალ. **დიილარ**—დედები (**დი**—დედა), **დიილარემ**, **დიილარს** და სხვ.*)

*) ზოგან მეგრელებიც ხმარობენ მრავლობითში სუფიქს **ევ**—თან სუფიქს **ალ**-ს: **მუმალეფი**—მამები, **მუმალეფიში**, **მუმალეფს** (**მუმალენს**) და სხვ.

III

მ ი მ ო ხ რ ა .

როგორც დედაქართულში, ისე მეგრულსა და სვანურშიც **ორგვარი მიმოხრაა** (ნახეთ წინ გვ. 20).

პირველი მიმოხრის ზმნები.

ქართულათ:	მეგრულათ:	სვანურათ:
მე ვსწერ	მა ჰ კარნქ	მი ხ ჰ აირე
შენ სწერ	სი კარნქ	სი ხაირე
ისა სწერს	თინა კარნს	ეჯა აირე
ჩვენ ვსწერთ	ჩქი ჰ კარნთ	ნა ხ ჰ აირედ
თქვენ სწერთ	თქვა კარნთ	სგა ხაირედ
ისინი სწერენ	თინეფი კარნა	ეჯი არ აირენ.

ამ მაგალითებიდან ჩანს, რომ ხმა **ჰ** მხოლოდ პირველ პირში იხმარება ორივე რიცხვში, დანარჩენში—არა (ისე, როგორც ქართულ ენაშიც).

მეორე მიმოხრის ზმნები.

ქართულათ:	მეგრულათ:	სვანურათ:
მე მაქვს	მა მილუ	მი მულუ
შენ გაქვს	სი გილუ	სი ჯულუ
მას აქვს	თის ულუ	ეჩას ხულო
ჩვენ გვაქვს	ჩქი მილუნა	ნა გულო
თქვენ გაქვთ	თქვა გილუნა	სგა ჯულობ
მათ აქვთ	თინეფს, თინენს ულუნ	ეჯი არს ხულობ.

ამ მიმოხრიდან ჩანს, რომ მეგრული ზმნის ფორმები სავსებით ქართულ მიმოხრასა ვაგვს, განსაკუთრებით თავი (**მ, ზ, უ**). **თ**უმცა მრავლობითი რიცხვის პირველ პირს ქართული **გვ**-ს მაგიერ თავ-

ში მ უზის, მაგრამ აქაც მეგრულ ენას ქართულისთვის დაუცავს: ძველ ქართულშიც ამ ფორმაში მ იხმარებოდა, — მაგალ. „მამაო ჩვენო“ — ში ნახმარია ფორმები: „**მომეც ჩვენ**“ (ახლა ვიტყვი „**მოგვეც**“), „**მიხსენ ჩვენ**“ (=გვიხსენ) და სხვ.

სვანურ ენაშიც II მიმოხრის ზმნა ქართულის მზგავსათ მიმოიხრის, მხოლოდ მეორე პირში მ-ს მაგიერ ჯ იხმარება და მრავლობითი რიცხვისათვის მეორესა და მესამე პირში განსხვავებული ნიშანია (ბ).

სხვა დროებშიც მეგრულ-სვანურის მიმოხრა ძალიანა გავს ქართული ენის მიმოხრას.

მაგალითები მეგრულათ:

მე დავსწერ — მა დოვჰარუნქ

მე ვსწერდი — მა ვჰარუნდი

მე დამიწერია — მა დომიჰარუნქ და სხვ.

სვანურათ:

მე ვხატავდი — მი ხვახტავდას

მე დამიხატავს — მი მიხტავა

ჩვენ დავგიხატავს — ნა გვიხტავა და სხვ.

როგორც ქართულ ენაში, ისე მის კილოვანებშიც მეორე მიმოხრის ზმნებთან ქვემდებარე მიცემით ბრუნვაში დაისმის:

ძართ.: კაცს აქვს, უყვარს

მეგრ.: კოჩს უღუ, უჰორს

სვან.: მარეს ხულო, ხალატ.

IV.

რიცხვითი სახელეზი.

ძართულსა და მეგრულ ენაში თვლა ერთნაირი კანონით წარმოიშობს, ე. ი. ათეულსა და

ოცეულის ანგარიშით: ათი—**ვითი**, ოცი—**ეჩი**, ოცდაათი—**ეჩიდოვითი**, ორმოცი—**ჟარენეჩი**, ორმოცდაათი—**ჟარენეჩიდოვითი**, სამოცი—**სუმონეჩი**, და სხვ. სვანურში კი ოცამდი ისე ითვლება, როგორც ქართულ-მეგრულში, შემდეგ კი ასამდი—**მხოლოდ ათეწლის ანგარიშით**,—**მაგალ**. ოცი სვანურათ იქნება **იარვეშდ** (ე. ი. ორი ათი), ოცდაათი—**სემეშდ** (=სამი ათი), ორმოცი—**ვოოშთხვეშდ** (=ოთხი ათი), ორმოცდაათი—**ვოხვიშდეშდ**, სამოცი—**უსგვაშდ**, სამოცდაათი—**იშგვიდაშდ**, ოთხმოცი—**არააშდ**, ოთხმოცდაათი—**ჩხარააშდ** (=ცხრა ათი), ასი—**აშირ**.

ე რ თ ე უ ლ ე ბ ი.

ქართულათ:	მეგრულათ:	სვანურათ:
ერთი	ართი	ეშხვი
ორი	ჟირი	ეური *)
სამი	სუმი	სემი
ოთხი	ოთხი	ვოოშთხვ
ხუთი	ხუთი	ვოხვიშდ
ექვსი	ამშვი	უსგვა
შვიდი	შკვითი	იშგვიდ
რვა	რლო	არა
ცხრა	ჩხორო	ჩხარა
ათი	ვითი	ეშდ
თერთმეტი	ვითაართი	ეშდეშხვი
თორმეტი	ვითოჟირი	ეშდეური და სხვ.

*) პირველი მარცვლი ისე გამოითქმის, როგორც ფრანგული eu.

როგორც ვხედავთ, მეგრული თვლა თითქმის იმგვარივეა, როგორც ქართული; სვანურიც ქართულს ძალიანა გავს, თუმცა მეგრულზე ნაკლებათ, და განსაკუთრებით განსხვავებულია **ერთის, ხუთისა და ათის** სახელწოდება.

V

ს ი ტ ყ ვ ა თ ა წ ა რ მ ო ე ბ ა .

სხვადასხვა სიტყვის წარმოებაში მეგრულიც და სვანურიც დედაქართულის მთავარ კანონებს ემორჩილება: თავიც ეცვლება და ბოლოც, ხან ორივე ერთად და ხან ცალცალკე.—მეგრული ენა აქაც მეტათ ახლოს დგას ქართულთან; მაგალითად, თავსართი **ბა** მეგრულათ ითქმის **ბო**: გაკვეთა, გაჭრა—**ბო**კვათუა (იმერულათაც **ბო**: გოუჭრა, გოუკვეთა); **და** მეგრულათ **დო**: დავსწერე—**დო**-ვქარი (იმერულ. დოუწერია, დოვუწერე);—მეგრული თავსართი **მი** ქართულ **წა**-ს უდრის: **მი**ივშათ! (წავიდეთ!), **მი**დართეს (წავიდენ);—**სა** მეგრულათ **ო**-ნით გამოიხატება: **ოქკომალი**—საქმელი, **ოშუშმალი**—სასმელი:—**ო** მეგრულათ ვნებითი ბრუნვის დაბოლოებაა—და ვითარებითი ზმნისართის გამოხსახატავათ იხმარება (როგორც ქართულათაც): **ჯგრო**—კარგათ, **უჯგუშო**—უკეთესათ, უკეთ.

შარყოფითი ნაწილაკი **უ** მეგრულათაც ისე იხმარება, როგორც ქართულათ: **უდიდო**—უდედო,

უჩილო — უცოლო, **უკაო** — უკაცო. სვანურათ უარ-
ყოფითი ფორმა ზედსარცავ სახელებში ორნაირათ
გამოიხატება: ან ქართულის მზგავსათ (**უ**-ნით თავში),
მაგ. **უჩიუა** — უცოლო, **უნი** — უენო და სხვ., ან
სიტყვის ბოლოში ემატება უარყოფითი ნაწილაკი
ურ: **დიურ** — უდედო, **მუურ** — უმამო, **ადგილურ** —
უადგილო და სხვ. **ზორმა უპირო** სვანურათ ორ-
ნაირათ შეიძლება გამოითქვას: **უპირ** და **პილურ**.

ქართული პრეფიქსი **მმ** მეგრულათ **მა**-თი გა-
მოიხატება, სვანურათ კი **მმ**-თი, — მაგალ. მეორე —
მეგრ. **მაჟირა**, სვან. **მეერვე**; მესამე — მეგრ. **მასუმა**,
სვან. **მესმე** და სხვ.

ზედსართავის (განსაკუთრებით მიმღობის)
პრეფიქსი **მ** სვანურათაც **მ**-თი გამოიხატება: **მიქლაქ**
— მოქალაქე, ქალაქელი, **მირე** — მწერელი, **მიგემ** —
მაშენებელი, **მსყი** — მკეთებელი და სხვ. მიმღობის
სუფიქსი **ულ** სვანურათ პრეფიქსით **ლ**-თი გამოი-
ხატება: **ლსყე** — გაკეთებული, **ლგე** — აშენებული,
ლნერგვე — დანერგული, დარგული; — ამ პრეფიქსით
გამოიხატება აგრეთვე ქართული სუფიქსი **იან**, —
მაგალითად: **ლითველ** — ჭკვიანი, **ლიფა ყვ** — ქუდიანი.

შედარების ხარისხები მეგრულათაც ისე გა-
მოითქმის, როგორც ქართულათ (ქართული სუფიქსის
მს-ის მაგიერ მეგრულშია **აშ**): **ჭიჭე** (პატარა) —
უჭიჭაში (უპატარესი, უფრო პატარა) — **ძაძამ** (**ძა-**
ლძამ, **გვალძას**, **ნამეტანი**, **ნაბეტანი**) **ჭიჭე** (ძალიან,
მეტათ, ერთობ) პატარა.

სვანურ ენაში შედარებითი ხარისხი ასე კეთდება: თავში ემატება **ხონ** და ბოლოში **ა**, ან, თუ სიტყვა **ი-ზე** ბოლოვდება, დაბოლოების **ი ა**-ნათ იქცევა, მაგალ. **სკოოდ**—ლრმა, **ხონსკოდა**—ულრმესი, **კლთხი**—მაღალი, **ხონკლათხა**—უმაღლესი. აღმატებითი ხარისხი სვანურშიც ისე კეთდება, როგორც მეგრულში, ე. ი. ზმნისართების საშვალეებით (**გუნ**—ძალიან, **ადჟრდ**—ერთობ, მეტისმეტათ), მაგალ. **უუმაღლესი** სვანურათ ითქმის—**ადჟრდ კლთხი** ან **გუნ კლთხი**.—ძართულ ენაში აღმატებითი ხარისხი განსაკუთრებული ფორმითაც ეამოიქმის (უულრმესი, უუმაღლესი), მეგრულსა და სვანურში კი ანგვარი ფორმა არ მოიპოება*).

---

*) ჩემი აზრით, ქართული ფორმები **უუმაღლესი**, **უულრმესი** და სხვ. მწიგნობრულია, შეთხზულია, და არა ხალხური: ხალხში ეს ფორმა არ იხმარება.

მკითხველის საპურადღებოთ.

(მეორე გამოცემის განმარტება*).

ორი წელი გავიდა, რაც ჩემი „ქართული გრამატიკა“ პირველათ დაიბეჭდა — და ეს არის-მეორე გამოცემა იბეჭდება.

ჩემს გრამატიკას საფუძვლათ ის კანონები უძვეს, რომელიც „სალიტერატურო ქართულში“ აღვნიშნე. საზოგადოთ ჩვენი ლიტერატურა კრიტიკული წერილებით ღარიბია -- და ჩემი გრამატიკული ნაწერებიც საფუძვლიანათ არ განხილულა, თუმცა, შედარებით რომა ვსთქვათ, „სალიტერატურო ქართულმა“ არაჩვეულებრივი ყურადღება დაიმსახურა.

რაც ჩემს წიგნებზე შენიშვნები დაიწერა, ყურადღებით მოვისმინე, მაგრამ შიგ იმისთანა საფუძვლები ვერ ვიპოვნე, რომ ჩემი შეხედულება და ჩემი დასკვნები შემეცვალა. მხოლოდ ბატ. ი. აბულაძის შენიშვნებით ვისარგებლე და შევასწორე კანონი, რომელიც **ალი, ამი, ანი, არი**-სა და მზგავსი დაბოლოების სახელთა ბრუნებას შეეხება (გვ. 37—39).

ზოგიერთი ჩემი კრიტიკოსი კეთილხმოვანების აღლოს მიწუნებს და ამბობს, რომ მართლწერა **ქაცად, შეცდომა, მოვიღწენ, ჰსწერს** და სხვ.

---

*) მცირე შემოკლებით.

II

უფრო კეთილშოვნანია, ვიდრე **კაცათ, შეცთომა, მოვიდენ, სწერს**-ო და სხვ.—ქეთილშოვნების შეგნება მახვილი სმენისა და განვითარებული გემოვნების შედეგია, და არ შემოიძლია-ჩემი სმენა და გემოვნება სხვისას დავუქვემდებარო... ზარდა ამისა, კეთილშოვნებას ხშირათ მტკიცე კანონებიც აქვს, რაიცა ჩემს წიგნებში საკმაოთ განმარტებულია, და, გარდა სმენისა და გემოვნებისა, მე კანონებითაც ხელვმძღვანელობ.—ძრიტიკამ ერთი რამ არ უნდა დაივიწყოს: მე თვითონ არაფერს არა ვთხზავ, არამედ სხვადასხვა კუთხის (ამერეთი ის თუ იმერეთი) ფორმებსა და სიტყვებში უპირატესობას იმას ვაძლევ, რომელიც ჩემი სმენითა და გემოვნებით უფრო კეთილშოვნანია და მასთან ქართული ენის თვისებასაც არ ეწინააღმდეგება.—

ზრამატიკის სარგებლობა მისი სწავლების სისტემაზეა დამყარებული. სარგებლობის მაგიერ ვნებას მოიტანენ, თუ მოსწავლეებს მშრალი კანონები და ფორმები აზეპირებიეს. ზრამატიკის სწავლებას მხოლოდ პრაქტიკული მიზანი უნდა ქონდეს: ყმაწვილმა სწორი ლაპარაკი და კანონიერი წერა-კითხვა შეისწავლოს. ამისთვის მასწავლებელმა ყმაწვილებს თავდაპირველათვე თეორიული ნაწილის შესწავლაზე თავი არ უნდა ატეხოს (მაგალითად: რა არის ზმნა? ნაცვალსახელი?— და სხვა სიტყვის ნაწილები,—რა არის წინადადება? რამდენგვარია წინადადება? და სხვ. და სხვ.),—არამედ—რაც შეიძლება ხშირათ ავარჯიშოს და მეტი მაგალითი მიაწოდოს

III

შეიძინა და იმ აზრებსა, რომელიც ბავშს სიტყვების სწორათ ხმარებასა და აზრების რივიანათ დალაგებას შეაჩვევს. წინ პრაქტიკული ვარჯიშობა წაუძღვარონ— და ბოლოს თეორია იმდენათ გაუთვალწინონ, რომ პრაქტიკულათ შეთავისებული შეგნებით ესმოდესთ.

სოფ. ძვიშხეთი,

1907 წ. 19 ივლისი.

გეოტხე გეოტხეის გეოტ.

ამ გეოტხეში გრამატიკის შინაარსი თითქმის უცვლელათ რჩება (ორ-სამ ალაგას უმნიშვნელო წვრილმანებია მხოლოდ ოდნავ შესწორებული). საკარნახო მასალა კი გეოტხეში, რადგან უმჯობესათ ვპოვებ-სხვა სახით იქნეს იგი შედგენილი (პატარა-პატარა მოთხრობების ხასიათი ქონდეს, და არა ცალკე ფრაზებისა) და ცალკე გეოტხეს.

საქიროთ მიმართა ორიოდ სიტყვით ვუპასუხო ბ. ი. ყიფშიძეს, რომელიც თავის ნაშრომში (Грамматика мингрельскаго языка, წინასიტყვაობა) ეხება ჩემს შეხედულებას მეგრული ენის შესახებ. მე ვამბობ, რომ მეგრული და სვანური ენები ქართული ენის შტოებია-მეთქი, და ის განსხვავებული ფორმები და სიტყვები, რომლითაც ეს კილოკავები დედა-ქართულისაგან გაირჩევა, იმით აიხსნება, რომ

IV

უხსოვარ დროს, როცა ქართველი ტომების საერთო ენა ჯერ კიდევ განვითარებული არ ყოფილა, რამდენიმე ოჯახი საერთო ფუძეს მოშორებია და განსხვავებულ პირობებში დაუწყია ცხოვრება—და ამიტომაც განსხვავებული ფორმები და ტერმინოლოგია შეუქმნიათ-მეთქი.

ბ-ნი ყიფშიძე ბძანებს, რომ „ამგვარი **შეხედულება უსაფუძვლოა და დიდი ხანია მეცნიერებისაგან უარყოფილი**“!

მე ვფიქრობ, რომ **მეცნიერება** აქ არაფერ შუაშია: ჩემი აზრი მხოლოდ **ჰიპოთეზაა**, მოსაზრება და ლოდიკურიც, საფუძვლიანი--და ამის წინააღმდეგი **მეცნიერებას** არაფერი დაუპოვებია. ბ-ნ ყიფშიძეს ალბათ გონია, რომ **მეცნიერება** და ჰემომარტება მხოლოდ იმის პირით ღალადებს, ვინაც მას, ბ-ნ ყიფშიძეს, ესიმპატიება!..

ძუთაისი,

1915 წ. 25 ივნისს.

ზ ი ნ ა ა რ ს ი.

	გვერდი
მოსამზადებელი კლასის კურსი	3—34.
პირველი " "	35—90.
მეორე " "	91—140.
მესამე " "	141—212.
<hr style="width: 50%; margin: 10px auto;"/>	
არსებითი სახელი და მისი ბრუნება	(5—12; 23—25; 36—41; 55—56;
ზედსართავი სახელი	12; 41—43.
რიცხვითი სახელი	12; 54—55.
ნაცვალსახელი	13; 43—49.
თანდებულები	13; 49—53.
ზმნისართები	14; 54.
ქავშირი .	14.
შორისდებული	14—15.
ხმები და ანბანი	31.
მარცვალი,—სიტყვის დამარცვა	31; 34
ზმნა (განმარტება და მიმოხრა შემოკლებით)	13; 15—23.
ზმნის თავსართები	22
ზმნის გვარი, სახე, კილო	56—61.
მოქმედებითი გვარის ზმნის მიმოხრა	61—75.
შემწეობითი ზმნის მიმოხრა	75—78.
ზუსტითი გვარის ზმნის მიმოხრა	91—93.
საშვალო გვარის ზმნის მიმოხრა	94—101.
უკანონო ზმნები	101—113.
პირნაკლი ზმნები	113—114.
მიჩემებითი ზმნები	114—118.
ღროთა წარმოება	136—140.

VI

შენიშვნები ზმნების შესახებ	153—165.				
წინადადება და მისი ნაწილები	25—29; 79,				
შედგენილი შემასმენელი	78.				
შემასმენელის შეთანხმება ქვემდებარესთან მიმატება	80—82 79—80.				
მთავარი და დამოკიდებული წინადადება	82.				
დამოკიდებული წინადადებანი	83—86; 118—123.				
წინადადებანი შედგენილობისამებრ	87—88.				
წინადადებანი გვარისამებრ	89—90.				
დამოკიდებულ წინადადებათა შემოკლება პერიოდი	124—127. 142—146.				
სიტყვათა წარმოება;—სუფიქსები	129—134.				
სიტყვის საფუძველი და ძირი	135—136.				
ბრუნვათა ხმარება	146—153.				
ფონეტიკური კანონები	166—173.				
სინტაქსიური კანონები	173—178.				
სხვადასხვა გამოთქმა	179—184.				
სინონიმები	184—186.				
ხმების შეცვლა	186—187.				
ლექსთაწყობა	187—194.				
ძველებური ქართული ენის ფორმები	196—200.				
მეგრულისა და სვანური ენების გრამატიკული კანონები	201—212.				
ხასენი ნიშნები	<table style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="padding: 0 10px;">31—33;</td> </tr> <tr> <td style="padding: 0 10px;">36—87;</td> </tr> <tr> <td style="padding: 0 10px;">128—129;</td> </tr> <tr> <td style="padding: 0 10px;">194—196;</td> </tr> </table>	31—33;	36—87;	128—129;	194—196;
31—33;					
36—87;					
128—129;					
194—196;					

დაბეჭდილია:

1) კაცი, ქალი, მხარე (გვ. 3); 2) შენ უნდა სწერო (დავსწერო), გვ. 19; 3) მიზნის გარემოების (29); 4) ნ. იმას (45); 5) წირიანათ (52); 6) გაგცეულხარ (75); 7) არ ვიქნე, არ იყოთ; 8) ვუწერთ (თქვენ მათ), გვ. 115; 9) ტანიგანთეს გასარებათ (120); 10) ზედსართავ სახელისაგან (134); 11) განსაზღვრებითა (145); 12) ყვლა, გაყავდა (156); 13) ხმნისგან; მივედით (162); 14) შენიეშვნა (168).

უნდა იყოს:

1) კაცი, ქალაქი, მხარე; 2) შენ უნდა სწერო (დასწერო); 3) ზმნის გარემოების; 4) ნ. იმის; 5) ძირიანათ; 6) გაქცეულხარ; 7) არ ვიყოთ, არ იყოთ; 8) უწერთ; 9) ტანი განთეს გასაბერათ; 10) ზედსართავ სახელთაგან; 11) განსაზღვრებითა; 12) ყვლა, გაყავდა; 13) ზმნისგან; 14) შენიშვნა.

„განათლებლის“ ამხანაგროვის განმარტება:

1. სილ. ლუნდაძე. ქართული გეოგრაფია	ფ. I მ დ ნ შ
2. „მოკლე ქართული გეოგრაფია“	ფ. 10 შ.
3. იას. ნიკოლაიშვილი. მოკლე ქართ. გეოგ.	ფ. 10 შ.
4. ა. ივხელი. ელემენტარული გეოგრაფია	ფ. 6 აბ.
5. „გეოგრაფია“	ფ. 6 აბ.
6. ზ. ტაგერეიშვილი, დ. ქუთათელაძე და შ. ხანიკიძე. მასწავლებლის გეოგრაფია ნაწ. I	ფ. 6 აბ.
7. აღ. ჯაფარიძე. პრიმ. კრებული. გიმნ. I კლ. კურსი.	ფ. 10 შ.
8. ს. დათეშიძე	ფ. 10 შ.
9. აღ. მგაღლობლიშვილი	ფ. 10 შ.
10. ბაბანი. „პირველი სივრცე“	ფ. I აბ. ბი.

ი ბ მ შ დ მ ბ ა :

- 1) ზღვევრულ ამოცანათა კრებული, შედგ. ბ. შარატნიძისა და ნ. სეაძის მიერ.
- 2) ქართული სიმღერები, ნოტებზე გადაღებული ნიკ. შარატნიძის მიერ (საშკოლო გამოცემა).
- 3) ქართული ენის საბუნძმოდანელთ. გიმნ. I კლ. კურსი, შედგ. ქეთ. ქართული გიმნაზიის მასწავ. ჯგუფის მიერ.
- 4) მღვე II კლ. კურსი.
- 5) მღვე III კლ. კურსი.
- 6) მღვე IV კლ. კურსი.

გ ა ნ უ ა ლ ლ ი ა ვ ა მ ი ი მ ს :

- 1) ფაშაიკის სახელმძღვანელო. აღ. ხ. ნიდაძის.
- 2) საქართველოს ისტორია. პირველი მც. გ. უსუბუაძის.
- 3) საქართველო მე-18 საუკუნეში. მ. ბ. ბერიძისა.
- 4) ახალი ქვეყანა. მ. სოფ.
- 5) შიშია ტომის ქობი. თარგ. ზ. ზ. მამდვილი.
- 6) მალაშვილ გ. ზ. ანდ. (ბონინი) და შ. ბაგრატიონის.
- 7) ვიფხის ტყაოსანი. მ. ჯ. ბერიძის.
- 8) ახლანდელი ბიბლიოთეკის აღ. მ. მანაძის.

მისამართი: წიგნის გამოცემისათვის „განათლებლის“ გამომცემისა და გამომცემის ქველ. შ. ქ. მ. ქავთარიანის სახელით.

საბჭოთა კავშირის, ბიბლიოთეკის, საკითხველთა და მასწავლებლებისათვის.